

Univerzita Karlova

Pedagogická fakulta

Katedra preprimární a primární pedagogiky

DIPLOMOVÁ PRÁCE

České svátky prostřednictvím metod dramatické výchovy

Czech folk festivals through dramatic education

Petra Rauchová

Vedoucí práce: Doc. Mgr. Radek Marušák

Studijní program: Učitelství pro základní školy

Studijní obor: Učitelství pro 1. stupeň ZŠ, specializace DV

2020

Odevzdáním této diplomové práce na téma České svátky prostřednictvím metod dramatické výchovy potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Nýřanech dne 01. 05. 2020

V úvodu své práce bych chtěla upřímně vyzdvihnout lidi, bez kterých bych takovou práci nevytvořila. První poděkování patří mé rodině, která se mnou měla nemalou trpělivost a ochotu mi naslouchat. Druhé poděkování patří mému vedoucímu práce Doc. Mgr. Radku Marušákovi. Děkuji za odborné vedení, ochotu, vstřícnost, neutuchající trpělivost a chápání. Veliké díky patří také paní učitelce Mgr. Markétě Kopřivové, která mi umožnila realizovat praktickou část mé diplomové práce u ní ve třídě, a Anně Kotové za pořízení fotografií.

ABSTRAKT

Diplomová práce je zaměřená na české lidové svátky v první polovině kalendářního roku představené žákům pomocí metod a technik dramatické výchovy. Práce je rozdělena na část teoretickou a na část praktickou. Teoretická část obsahuje charakteristiku dramatické výchovy, jejích principů, cílů a vybraných metod. Dále jsou představeny některé české lidové i netradiční svátky v první polovině kalendářního roku. Teoretická část umožňuje hlubší pohled do metod dramatické výchovy v souladu s obsahy svátků, které zároveň korespondují s cíli v oblasti „Člověk a jeho svět“ uvedenými v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání. V praktické části je sepsáno pět scénářů jednotlivých lekcí, které byly realizovány ve třetím ročníku základní školy. Kromě toho, že jsou lekce zaměřeny na vybrané české svátky, zabývají se také pozitivním rozvojem spolupráce a komunikace žáků ve třídě i osvojením některých základních metod a technik dramatické výchovy. Lekce jsem se snažila tvořit tak, aby byly uchopitelné pro každého učitele či lektora nejen dramatické výchovy. Součástí praktické části jsou reflexe jednotlivých lekcí, které popisují pokroky žáků a následné vyhodnocení vlastního akčního výzkumu. V závěru práce najdete zhodnocení výzkumných otázek a dozvíte se, jak zvolené metody a techniky dramatické výchovy harmonizovaly s obsahem vybraných svátků.

KLÍČOVÁ SLOVA

dramatická výchova, metody a techniky dramatické výchovy, lekce dramatické výchovy, žák prvního stupně základní školy, české lidové svátky a tradice, prožitek, zážitek, situace

ABSTRACT

The diploma thesis is focused on Czech folk feasts. They are introduced to pupils by using methods of drama education. The thesis is divided into theoretical part and practical part. The theoretical part contains the characteristic of drama education and its methods, purposes and principles. In the theoretical part there is also an explanation of Czech folk and non-traditional feasts. The theoretical part also allows interior view into drama education methods czech feasts. These feasts are part of „Man and his world", which is part educational program for elementary school. In the practical part there is written five individual lessons, which were realized in the third year of elementary school. Each lesson is focused for specific czech feast. These lessons support communication, cooperation and individual abilities of all pupils. Beacause of that children absorb basic methods of drama education. I tried to create these lessons for every teacher, even if drama it's not their topic. The practical part also includes my results and elaborated suggestions for further lessons. These results describe pupil's progress and evaluation. The practical part includes a description of my own action research as well. The action research is followed by its evaluation and questionnaire survey as to how the methods had effect for each feast.

KEYWORDS

drama education, methods and techniques of dramatic education, lessons of dramatic education, primary school pupil of elementary school, Czech folk festivals and traditions, experience, situation

Obsah

Úvod	7
Teoretická část	9
1 Český rok a kalendář	9
1.1 Svátky s pevným datem	9
1.1.1 Hromnice	10
1.1.2 Filipojakubská noc	10
1.1.3 Svatojánská noc	13
1.2 Pohyblivé svátky	17
1.2.1 Vynášení Morany a přinášení líta	17
1.2.2 Letnice	20
2 Dramatická výchova	26
2.1 Principy a cíle dramatické výchovy	28
2.2 Metody a techniky dramatické výchovy	31
2.2.1 Dělení metod dramatické výchovy	33
2.2.2 Vybrané metody a techniky dramatické výchovy s ohledem na využití v praktické části	34
3 Dramatická výchova jako nástroj (instrument) pro práci s tématy svátků	37
3.1 Cíle oblasti „Člověk a jeho svět“ v souladu s metodami dramatické výchovy	38
3.2 Obsah svátků v souladu s metodami dramatické výchovy	41
Praktická část	44
1 Úvod praktické části	44
1.1 První lekce – Hromnice	45
1.1.1 Scénář první lekce	45
1.1.2 Reflexe první lekce	51

1.2	Druhá lekce – Morana.....	53
1.2.1	Scénář	53
1.2.2	Reflexe druhé lekce	58
1.3	Třetí lekce – Pálení čarodějnic (filipojakubská noc)	60
1.3.1	Scénář	60
1.3.2	Reflexe.....	67
1.4	Čtvrtá lekce – Letnice	70
1.4.1	Scénář	70
1.4.2	Reflexe.....	74
1.5	Pátá lekce – Svatojánská noc	76
1.5.1	Scénář	76
1.5.2	Reflexe.....	82
1.6	Závěrečné vyhodnocení otázek.....	84
	Závěr.....	89
	Seznam použitých informačních zdrojů	90
	Monografické publikace	90
	Internetové zdroje	94
	Seznam příloh.....	95

Úvod

Každý učitel se snaží hledat svoji cestu a styl učení, který je mu nejbližší a odpovídá jeho přesvědčení. Během studia střední a poté i vysoké školy mě nejvíce zaujaly i oslovily metody a techniky dramatické výchovy. Ta nabízí řadu nových možností, jak se dá se žáky efektivně pracovat. Při studiu jsem měla možnost sama lekce absolvovat a vyzkoušet. Zaujaly mě natolik, že jsem se rozhodla věnovat jim svoji diplomovou práci.

V diplomové práci se zabývám metodami a technikami dramatické výchovy jako nástroje k dosažení cílů výuky na prvním stupni základní školy. Prvotním cílem mé práce je poukázat na využití těchto metod při vyučování a poté ověřit, zda jsou účinné k dosažení cíle vyplývajícího z povahy zvoleného učebního obsahu především v oblasti „Člověk a jeho svět“ se zaměřením na některé české svátky a tradice.

Diplomová práce je rozdělena na dvě části – teoretickou a praktickou.

V teoretické části se nejprve věnuji přiblížení vybraných svátků a tradic s ohledem na praktickou část. Poté se zaměřuji na dramatickou výchovu obecně, na její cíle a principy. Popisuji její metody a techniky využití především v praktické části. Poslední kapitola teoretické části nabízí most mezi českými svátky a dramatickou výchovou. Zabývá se analýzou, propojením obsahů a cílů učiva s metodami dramatické výchovy. Vycházím z odborné české i zahraniční literatury a vlastní zkušenosti.

Nejvýznamnějšími odbornými zdroji pro kapitoly věnované českým svátkům patří publikace Karla Pejmla *Český lid ve svých názorech, obyčejích a pověrách*, dále publikace Dagmar Šottnerové *Lidové tradice: původ lidových tradic, zvyky, pověry, pranostiky, říkadla a hry*. Nesmím zapomenout ani na knihu Aleny Vondruškové *Český lidový a církevní rok*, a v neposlední řadě kromě jiných také na knihu *Církevní rok a lidové obyčeje* Vlastimila Vondrušky.

V kapitolách o dramatické výchově čerpám z publikací Evy Machkové, dále z knihy *Metody a techniky dramatické výchovy* Josefa Valenty a velmi inspirativní je pro mě také publikace Radka Marušáka, Olgy Králové a Veroniky Rodriguezové *Dramatická výchova v kurikulu současné školy*.

V poslední kapitole teoretické části vycházím z Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání.

V praktické části prezentuji pět vlastních scénářů dramatických lekcí, jejich reflexi a případné návrhy úprav. Dramatické lekce jsou zaměřeny na vybrané české svátky a zvyky v první polovině kalendářního roku. Kromě toho by si žáci měli z lekcí odnést osvojení některých základních metod a technik dramatické výchovy, ale i poznání a uvědomění významovosti svátků pro naše předky. Pozorováním žáků při lekcích, důkazy o učení, rozhovory a krátkými dotazníky se budu snažit odpovědět na výzkumné otázky.

Výzkumné otázky pro praktickou část:

1. Jaké edukační kvality přináší výuce zvoleného obsahu (české svátky) využití postupů a metod dramatické výchovy? Jsou tyto metody účinné k dosažení cílů vyplývajících z povahy zvoleného učebního obsahu?
2. Mohou žáci třetího ročníku pracovat od počátku s metodami dramatické výchovy, aniž by na ně byli zvyklí? Jaké metody dramatické výchovy jsou pro ně při práci s touto látkou uchopitelné snadno, které obtížnější?
3. Které metody dramatické výchovy si žáci třetího ročníku osvojili v průběhu práce (lekci)? Byl zde sledovatelný vývoj v dovednostech využívání těchto metod práce? Pokud ano, v čem?

Téma lekcí jsem si vybrala proto, že ho považuji za opomíjené. Učitelé žáky seznamují především s tradicemi Vánoc a Velikonoc, ale například o takových letnicích nemají žáci ani ponětí. Kromě toho, že obsahů učiva ve škole je mnoho a času málo, jsou považovány za méně významné, důraz je kladen na významnější. Dalším důvodem, proč jsem zvolila toto téma, je i vlastní záliba ve staročeských tradicích a zvycích.

Při vytváření lekcí jsem vycházela z dostupné literatury, snažila jsem se je tvořit tak, aby byly uchopitelné pro každého učitele či lektora nejen dramatické výchovy.

V závěru práce vyhodnocuji lekce a výzkumné otázky.

Přílohy mojí práce dokumentují činnosti žáků při lekcích, využitě předměty a pomůcky, závěrečné reflexe a důkazy o učení.

Teoretická část

1 Český rok a kalendář

České svátky, obřady, tradice a zvyky jsou pevně zakořeněny v naší minulosti. Neoddělitelně patří k naší kultuře a kulturnímu dědictví, ať mají pohanský či náboženský původ. Některé časem vymizely, jiné se proměnily a některé naopak nově vznikly. Byť byly během staletí ovlivněny mnohými faktory – panovníky, válkami, vznikem Československa nebo České republiky, změnou doby a dalšími jinými zdroji, máme dnes mnoho dnů, které jsou pro nás významné, i když je slavíme, nebo ne. Většinou se svátky a oslavy řídily základními proměnami v přírodě a střídáním ročních období. Úzce byly spjaty se zemědělstvím, celoroční prací na polích a odpočinkem.

Český kalendář se řídí gregoriánským. Má 12 měsíců a 365 dní s jedním přestupným dnem jednou za čtyři roky. Kalendářní rok začíná 1. ledna, liturgický adventem. Ať už se podíváme na svátky, tradice a obřady z různých pohledů, vždy si můžeme všimnout, že vychází z ročních období souvisejících s rovnodennostmi, slunovraty a s úplňky, jsou zasvěceny různým světcům nebo historicky vyplývají z významných událostí našeho státu. Společným znakem většiny svátků je oheň, slunce, voda a veškerá dostupná vegetace (byliny, stromy, ovoce, ...). Svatky dělíme na pohyblivé a na ty s pevným datem.

V následující části této kapitoly jsou popsány některé české svátky a tradice zaměřené spíše na jarní a letní období. Je to z toho důvodu, že se jim věnuji i v praktické části. Zaměření na více svátků a tradic by bylo samo o sobě na další diplomovou práci.

1.1 Svatky s pevným datem

Svatky s pevným datem jsou dny, které jsou zasvěceny daným významným osobám nebo se vážou na typický český zvyk a tradici či významnou událost z historie státu. Když se podíváme na svátky světců, zjistíme, že pouze 24. června na svátek sv. Jana Křtitele slavíme světcovo narození. U ostatních světců většinou slavíme jejich smrt. Pro naši práci, s ohledem na praktickou část, jsou nejvýznamnější Hromnice, filipojakubská noc

a svatojánská noc. Další svátky s pevným datem jsou například Dušičky, Vánoce, Apríl, Tři králové, Mikuláš, Den české státnosti nebo Nanebevzetí Panny Marie.

1.1.1 Hromnice

Hromnice se slaví 2. února. Dříve vycházely ze strachu pohanů, že do jejich obydlí uhodí hrom a blesk. Proto si lidé nechávali světit svíčky „hromničky“ a zapalovali je při bouřce, aby do jejich stavení neuhodilo.

Hromničky nemají nic společného s křesťanstvím, avšak pro křesťany je 2. únor také významný. Je to právě čtyřicet dnů od Ježíšova narození, kdy Marie s Josefem v tento den přinesli Ježíše do chrámu, kde se setkal se starcem Simeonem, kterému bylo předpovězeno, že nezemře dřív, dokud ho nespatří. Křesťané dříve tento den nazývali Setkání starce Simeona s Pánem, poté Očišťování Panny Marie a dnes ho v liturgii najdeme pod názvem Uvedení Páně do chrámu (VONDRUŠKA, 2005, s. 67).

K tomuto dni se v různých částech naší země váží rozmanité tradice a zvyky. Ať už se na den 2. února díváme z pohledu pohanů nebo křesťanů, najdeme zde vždy symbol světla a svíčky, protože věřili, že světlo zažene veškeré zlo. V některých koutech naší země se dávala hromnička do ruky nebo k posteli zesnulého, aby ho světlo doprovodilo na jeho poslední cestě. Někde věřili, že se tento den nesmí nic šít, zašívát ani přešívát, protože by jehla mohla přitáhnout blesk. Dále se nesmělo klít nebo tancovat. Pro někoho je to symbol ukončení Vánoc a sklízí se poslední vánoční výzdoba a betlémy¹.

1.1.2 Filipojakubská noc

Lidé věřili, že v určité noci mají zlé síly větší moc než obvykle. A právě jednou z těchto nocí je i noc z 30. dubna na 1. května. Již děti ve školce tento zvyk rády slaví, ale pod názvem „pálení čarodějnic“. Známý je také pod jménem „Walpuržina noc“ či dokonce „Beltine“ nebo „Beltain“.

Podle pověr sestoupil tuto noc na zem ďábel a pomocí svých zlých pomocníků na ní šířil svoji moc. Nejznámějšími pomocnicemi byly jeho milenky – čarodějnice, které škodily lidem a především dobytku. Věřilo se, že tato noc je jako stvořená pro slety

¹ Více v publikaci Dagmar Šottnerové *Zima – zvyky, obyčejy, náměty, návody, pohádky, příběhy a hry* (2005, s. 14 – 15) nebo v knize Ladislava Janovce *Český rok: včera a dnes* (2018, s. 132)

čarodějnic a jejich sabaty. Podle pověr se sabaty konaly na vyvýšených nebo opuštěných místech či významných křižovatkách.

Lidé se před čarodějnicemi chránili různými způsoby. Jedním z nich bylo mít u sebe předměty, které dle pověr člověka ochrání – svěcená voda či křída, květ z kapradí a další. Vesničané společně obcházeli celou vesnici i pole a zařikáváním, ve kterém se velmi často objevovala jména Ježíše Krista, Panny Marie a dalších svatých, vytvářeli ochranné magické kruhy. Prioritou bylo ochránit především chlévy, stáje a poté stavení. Krom toho, že se obydlí kropilo svěcenou vodou, malovaly se na zem ve stavení kruhy nebo kříže. Taktéž se na dvoře zapichovalo pichlavé trní, pruty, košťata a vidle, aby se o ně čarodějnice poranila. Pokud by však přes toto prošla, lidé doufali, že další překážka ji již zastaví. Proto před tyto dveře kladli narýpané drny nebo sypali písek. Čarodějnice musela všechna stébla trávy či písek spočítat a až poté mohla vejít dovnitř. Takže čím více drnů bylo před dveřmi, tím lépe. Čarodějnice se velmi často v počítání pletla a než se jí to podařilo, nastal úsvit a její moc pominula.

Všude známou, rozšířenou praktikou bylo vytváření hluku. Lidé věřili, že čarodějnicím rámus vadí, a proto k jejich zahrnutí práskali bičem, stříleli z pušek nebo tloukli železem či dřevem na návsi či na již zmíněných křižovatkách.

Pod slovem čarodějnice si každý představíme jinou osobu. Převážně nám na myslí vytane móda z dnešní doby, kdy jsou in černé špičaté klobouky a různobarevné hábity. Někdo si myslí, že je to stará, ošklivá žena s velkou bradavicí na nose, ponurým roztrhaným ohozem se spoustou záplat a šátkem na hlavě. Pod tuto charakteristiku můžeme zařadit i podobu českých čarodějnic. Čarodějnice však může být i mladá, krásná a sečtělá, vyzná se v léčitelství a bylinkářství.

Podle Vondruškové bylo pálení čarodějnic ironickou připomínkou „starých časů“, kterou si vymysleli lidé záhy poté, co byl zrušen jezuitský řád (po roce 1773). Do té doby byly takové ženy, ať mladé nebo staré, často nařčeny z čarodějnictví a praktikování černé magie a velmi často končily upálené na hranici. Ve středověku a v dalších letech, než o moc přišli jezuité, to byla pro lid krutá realita. Určitě to nepovažovali za zábavu, neboť v krutých bolestech na hranicích končilo mnoho jejich známých obviněných z kacířství.

„Je těžko myslitelné, že by v době rekatolizace takovou zábavu tolerovali, naopak by se mohla stát předmětem inkvizičního vyšetřování.“ (VODRUŠKOVÁ, 2015, s. 133)

Langhammerová ve své knize *Lidové zvyky* však uvádí, že původ tohoto zvyku musíme hledat ve středověku v kultuře starých Keltů, jejich členění roku bylo jiné než naše (LANGHAMMEROVÁ, 2004, s. 107). Mělo jednoduchý řád, který byl vázaný na oběh slunce. A právě tento den je mezníkem mezi jarní rovnodenností a letním slunovratem, kdy Keltové zapalovali posvátné ohně na obřadních ohništích. Tyto ohně pro ně byly symbolem slunce, nového času a energického života.

Ať už původ tohoto zvyku vidíme u Keltů nebo u jezuitů, nejedná se o starý zvyk. Právě proto i tradice zapalování ohňů o filipojakubské noci patří mezi novější. V českých zemích máme první zmínku až z devatenáctého století. Do té doby jsou doloženy zvyky pouze o ochranných ohních, které se však zapalovaly v období letního slunovratu.

Od devatenáctého století tedy lidé začali zapalovat vatry na kopcích i o filipojakubské noci. Považovali to za ochranu před zmíněnými, teď již „symbolickými“, čarodějnicemi. Nejen omladina tančila okolo ohně a vyhazovala zapálená košťata do vzduchu. Lidé prý tímto způsobem chtěli spatřit letící čarodějníci. Na ochranu po celý rok si domů nosili zbytky ohořelých košťat.

Dříve měla vždy 1. května ráno každá obec svoji nazdobenou májku. Jelikož májka měla 1. května stát, musela se stavět v noci. To znamenalo, že mládenci a muži z vesnice, kteří se na stavění májky podíleli, museli vyjít tuto noc do lesa, kde se to podle pověr hemžilo čarodějnicemi a zlými silami. Pro muže to znamenalo překonání strachu a projevení velké odvahy.

Tradicí májek je po celé republice několik. V určitých regionech nosili svobodní mládenci májku své milé, přes noc ji postavili před „stavení“ a museli z dálky hlídat. To symbolizovalo vyznání lásky. Jinde zase májku stavěla celá chasa mužů z vesnice a cílem bylo mít co možná nejvyšší a uhlídat ji, aby ji obyvatelé jiných vesnic nepodřáli.

Dnešní tradice pálení čarodějnic se stává předmětem lidské zábavy spojované se stavěním a hlídáním májky. Vesnice se snaží mít co nejvyšší májku a najdou se případy,

kdy jsou podřáté. Bohužel to některé vesnice nyní špatně přijímají a toto „vandalství“ řeší s policií.

Ovšem filipojakubské ohně jsou velmi rozšířenou a vyhledávanou zábavou. Oslavy se stávají oficiálními, pořádají je různé školy, školky, města a jiné organizace. Se soumrakem se zapalují vatry, na kterých bývá figurína čarodějnic. Děti rády pozorují mizející čarodějnic v plamenech. Takové akce mají často i doprovodný program, jako je přehlídka kostýmů čarodějnic a následná volba malé a velké miss čarodějnice, soutěž o nejlepší koště a různé jiné soutěže většinou určené pro děti. Někdy si lidé dělají komornější oslavy doma či s přáteli, společně posedí u ohně, zpívají a hrají na kytary, nebo opékají buřty².

1.1.3 Svatojánská noc

„Na svatého Jana otvírá se létu brána.“ (VONDRUŠKA, 2005, s. 40)

Jak je již patrné z pranostiky, jedná se o významný letní svátek s pevným datem, který je v období letního slunovratu. Letní slunovrat nastává 21. června, kdy je slunce ve své největší síle, od té doby pak postupně slábne. Lidé věřili, že pomocí různých rituálů mohou dodat slunci potřebnou energii a moc. Tato původní pohanská slavnost spadá na 24. června, kdy slaví svátek sv. Jan Křtitel.

Sv. Jan Křtitel byl synem kněze Zachariáše a svaté Alžběty (sestra Panny Marie). Během života se stal kazatelem a prorokem, připravoval lid na příchod Ježíše Krista (svého bratrance), kterému se stal též křtitelem. Podle Nového zákona pokřtil Ježíše v řece Jordánu – proto přídomek Křtitel. V té době vládl v zemi Herod Antipa, který sdílel lože se svou švagrovou Herodiadou. Sv. Jan Křtitel toto sdílení odsuzoval, protože první manžel Herodiady – bratr krále Heroda Antipy, ještě stále žil. Herodiada si za toto kritizování přála jeho smrt. Proto své dceři Salome nařídila, aby si za tanec, kterým krále (svého nevlastního otce) okouzila, přála hlavu sv. Jana Křtitele. Král své slovo, že si může přát cokoli, musel dodržet. I Ježíš měl Jana Křtitele rád a vážil si ho, proto ho lidé začali uctívat. My však neslavíme smrt sv. Jana Křtitele, ale jeho narození. Od té doby si řada řemeslníků vzala

² Více v publikaci od Aleny Vondruškové *Český lidový a církevní rok* (2015, s. 132 – 133) nebo v knize Ladislava Janovce *Český rok: včera a dnes* (2018, s. 27 – 28) či Dagmar Šottnerové *Lidové tradice: původ lidových tradic, zvyky, pověry, pranostiky, říkadla a hry* (2009, s. 51 – 56)

Jana Křtitele jako svého ochránce a patrona. Považujeme ho také za zakladatele křtu vodou, čímž vstupují věřící do křesťanství.

„Sv. Jan Křtitel se stal pro nás symbolem očisty světa, patron spojující tajemství sil přírody a lidských tužeb.“ (BUKAČOVÁ; DIENSTPIEROVÁ; SVOBODOVÁ, 2008, s. 16) Již v pohanských dobách považovali lidé tuto noc za magickou a věřili v nadpřirozené moci. Jelikož tyto slavnosti odolaly snahám církve o jejich zrušení, dala jim alespoň ta svůj název. Od té doby se tento den a noc jmenuje svatojánská, vše je děláno ve jménu sv. Jana – svatojánský věneček, svatojánské ohně, svatojánské byliny, svatojánské postýlky a další.

Jak jsem již zmínila dříve, veškeré oslavy lidí vycházely z jejich běžného života – práce v zemědělství, práce ve stavení a odpočinek. V tuto noc předvídali, jaká asi bude druhá polovina roku. Chránili sebe, rodinu, dům i pole od zlých sil, které by jim mohly napáchat nejen zemědělské škody. Věřili totiž, že jak slunce ztrácí svoji moc, mají temně magické síly navrch a mohou ovlivnit vše, co nám země dává. Tajemné síly také chránily veškeré poklady země, proto na zem posílaly divoženky, bludičky, čarodějnice, čaroděje a někde dokonce i čerty, a všichni měli svoje poslání.

Lidé se před čarodějnicemi chránili různými způsoby. Mezi nejznámější patří pokládání drnů trávy s trny před dveře chléva. Dříve, než čarodějnice překročí práh, musí údajně všechna stébla trávy přesně spočítat. Proto se pokládala velká množství, aby to čarodějnice za celou noc nestihla. Čarodějnicím ke vstupu do chlévu měly zabránit také namalované kruhy a tři kříže na dveřích. Sami lidé se chránili především bylinou černobýl, kterou nosili celý den při sobě spletenou do věnců nebo obtočenou kolem sebe. Čerstvé byliny se zastrkávaly i okolo oken a dveří domu jako ochrana před čarodějnicemi.

Na zlého a nepoctivého člověka čekaly v lese bludičky neboli také bludná světýlka. Pokud takový člověk překročil bludný kořen, světýlka ho zavedla k bažinám. Jestliže byl člověk poctivý a dobrý, bludičky ho dovedly k pokladu. Proti bludičkám nepomáhalo modlení, jak bychom si všichni mysleli, ale naopak se mělo pořádně klít. Pokud se člověku podařilo jim uniknout, stejně ho tajně sledovaly až do jeho obydlí a pozorovaly ho oknem domu. Podle pověr byla bludná světýlka dušemi malých dětí, které zemřely nepokřtění, tzv. nekřtěňátka. Věřilo se, že tancují po lesích, lukách a loukách, dokonce i v bažinách.

Úkolem divoženek nebo také divých žen, či lesních panen bylo lákat tancem a zpěvem mladé chasníky a naslibovat jim modré z nebe. Poté mládence utancovaly k smrti a části jejich těla rozházely po lesích. Rády škodily lidem i jinak, často hlídkovaly u oken obydlí a v nestřežené chvíli podstrčily lidem své dítě za jejich lidské.

S touto dobou je spojena řada pověr a pověstí. Mezi nejznámější patří pletení svatojánských věnečků, pomocí kterých dívky věštily, kdo se stane jejich manželem. Vždy muselo být kvítí natrhané v noci, nejlépe o půlnoci a tajně. Na některých místech házely dívky věneček druhý den do řeky a při tom říkaly: „*Velký Bože, svatý Jane, pověz ty mně sám, za keho se vdám.*“ (ŠOTTNEROVÁ, 2009, s. 71) Který jinoch ho chytil, ten se stal jejím milým. Jinde dívky věnečky házely z mostu do řeky, ale čekaly, kam věneček dopluje a jakou jim ukáže cestu. Někde si zase věneček položily pod polštář a ve snu měly spatřit toho, kdo jim je souzen. Na každém místě měly dívky jiný rituál, ale účel byl vždy stejný, spatřiti svého budoucího ženicha. V určitých částech regionů házela děvčata svatojánské věnečky přes oheň. Pokud spadl do ohně nebo vzplál, znamenalo to, že dívka bude brzy matkou. Pokud však věneček chytil mladík, znamenalo to budoucí manželství či milenecké propojení.

Svatojánské kvítí nebylo používáno pouze na svatojánský věneček, ale také k léčitelství. Bylinářky a kořenářky se v různou dobu během svatojánského dne a noci vydávaly na louky a do lesa sbírat byliny. Lidé věřili, že právě svatojánské kvítí je proti nemocem a neduhům nejúčinnější. Z bylin se vytvářelo koření, které bylo nezbytnou složkou pro přípravu magických nápojů. Někde však dívky/ženy toto kvítí používaly i k dovolávání se temných sil, což vedlo k pověrám o čarodějnicích.

Svatojánské ohně představovaly ochranu proti zlým silám a symbolizovaly slunce a jeho sílu o slunovratu. Ohně se zapalovaly na kopcích a velmi vyvýšených místech, aby byly daleko vidět. Na přípravě se podíleli všichni obyvatelé dané vesnice. Mládenci stavěli hranici a děvčata vila svatojánské věnce. Na různých místech měly zvyky u ohně různé podoby. Někde musel uprostřed hranice stát strom, který se zdobil uvitými věnci z květin. Když díky ohni strom spadl, všichni se snažili chytil věnec celý, ohořelý či jen jeho část. Druhý den se pověsil někde ve stavení, ve chlévu nebo dokonce dobytku na rohy, protože měl mít velkou pozitivní moc na hospodářství. Mezi tradice patří ohně přeskakovat, aby se

lidé nabyli jejich silou a udrželi si pevné zdraví. Také spolu přeskakovali milenecké dvojice. Pokud se ani jeden z nich nepopálil, znamenalo to brzkou veselku. Od ohně se zapalovala košťata, kola nebo sudy. Se zapáleným koštětem se kroužilo nad hlavou, zapálené sudy a namazaná loukotřová kola smolou se pouštěla z kopce dolů – oboje má symbolizovat pohyb slunce po obloze. Na jiných místech se hořící košťata vyhazovala do vzduchu. Důležité bylo počítat, kolikrát dokáže osoba koště vyhodit, dokud nezhasne. Výsledek znamenal počet let, kdy bude člověk živ a zdrav. Velice oblíbené bylo i okolo ohně tancovat nebo hrát různé hry či soutěžit (například o věneček, který házela děvčata). Pokud byl uvit věneček z černobýlu – mocné byliny, měl se člověk podívat skrz něj do ohně a předešel by bolestem hlavy a očí.

Můžeme také znát svatojánské zdobení a otevírání studánek a kapliček. Pokud se svobodné děvče podívalo do ozdobené studánky, mohlo v ní spatřit toho, kdo jí je souzen. Mezi méně rozšířené zvyky patří hledání svatojánského zlatého kapradí, které mělo pomoci k nalezení pokladu. Protože kdo našel zlatý květ kapradí a nosil při sobě, mohl rozumět zvířecí řeči, dokázal také mluvit se stromy a rostlinami a stával se neviditelným.

Na severním východu Čech byly u dětí v oblibě svatojánské postýlky. Ty stavěly z bylin a položily na ně obrázky Jana Křtitele. Věřily, že je v noci Jan navštíví, po krátkém odpočinku jim zanechá odměnu za jejich píli. Většinou rodiče své potomky odměnili drobnou sladkostí či zanechali na postýlce minci. Na jiných místech měl tento zvyk jinou podobu. Děti si dávaly byliny do polštářku, ale princip byl podobný. Někde bylo zvykem byliny z polštářku nebo z postýlky týden sušit a poté se využívaly u dobytku nebo u lidí jako hojivé léčivo.

V neposlední řadě sem patří svatojánští broučci neboli světlušky, které jsou také nazývány tzv. „živými ohýnky“. Váže se k nim jedna z pranostik: *„Když svatojánská muška pěkně se leskne a svítí, bude počasí krásné a můžeme do přírody na tanec jít. Není-li ji však do svatého Jana vidět, budeme v chladnu a dešti doma sedět.“* (KOVAŘÍKOVÁ; LYČKOVÁ, 2006, s. 39)

Během svatojánského dne se dodržovala řada tradic a zvyků. Některé dodržujeme dodnes, jiné se zapomněly. Každopádně je na tento svátek zakázáno uklízet a hlavně zametat, abychom si nevymetli štěstí z domu.³

1.2 Pohyblivé svátky

Z tohoto názvu je patrné, že se jedná o svátky závislé na pohyblivém datu. Podléhají měsíčnímu rytmu, kdy se zpravidla počítají od úplňků, např. Velikonoce, které nastávají po prvním jarním úplňku. Na datu Velikonoc jsou závislé svatodušní svátky neboli letnice, které se slaví padesát dnů po Velikonocích. V naší práci, s ohledem na praktickou část, se více zaměříme na vynášení Morany, přinášení líta a na letnice. Mezi další pohyblivé svátky řadíme například 1. adventní neděli, Den matek, dožínky, vinobraní nebo posvícení.

1.2.1 Vynášení Morany a přinášení líta

Pátou postní neděli před Velikonocemi můžeme znát pod více jmény: Smrtná nebo smrtelná, či dokonce černá. Jelikož víme, že Velikonoce jsou pohyblivým svátkem, nemá ani tato neděle pevné datum. Velikonoce se slaví první neděli po prvním jarním úplňku, čímž každý rok připadají na jiné dny – někdy v březnu, jindy až v dubnu, což ovlivňuje i termín Smrtné neděle.

V pohanských dobách tento zvyk spadal na konec března a jednalo se o oslavu konce zimy a příchodu jara. Pro naše předky byly podobné zvyklosti velice významně důležité. Jedná se o prastaré rituály a obřady, které přivolávaly jaro, odháněly zimu a chlad. Předkové se obraceli k bohům, žádali o příznivé podmínky pro pěstování a bohatou úrodu. Tento starobylý zvyk je zařazován mezi nejstarší u nás a nalezneme ho u většiny západních Slovanů již v dávných dobách pohanských.

Vyhánění zimy symbolizuje slaměná figurína, které je oblékána do ženských šatů a připevněná ke kůlu. Figurína se nejčastěji nazývá Morana, Morena, Mořena, Mařena, Mořana, Smrt, Smrtholka, Smrtka. Pradávnou symboliku jména můžeme hledat ve staroslovanské mytologii v panteonu, kdy byla Morana právě bohyní zimy a smrti.

³ Více v publikaci od Ireny Bukačové; Jany Dienstpierové a Aleny Svobodové *Od májů do posvícení: křesťanské tradice a lidové jarní, letní a podzimní obyčeje na severním Plzeňsku* (2008, s. 13 – 16) nebo v knize Karla Pejmla *Český lid ve svých názorech, obyčejích a pověrách* (1941, s. 82 – 83)

Existuje mnoho variant, jak daná figurína vypadá. Základem figuríny je kříž z tyčí, na němž jsou připevněny došky (snopky slámy), což tvoří základní „tělo“. Svazky slámy jsou ovázány bílými hadry, které tvoří obličej a ruce. Vše je oděno do starých, ošklivých hadrů ponuré, bledé barvy (bílá, šedá, černá).

Postupem času dostávala figurína použité oblečení, především dlouhou košili, a byla zdobena pentlemi, věnci a šátkem. Figuríně se na některých místech domalovával obličej (oči, nos a vyceněné zuby) a přidával „náhrdelník“ z vyfouknutých nenabarvených vajec. Ten se místy nazývá „vejduk“ , „vejduk“ či „pouch“, dokonce „vejduk“.

S ohledem na lokace nalezneme rozdílnosti ve figuríně. Existuje řada variant. Někde se dodnes objevuje vedle Morany (Smrtky) i „Mařák“ nebo „Mařoch“ či „Smrták“. Jedná se o figurínu mužského rodu. Buď jsou vynášeni společně jako dvojice, nebo pouze mužská varianta.

Jak již bylo zmíněno, tento starobylý zvyk symbolizuje vyhánění zimy. Vystrojená Smrtka byla průvodem vynášena ze vsi k řece či potoku, kde byla vhozena do vody. Voda ji měla odnést pryč. Pokud u vesnice nebyla řeka ani potok, byla figurína hozena z hráze do rybníka, spálena nebo svržena ze skály, někde dokonce i zakopána pod zem.

Složení průvodu je v každé oblasti jiné. V některých krajích se obřadu zúčastnila celá vesnice, jinde pouze svobodná děvčata. Kromě složení průvodů a vzhledu figuríny najdeme také řadu rozlišností ve zbavení se figuríny. V některých regionech lidé Moraně spílají, avšak po vhození do vody či zakopání před ní utíkají pryč. Pověry říkají, že kdo by zůstal poslední vzadu nebo koho by Morana dostihla po proudu, dokonce kdyby někdo zakopl a upadl, do roka zemře. Na Moravě se dodnes v určitých oblastech věří, že se vynášení Smrti musí zúčastnit přinejmenším vždy jeden zástupce z každého stavení. Pokud se tak nestane a z nějakého domu nebude v průvodu alespoň jeden člen rodiny, někdo v rodině do roka a do dne onemocní, ba možná i zemře.

Tento obyčej je považován za symbolický protiklad, kdy na jedné straně stojí odhánění zimy, vynášení smrti a očišťování od všeho starého a obávaného, zatímco na druhé straně je přivítání jara, nového léta a budoucího „čistého“ života. K první straně se

váže figurína Smrti tvořena neživými, hluchými materiály, kdežto ke druhé straně patří „lító“, jež je obecně tvořeno ze živých a barevných materiálů.

„Lító“, „letečko“, „májíček“ neodmyslitelně patří k tomuto dni. Jedná se o přinášení nového léta do vesnice. Když se průvod zbavil Smrtky, bylo na řadě sehnat a přinést lító. Na určitých místech se lító přinášelo do vesnice hned po zbavení Morany, kdy se s ním obyvatelé vraceli do vesnice. Na východní Moravě se zase přinášelo až za týden po vynesení Smrti. Lító přinášela za zpěvu do vesnice převážně děvčata, v určitých regionech i celý průvod.

Lító byl většinou malý strom (smrček) zdobený barevnými pentlemi, vyfouklými nenabarvenými vejci (dříve již zmíněnými vejdučky čili pouchy) a kraslicemi (barevnými vyfouknutými vejci). Místy ho zkrášlují i pestrými papírovými věnci, obrázky svatých či květinami nebo malou panenkou na špici. Někde se i jako ozdoby používaly barevné či nenabarvené skořápky od vajec, papírové holubičky nebo ptáčkové z těsta. Důraz je kladen na červenou barvu, která obecně symbolizuje život.

S nazdobeným lítem obcházejí děvčata či menší děti celou dědinu, zpívají a koledují. Sama obchůzka byla symbolickým významem očisty, obnovením života a přinášením jara.

K tomuto dni se váže řada písní, říkadel, básniček a koled. Například „Smrt plave po vodě, nový léto k nám jede...“ či další „Smrt nesem ze vsi, nový lító do vsi...“ nebo „Smrt, smrt ze vsi, daleko od vsi. Co nám léto přinese?...“ a „Smrt, smrt ukrutná, kyselice nechutná, kyselice sníme a smrt utopíme.“

Všichni obyvatelé dědiny se radují. Jsou šťastní, že je Smrtka a tedy i zima pryč, těší se z „líta“ a blížícího se příchodu jara.

V každé oblasti, regionu najdeme ještě řadu tradic, které se k vynášení Smrti váží. Jednou z nich je i zvyk z Bydžovska – dávání kousku lnu do každého okna domu. To proto, aby v tomto roce nikdo v domě nezemřel.

Místy chodí i děvčata již týden před touto nedělí po celé vsi a žádají o trochu hrachu, aby mohly připravit „pučálku“ na hostinu, která se koná ihned po vynesení Morany. Pučálka je naklíčený a poté opražený hrách, který se jedl nejvíce v postních

dobách. Zrovna na Smrtnou neděli se stala „pučálka“ na Zábřežsku nejdůležitějším jídlem hostiny.

Jinde nemají líto, ale mají letnicovou královnu (králku, královničku). Tam se šaty z Morany před hozením do vody sundají a obleče si je jedna z dívek průvodu. Ostatní přítomní ji poté přivádí zpět do vesnice jako znamení jara. Vše je doprovázeno zelení, kdy má královnička zeleno-květinový věnec, což je náhradou za „líto“.⁴

1.2.2 Letnice

I letnice jsou pohyblivým svátkem. Čas letnic je závislý na datu Velikonoc. Nastávají čtyřicet dní po Božím hodu velikonočním (neděle), čímž se každý rok slaví v jiném datu.

Lidové označení letnic patří ke svátkům letního slunovratu. Jelikož jde o pohanské obřady a rituály, které mají své počátky již v dávnověku, tak se průběhem času a vývoje propojily s křesťanskými svatodušními svátky. Byť název letnice odkazuje k létu, není úplně přesný, protože je léto ještě daleko.

Někde jsou také známé pod jménem „Rozalie“, protože na svatodušní neděli byly nazdobeny všechny oltáře chrámů růžemi, především červenými. V růžích je údajně skryto tajemství jara a léta, kdy se jasné jaro chystá pomalu předat vládu plodnému létu. Červenými proto, že tato barva je barvou letnic v křesťanské liturgii. Červená je barvou ohně, má symbolizovat ohnivé plameny, taktéž zvané ohnivé jazyky, které vzal na sebe jako podobu Duch svatý, a sestoupil na Ježíšovy učedníky, apoštoly (z prostých lidí – rybářů, kovářů a tesařů se stali filosofové a kazatelé, kteří šířili Nový zákon). Červená barva je ještě doprovázena zelenou, protože zelené jsou větvičky, kterými se zdobilo obydlí, aby si měl Duch boží, kam sednout. Zelená barva je symbolem převážně Božího svatodušního hodu.

V českých zemích je tradice slavení letnic zakořeněná již hluboko v historii, nejstarší zmínku nalezneme u kronikáře Kosmase. Ten zapsal, že v roce 1092 vyháněl

⁴ Více v knize Jiřiny Langhammerové *Lidové zvyky* (2004, s. 48 – 66) nebo v publikaci Dagmar Šottnerové *Velikonoce: původ, zvyky, hry, pohádky, návody a náměty* (2004, s. 8 - 9) či Vlastimila Vondrušky *Církevní rok a lidové obyčeje* (2005, s. 53 – 54)

kníže Břetislav z českých zemí všechny věštce, hadače a čarodějníky. Kosmas dále uvádí, že za Břetislavovy vlády byla také snaha o odstranění pohanských obyčejů a pověr. Zakazoval pohanské rituály jako nošení darů ke studánce a oběti zlým duchům, tedy zabíjení a obětování zvířat. Jak vidíme, i v 11. století lidé dodržovali hluboce zakořeněné pohanské zvyklosti svých dávných praotců. Postupem času se letnice staly bujarými oslavami. Konaly se nejruznější hodokvasy doprovázené tancem a zpěvem.

Letnicových zvyků, obyčejů, obřadů, rituálů a tradic je velmi mnoho. Ať už jsou křesťanské, pohanské nebo lidové, většinou se vždy vztahují ke slunovratu nebo s ním souvisí.

V sobotu před svátky se uklízelo celé stavení a následně zdobilo květinami a zelenými větvičkami především z lípy. To bylo velmi důležité, neboť lidé věřili, že si na ně v neděli, jak již bylo zmíněno, přijde odpočinout Duch svatý v podobě bílé holubice. Zdobená byla nejen okna, dveře zevnitř i zvenku, ale třeba i obrázky svatých. Tento zvyk je dnes velmi hojně zastoupen na Moravě.

Dalším sobotním zvykem před Božím hodem svatodušním je podvečerní práskání chasníků bičem na návsi. Podobně jako při filipojakubské noci lidé věřili, že veliký hřmot a hluk zažene zlé čarodějnice. Tato tradice pochází především z oblasti Šumavy.

Tradice zapichování panáka připevněného na tyč do rybníku nalezneme v regionech jižních Čech. Panák byl v pondělí v podvečer opět poražen.

Dalším ze zvyků letnic je obcházení hranic pozemků. Obchůzek se zúčastnila celá vesnice. Kontrolovaly se meze a hraniční kameny, napravovaly a řešily se sousedské spory. Tento zvyk je nejméně oblíbený především u mládeže, neboť kolikrát na hranicích dostala výprask, aby si chlapci hranice dobře pamatovali. Pro zapamatování měla taktéž sloužit modlitba, která se u hraničních kamenů konala. Obchůzky měly i magický význam, kdy se při nich konaly různé rituály pro zajištění dobré úrody a zahnání zlých sil (krupobití nebo povodní).

Alena Vondrušková ve své publikaci *Český lidový a církevní rok* uvádí další zvyk, a to vyhánění na pastvu (VONDRUŠKOVÁ, 2015, s. 150). Jedná se o starý zvyk pastevců, kteří v období okolo letnic vyháněli svoje stáda (ovcí nebo skotu) na vzdálené pastviny

(louky v blízkosti stavení již byly spasené). Někteří na pastvinách zůstávali celé léto, jiní se každý den vraceli domů. A jelikož toto daleké vyhnání začínalo obvykle okolo doby letnic, byl to i pro pastevce důvod k oslavě. V různých regionech vypadala oslava jinak. V předvečer vyhánění první cesty se konaly rituály (práskání bičem na návsi nebo zpěv vodního ptáka). Avšak nejdůležitější byla samotná první cesta. Pastevci mezi sebou soutěžili, kdo vyžene své stádo jako první, a naopak nikdo nechtěl skončit poslední, byl by tzv. záprtek nebo by dostal jinou nelichotivou přezdívku. Být první nebylo pouze otázkou cti, ale také se tomu nejrychlejšímu dostalo zvláštního ocenění. Byl nazýván tzv. vymetačem (protože všem ostatním prometl cestu). Nejenom samotní pastevci měli své rituály, ale měli je i pro dobytek, aby bylo stádo zdravé a nekulhalo. Na některých místech se stáda (krávy, ovce, ...) polévala svčnou vodou. Jinde se zase šlehalo pomlázkami schovanými od Velikonoc, někde dokonce chodil žehnat stádu farář. Místy se konalo první vyhnání již v neděli, jinde až v pondělí. V pondělí se vyhánělo například na Valašsku, kde jej nazývali „míšení“ nebo „redyk“. Bylo zvykem, že pastevci dostali od děveček jako první jídlo připravenou „velkou vaječinu“ (míchaná vejíčka). Vaječnice (vaječina) se připravovala ve velkém kotli v přírodě. Tento zvyk se na Valašsku nazývá „škracení“ a jedná se tedy o smažení vajec v přírodě. Místy dodnes nalezneme tento zachovalý zvyk, kdy se lidé sejdou u ohně a připravují tuto pochoutku.

Dalším večerním až nočním zvykem je tzv. zpěv vodního ptáka. Nejrozšířenější je v oblasti Šumavy. Mužská omladina z vesnice mezi sebou vybrala jednoho chlapce, který byl označován jako „vodní pták“. Ten dělal takového předzpěváka, chlapci chodili večer po vesnici a zpívali u jednotlivých chalup. Jednalo se o předem připravené písně, které obsahovaly žertovné posměšky na jednotlivé obyvatele chalupy. Když chlapci dozpívali, dívky s připravenými vědry vody je polévaly z vikýřů chalupy. Jednalo se o další rituál pastýřů, aby byli celý rok svěží a zdraví. Teprve když byli chlapci mokří, mohli vejít do stavení a dostat výslužku. Po obejití celé vesnice se mládenci šli usušit do hospody a z výslužky si uspořádali hostinu.

Svatodušní neděle (Boží hod svatodušní) je věnována pouze mši a oslavám. V nazdobených kostelech se především ráno a dopoledne konaly svatodušní mše. Poté se

blížila doba slavnostního oběda a následný tanec a zpěv. V tento den se také mohla světit křestní voda a provádět křest.

Zatímco neděle je věnována převážně církevním oslavám, pondělí je zaslibeno lidovým obyčejům. Nejznámějším z nich je „jízda králů“. Tento zvyk je znám dodnes především na Hané a Slovácku.

Jízda králů měla mnoho různých podob, které se nejen krajově, ale i historicky liší. Podle jedné pověsti počátky této tradice sahají až do roku 1469 k bitvě u Bílovic (u Uherského Hradiště). Uherský král Matyáš Korvín byl poražen Jiřím z Poděbrad, českým králem a svým tchánem. Aby se Matyáš po porážce zachránil, oblékl si ženské šaty a tvář schoval pentlemi. Se svojí družinou se vracel na své sídlo v Trenčíně, kdy po cestě prosili lidi o potravu. Jiná pověst je také spjata s Jiřím z Poděbrad. Tentokrát se však jedná o jeho syna Viktorina, který byl během česko-uherské války vězněn v Trenčíně, a po svém osvobození se v ženských šatech vracel zpět domů. Další známá legenda pochází z oblasti Hané, kde se jízda králů spojuje s králem Ječmínkem.

Dnes je tento starobylý rituál zachováván především na Hané a Slovácku. Podoby králů a družiny se místně liší. Na Hané je král oblečen do ženských bílých šatů s červenou mašlí v pase a na hlavě má korunu či věnec z pivoňek. Podobně vypadal král i na Slovácku, kde byl však oblečen v ženském slováckém kroji, ale také měl v pase mašle (stuhy) a na hlavě věnec z květin. Jinde byl celý v bílém, ale na hlavě místo květin měl korunu z pozlaceného plechu a v ruce svíral palaš (šavli) s červenými pentlemi. Velký rozdíl v podobě byl především v jižních Čechách, kde král nosil šaty a čepici ze stromové kůry.

Ať už měl král jakékoli ošacení, většinou byl posazen na nejlepšího bělouše ozdobeného pentlemi a květinami. V některých lokalitách bychom našli i růži v ústech krále, což symbolizovalo, že má mlčet. Králem mohl být chlapec ve věku 12–15 let, který pocházel z majetné rodiny. Bohatství rodiny bylo důležité, neboť v určitých regionech rodina krále pořádala pro všechny hostinu. Někde si krále volili sami, a proto rodiny uplácely chasu různými způsoby, aby se stal králem právě jejich syn. Na Klatovsku se stal králem ten, který první vyhnal stádo na pastvu. Poté se určovaly další role v družině podle pořadí vyhnání. Družina byla složena z chlapců okolo 15–20 let a měla okolo 20–30 členů.

Složení družiny záleželo vždy na konkrétním regionu. Každý člen družiny měl svoji roli (vyslanci, vyvolávači, praporečník, výběřčí, pobočníci, ocásek, kněz, soudce, rybníkář, sluha, žabař, hokynář) a svůj zdobený kroj. Důležité pro ně bylo vystrojení koní, kdy se jim z hřívky a ocasu pletly copánky, které byly doplněny barevnými pentlemi a zvonečky či rolničkami.

Stejně jako podoba králů se regionálně liší i průběh slavnosti. Nejdříve družina našla svého krále a poté jej oblékla. Následoval průvod, kde vyslanci oznamovali příjezd krále. Průvod chodil po celé vsi a objížděl jednotlivá stavení, kde znovu a znovu oznamovali příjezd krále, vymýšleli různé texty, i veršované, a dramaticky je předváděli. Součástí občůzky byly proslovy, vtipné, ale též hanlivé. Výběřčí a pobočníci vybírali od každého stavení menší dárky a peníze, které nosili vesničané na výzvu od vyvolávačů.

Na některých místech bylo součástí slavnosti pořádání jízd na koních nebo pronásledování krále, tzv. „honění krále“. Tento zvyk má původ v již uvedených legendách. Jinde se občůzka končila vhozením krále nebo člena družiny do vody. Pokud družina krále potkala jinou družinu, svedla se mezi nimi „bitva“. Poražená družina musela obětovat svého krále a poté ho odevzdáním výkupného (sudem piva) vykoupit. Celá slavnost končí hostinou ze získaných darů, tancem a zpěvem.

V dnešní době tato slavnost skoro vymizela, a proto byla navržena odborníky na ochranu kulturního dědictví národů. Jak již bylo zmíněno, jízda králů je starobylý obyčej, který je od roku 2011 zaznamenaný UNESCEM v seznamu Mistrovských děl ústního a nehmotného dědictví lidstva. Nejznámější jízdy jsou vlčnovská, uherskohradištská, kunovická, skoronická, kyjovská, hlukovská.

Dalším rozšířeným zvykem mládeže je dojednávat královskou svatbu nebo najít královi vhodnou nevěstu. Tato tradice je na každém území jiná a má svoje specifické masky, kostýmy, vtipy, ale základ je všude stejný. Družina s králem procházela po vesnici a různě rozprávěla s kde kým. Role a hodnost v družině se rozdělovaly všelijak (soutěžením, postavením ve vesnici, ...). Někde se zvesela vtipkovalo, jinde se zase pomlouvalo a hanělo nebo se recitovaly verše či hrálo takřka divadlo. Občůzky končily různě. Někde si lidé rozdělili odměny, které dostali, jinde si z nich udělali hostinu, pronásledoval se utíkající král, někde se zase členové družiny házeli do vody.

Kromě jízdy králů a královské svatby najdeme i jiné letnicové zvyky. Dalším místy stále dodržovaným zvykem je čištění a otevírání studánek. Dříve byly studánky jedním z přirozených zdrojů vody. Aby byla pitná, muselo se po zimě vyndat staré listí a vytrhat tráva, kterou zarůstala. Po zimním tání sněhů a jarních deštích byla také zakalená. Pohané dříve věřili, že ve studánce žijí vodníci nebo vodní víly, kdežto křesťané měli studánky za oči Panny Marie, které se nesmí znečistit.

Čištění a otevírání studánek je tradicí zcela dívčí. Věřilo se, že pouze nevinná a čistá dívka (panna) může studánku či pramen řádně očistit. Odedávna se věří, že dívčí nevinnost má očištnou moc. Nejedná se pouze o reálnou fyzickou očistu studánky ale i duchovní. Po vyčištění a otevření studánky nebo pramene dívky kolem tančily a modlily se, aby voda ve studánce byla pouze dobrá a zdravá. Někde se místy do studánek házely drobečky svátečního pečiva, aby byla svatá moc posílena. Může se jednat o rituál uctívání vodních božstev. Na kraj studánky pokládaly upletené věnečky z brusinek a zimostrázu. Čistá voda byla poté nabírána do malovaných džbánů a rozlévaná do všech světových stran.

Po vyčištění a otevření si děvčata mezi sebou volila královničku (králku, královnu či králenku), která byla do vody ponořena. Jednalo se vždy o malou dívku, která byla hezká a hodná, nedotčená panna symbolizující očistu pramene. Převážně to byly dívky ve věku od 7 do 11 let, někdy i starší či mladší.

Královna byla pěkně ustrojena a hlavu jí zdobil veliký květinový věnec se stužkami. Královna po svém ustrojení ostatní dívky zvané „králičky“ také okrášlila kvítím a následoval „průvod královniček“, též nazýván jako „králenská obchůzka“. Průvod obcházel celou vesnici. Někde byl průvod královniček obohacen o krále. Jednalo se o děvče převlečené za krále s korunou a dřevěným mečem, který doprovází královničku.

Průvod zastavil u každého stavení, kde děvčata svoji malou královničku schovala mezi sebe. Ostatní dívky zpívaly, tancovaly a koledovaly za „vylejvání“. Například: „Čím nás nadělíte, králi, králce dáme, zámků naděláme...“ nebo „Naše králka bosa chodí, tuče si nohy o kamení, své bílé nohy v rose brodí, prosíme, pomozte naší chudé králce!“. Když děvčata přestala zpívat, rozestoupila se a ukázala svoji královničku uprostřed, aby ji

hospodyně viděla. Většinou si dívky vykoledovaly jídlo, které na společné hostině u studánky nebo na louce snědly.

V našich zemích najdeme mnoho různých variant, které se liší koledami, oblečením královniček a počtem dívek či rolí. Název otvírání a čistění studánek je dodnes známý. Místy se skutečně studánky otvírají, kdy se vezme velký zlatý klíč, obyvatelé se sejdou u studánky a symbolicky ji otevrou. Někde se to svátá komerčními akcemi.

Městskou staročeskou letnicovou zábavou je i „střílení ku ptáku“ či „střelba ku ptáku“. Tento zvyk se těšil veliké oblibě i přesto, že k nám přišel z ciziny. O svatodušním pondělí se střílelo na atrapu velikého dřevěného ptáka připevněného na tyč/bidlo, nebo na zástupný malovaný terč. Ze začátku se střílelo z kuší, později již z pušek. Nejrychlejší a nejúspěšnější střelec byl vyhlášen „ptačím králem“. Kromě tohoto titulu získal i stříbrný odznak ptáka zavěšeného na řetězu kolem krku. Po střelbě a vyhlášení krále následovala bohatá hostina doprovázená opět tancem a zpěvem.

Jak již bylo uvedeno, „jízda králů“ a „králenská obchůzka“ jsou především zvyky vesnické (slavnosti venkovského lidu), zatímco „střílení ku ptáku“ je ryze městskou slavností a zvykem⁵.

2 Dramatická výchova

Dramatická výchova je pro mnoho lidí stále ještě novinkou. Ačkoli se jedná o mladý obor, již teď má pevně zakotvené místo ve školství a stal se jeho nedílnou součástí. Někteří ji mohou považovat za alternativní možnost výchovy a vzdělávání od mateřských škol přes základní a střední až po vysoké školy. Má své místo v Rámcovém vzdělávacím programu, kde je řazena mezi doplňující vzdělávací obory. Školy si z ní mohou udělat předmět povinný, nebo volitelný či zájmovou činnost. Řada učitelů ji však využívá jako metodu práce nebo pedagogický princip v různých předmětech, neboť se jedná o přirozený nenásilný způsob učení.

⁵ Podrobněji viz publikace Karla Pejmla *Český lid ve svých názorech, obyčejích a pověrách* (1941, s. 76 – 80) nebo kniha Dagmar Šottnerové *Lidové tradice: původ lidových tradic, zvyky, pověry, pranostiky, říkadla a hry* (2009, s. 63 – 69) či Jiřina Langhammerová, *Lidové zvyky* (2004, s. 123 – 158)

Již zakladatelka hnutí tvořivé dramatiky Winifred Wardová ve své knize *Playmaking with Children from Kindergarten through Junior High School* (1957) uvádí myšlenku, že pro děti je důležitější to, co dělají než to, co vidí a slyší. Dále dává důraz na prožívání a získání zkušeností.⁶

Dramatická výchova je jedním z oborů estetické výchovy. Rozvíjí najednou více oblastí – osobnostně sociální, uměleckou, vědomostní. Klade důraz na vlastní zažívání, prožitek a zkušenost, rozvíjí žáka jako jedinečnou osobnost. Řadí se mezi nejkompexnější výchovy.

„Dramatická výchova je učení zkušeností, tj. jednáním, osobním, nezprostředkovaným poznáváním sociálních vztahů a dějů, přesahujících aktuální reálnou praxi zúčastněného jedince. Je založena na prozkoumání, poznávání a chápání mezilidských vztahů, situací a vnitřního života lidí současnosti i minulosti, reálných i fantazií vytvořených. Toto prozkoumávání a poznávání se děje ve fiktivní situaci prostřednictvím hry v roli, dramatického jednání v situaci. Je to proces, který může, ale nemusí vyústit produkt (představení).“ (MACHKOVÁ, 2018, s. 110)

„Dramatická výchova otevírá celou novou oblast práce s dětmi na principech dramatiky, ale i nový pedagogický styl založený na diskuzi a volbě, komunikaci a kooperaci, na tvořivé myšlení a konání. V celé šíři naplňuje oblast specifických kompetencí učitele, dává prostor pro akceptaci dítěte a uplatnění potencialit nerozvíjených v tradiční škole.“ (KOŤÁTKOVÁ, 1998, s. 7)

„Dramatická výchova je systém řízeného, aktivního, sociálně-uměleckého učení dětí či dospělých založený na využití základních principů a postupů dramatu a divadla, se zřetelem ke kreativně-uměleckým (divadelním a dramatickým) a pedagogickým (výchovným či formativním) požadavkům na straně jedné a k bio-psycho-sociálním podmínkám (individuálním a společným možnostem dalšího rozvoje zúčastněných osobností) na straně druhé.“ (VALENTA, 1997, s. 40)

⁶ Více v článku Evy Machkové *NÁSTIN HISTORIE DRAMATICKÉ VÝCHOVY: SYSTÉMY DRAMATICKÉ VÝCHOVY V ANGLOAMERICKÉ OBLASTI* v časopise *TVOŘIVÁ DRAMATIKA: Časopis o dramatické výchově, literatuře a divadle pro děti a mládež* (2016, příloha 29)

„Dramatická výchova využívá jednak přirozeného lidského zájmu o dramatické situace a jednak spontánní lidské schopnosti hrát v řádu „jako“ a dává této schopnosti formu cestou divadelních prostředků za účelem naplnění příslušných formativních cílů.“
(VALENTA, 1997, s. 45)

Dramatická výchova je kromě jiného založena na zkušenostním a kooperativním učení, to je propojeno s konstruktivistickými koncepty.

2.1 Principy a cíle dramatické výchovy

Slovo princip můžeme v širším pojetí nahradit synonymním slovem zásada, zákonitost, východisko, teze. Principy dramatické výchovy chápeme jako základní myšlenky, pravidla a východiska, ze kterých můžeme vyvozovat praktické postupy.

Eva Machková dělí principy do dvou skupin: všeobecné a specifické pro dramatickou výchovu. První skupinu všeobecných principů má dramatická výchova společnou s jinými předměty a obory vzdělávání, pedagogickými směry a systémy. Jedná se o princip zkušenosti, princip prožívání, princip hry a princip tvořivosti. Specifické principy dramatické výchovy určují její identitu a odlišují ji od jiných oblastí. Jsou důležité, určují definici dramatické výchovy a dávají nám důkaz, že zvolenými aktivitami se opravdu jedná o dramatickou výchovu. Do specifických principů řadíme princip psychosomatické jednoty člověka, princip fikce, princip hry v roli, princip postupu od situace k výrazu, princip zkoumání života lidí, jejich charakterů a vztahů, princip experimentace a princip improvizace. Princip partnerství stojí na rozhraní všeobecných a specifických principů, jedná se o most, který propojuje obě skupiny (MACHKOVÁ, 2007, s. 11).

Radek Marušák, Olga Králová a Veronika Rodriguezová podobně jako Eva Machková rozdělují principy do dvou skupin. První skupina jsou principy, které můžeme najít i v jiných oblastech školního kurikula, než je dramatická výchova. Kromě principu zkušenosti, principu prožitku, principu hry a principu tvořivosti přidávají ještě do první skupiny principů společných s jinými předměty a oblastmi princip činnosti a princip zážitku. *„Jedním ze základních principů dramatické výchovy je činnostní pojetí vyučování. V centru pozornosti je hlavně péče o probíhající proces, v němž je dítě aktivním*

spolutvůrcem, partnerem, činným subjektem. V činnosti dítě uplatňuje své předchozí zkušenosti a získává zkušenosti nové. Vnímaná, prožívaná, zapamatovaná činnost se stává zážitkem.“ (MARUŠÁK; KRÁLOVÁ; RODRIGUEZOVÁ, 2008, s. 9 – 10)

Radek Marušák, Olga Králová a Veronika Rodriguezová dále spojují principy činnosti, zkušenosti, zážitku a prožitku s principem hry, se kterou je rovněž spojen princip fikce přesahující však do druhé skupiny principů. Specifické principy neboli principy odvozené z prostředků a postupů divadelního umění jsou: princip improvizace, princip psychosomatické jednoty, princip cesty k výrazu, princip hledání estetických hodnot a reflexe (MARUŠÁK; KRÁLOVÁ; RODRIGUEZOVÁ, 2008, s. 9 – 12).

„Tyto principy jsou neodmyslitelnou součástí dramatické výchovy, což ovšem neznamená, že se všechny stejnou měrou uplatňují v každém okamžiku práce.“ (MACHKOVÁ, 2007, s. 26)

„Má-li jít o výchovu, tj. o záměrné působení na žáka, a ne pouze o spontánní dramatickou (či námětové, projektovou, fantazijní...) hru, pak je nutné se velmi důkladně zabývat jejími hodnotami a cíli, a to jak v rovině obecné, tak ve vztahu ke konkrétním skupinám, školním rokům, hodinám či blokům hodin, a dokonce i jejich částem.“ (MACHKOVÁ, 2018, s. 122)

Proto je stejně důležité u dramatické výchovy jako u jiných výchovných činností, aby učitel (lektor) znal cíle. Cíl je ideální představou, myšlenkou, účelem toho, čeho chceme dosáhnout vyučováním v porovnání se skutečností. Proto by měl učitel (lektor) znát odpověď na otázky, proč dramatickou výchovu zařazuje do vyučování, proč je pro žáky důležitá a proč právě kterou věc dělá, aby mohl nejen uspokojit potřebu informovanosti rodičů, ale aby i lekce byly pro žáky smysluplné a cílené.

„Cílem vyučování chápeme zamyšlený a očekávaný výsledek, k němuž učitel v současnosti se žáky směřuje. Tento výsledek je vyjádřen ve změnách, již se prostřednictvím vyučování dosahuje ve vědomostech, dovednostech, vlastnostech žáků, v utváření jejich hodnotové orientace i v jejich osobnostním rozvoji.“ (SKALKOVÁ, 2007, s. 119)

Eva Machková ve své publikaci *Úvod do studia dramatické výchovy* (2018) rozděluje cíle do čtyř okruhů:

- **Dramatické cíle** – rozvíjejí dramatické a herní dovednosti, techniky, divadelní vědomosti, ale i techniku řeči a pohybu (hra v roli, pantomima, improvizace, živé obrazy, práce s rekvizitou, práce s prostorem, hlasová rozcvička, divadelní znalosti, ...), zahrnují však také estetický rozvoj, umění a kulturu (na pomezí s poznatkovými)
- **Osobnostní cíle** – podporují rozvoj psychických funkcí (pozornost, vnímání, soustředění, kritické myšlení, emoce a city, vůle, obrazotvornost, fantazie, vyjadřovací schopnosti), schopností a dovedností (inteligence, tvořivost), motivace, zájmů, hodnot a postojů, sebepoznání, sebepojetí, sebevyjádření a sebekontroly
- **Sociální cíle** – věnují se sociálnímu rozvoji a kontaktu, dávají příležitost ke spolupráci a hledání kompromisů, podílejí se na rozvoji komunikativních dovedností (i verbálních), zaměřují se na dynamiku skupiny a vztahů ve skupině, rozvíjí míru tolerance a empatie
- **Poznatkové cíle** – vzdělávají žáky a rozšiřují jejich vědomosti, mohou obsahovat látku z jiných předmětů nebo z průřezových témat (učivo z vlastivědy – život lidí za vlády panovníků, důsledky válek; učivo z prvouky – příroda, les, ekologie; učivo z literatury – autor, kniha, příběh)

Eva Machková (2018) dále charakterizuje cíle jako pedagogické, avšak prostředky k dosažení cílů jako dramatické.

Při sestavování a určování cílů je důležité dívat se na jejich uspořádání, hierarchii. Pokud máme ve škole dramatickou výchovu jako samostatný předmět či zájmový kroužek, budou pro žáky a učitele nejdůležitější dramatické cíle společně s osobně-sociálními. Jestliže použijeme metody dramatické výchovy ve vyučování nebo je lekce vystavěna na konkrétní předmět (vlastivěda, prvouka), převažují a důležitost získávají cíle poznatkové. Proto je dobré si u každé aktivity stanovit cíl a poté jej porovnat s cíli hodiny, lekce. Cíl je to, čeho chceme dosáhnout, na co se soustředíme, co je v tuto dobu důležité.

„Jestliže chápeme učení jako představu zkušenosti (John Dewey), nemůžeme se spokojit jen s cíli danými zvnějšku, vzniklými mimo konkrétní skupiny účastníků,

formulovanými jen z hlediska typu či stupně školy, instituce nebo z hlediska cílů a hodnot dramatické výchovy jako oboru, ale musíme si položit otázku, jaké jsou potřeby žáků či členů skupiny, a hledat takovou formulaci cíle, aby odpovídal osobnosti žáka, jeho potřebám.“ (MACHKOVÁ, 2007, s. 35)

2.2 Metody a techniky dramatické výchovy

Slovo metoda vychází ze spojení řeckých slov meta – hodos, což v překladu doslova znamená „cesta k ...“. Můžeme tomu tedy rozumět jako cesta, návod, post, následování.

„Metoda je řídicí činnost (vyučovací postup) učitele a zároveň způsob činnosti učení žáka, jimiž jsou naplňovány výchovně vzdělávací cíle.“ (MUSIL, 2015, s. 133)

„V didaktice pod pojmem vyučovací metoda chápeme způsoby záměrného uspořádání činností učitele i žáků, které směřují ke stanoveným cílům.“ (SKALKOVÁ, 2007, s. 181)

„Metoda výchovy a vyučování je určitý způsob činnosti, kterým se žáci zmocňují v průběhu edukační akce určitého učiva tak, že u nich (ideálně) nastává učení a z něj vyplývající osvojení učiva; spojitě s tím tvoří jev zvaný „metoda“ též činnost učitele, kterým je žákova činnost, respektive žákovo učení navozováno a řízeno; tyto činnosti žáka i učitele tvoří (ideálně) společný celek, jímž je naplňován výchovný a vzdělávací cíl.“ (VALENTA, 1997, s. 47)

„Metoda je způsob provedení nebo cesta k němu. Pro náš účel zcela postačí dva významy: a) metoda jako komplex, soubor či souhrn pracovních postupů, které mají společný základ typu činností, jež do něj patří a vytvářejí jeho charakteristické rysy; b) konkrétní aktivity, hry, cvičení, techniky, které v součtu a určitém systému onu metodu v širším slova smyslu naplňují“ (MACHKOVÁ, 2018, s. 62)

„Metoda v nejobecnějším slova smyslu znamená cestu k cíli, která rozhoduje o jeho dosažení. V pedagogice je vykládána jako záměrné uspořádání činností učitele a žáků, směřující k naplnění cílů pedagogických.“ (MACHKOVÁ, 2007, s. 94)

„Metodou rozumíme v nejobecnějším slova smyslu způsob, jak dosáhnout určitého teoretického nebo praktického cíle. Prostředkem k tomu je technika, která představuje konkrétní postup. Znamená to, že každá metoda může mít nejrůznější počet technik, a záleží pouze na tom, kterou z nich pro daný problém zvolíme. Metoda však může existovat i sama o sobě, bez přispění té, které techniky.“ (BLÁHOVÁ in KOŤÁTKOVÁ, 1998, s. 91)

Definice metod je mnoho, proto uvádím jako příklad šest z nich pro srovnání. Všeobecně můžeme říci, že metoda je cesta k dosažení stanoveného cíle.

„Dramatickovýchovné metody se mohou uplatňovat jak v běžné výuce v jednotlivých předmětech – především v literární výchově, dějepise, občanské výchově, tak v předmětu dramatická výchova, nejlépe v dohodě s učitelem daného předmětu.“ (MACHKOVÁ, 2018, s. 121)

„Vzhledem k tomu, že metoda je svázaná s obsahem i cílem a z nich vychází, řídí se její volba řadou kritérií. Stejně jako při stanovení cílů, i při volbě mi to zvažuje učitel znovu potřeby žáků (mentální, fyzické, sociální, emocionální), vývojový stupeň jejich způsobu myšlení a vnímání světa, míru zkušenosti, zájmy a záliby. Uvažuje, zda je daná metoda schopna naplnit stanovené cíle, zda odpovídá zvolenému obsahu, formě vyučování a dané instituci, prostředkům, které jsou k dispozici, krátce řečeno konkrétní pedagogické situaci, v níž má být použita.“ (MACHKOVÁ, 2007, s. 94)

Techniku můžeme označit jako přesný postup kroků nebo podrobnější metodu. Jak však uvádí Josef Valenta, rozdíl mezi metodou a technikou je malý, občas neznatelný, tyto dva pojmy se vzájemně integrují.

„Obecně můžeme říci, že technika je typ metody vyžadující, aby učící se člověk prakticky a osobně jednal. Setkáme se jednak běžně s tím, že obsah pojmů „metoda“ a „technika“ splývá (metoda – technika živého obrazu). Pokud se ovšem definuje specifika techniky, pak se obvykle hovoří o následujícím: konkretizace metody a limitovaným postupem.“ (VALENTA, 1997, s. 47)

„Techniky (často se jim říká „nástroje“) jsou to, co učitel používá, aby uplatnil veškerý potenciál strategií a aby žákům zprostředkoval zkušenosti, které pokládá za podstatné.“ (Morganová; Saxtonová, 2001, s. 143)

„Vedle učebních metod bývají někdy jako relativně samostatná skupina vymezovány techniky, které účastníkům hry nebo jiné činnosti nabízejí pomocnou ruku nebo vodítko v podobě přehledného pravidla nebo organizace skupiny, prostoru, času apod.“ (PROVAZNÍK in KOŤÁTKOVÁ, 1998, s. 79)

2.2.1 Dělení metod dramatické výchovy

Josef Valenta dělí metody a techniky v publikaci *Metody a techniky dramatické výchovy* následovně:

- Metoda plné hry
- Metody pantomimicky-pohybové
 - Částečná pantomima, narativní pantomima, ozvučená pantomima, živé – nehybné obrazy
- Metody verbálně zvukové
 - Alej, brainstorming, čtení, diskuze
- Metody graficko-písemné
 - Deníky, dopisy, dotazníky, foto – film, plakáty, reflexe
- Metody materiálově věcné
 - Práce s kostýmem, práce s loutkou, práce s papírem, práce s prostorem, práce s rekvizitou – věcí, práce se zástupnými předměty (VALENTA, 1997, s. 123 – 214).

Dělení podle Kristy Bláhové nalezneme v publikaci *Vybrané kapitoly z dramatické výchovy* od Soni Koťátkové:

- Metoda expozice – uvedení hráčů do děje, seznámení s příběhem a postavami, sdělení důležitých informací
- Metoda vytváření kontextu – doplnění podrobností a rozšíření informací z předchozí fáze, upřesnění kontextu, situací, postav a jejich charakterů, místa a prostředí
- Metoda hry v roli a simulace
- Metoda řešení krizového okamžiku
- Metoda a techniky řešení dramatického konfliktu

- Metoda a techniky vedení a řízení dramatu
- Metoda a techniky reflexe a hodnocení (BLÁHOVÁ in Kotátková, 1998, s. 95 - 103).

Metody a techniky dělí taktéž Eva Machková ve své knize *Úvod do studia dramatické výchovy*.

- Pantomima jako metoda
 - Simultánní pohyb a pantomima
 - Pantomima v roli
 - Narativní pantomima
- Improvizace jako metoda
 - Hromadná improvizace
 - Simultánní improvizace
 - Rámcově připravené improvizace
 - Etudy
 - Fabulované improvizace (MACHKOVÁ, 2018, s. 70 – 76).

2.2.2 Vybrané metody a techniky dramatické výchovy s ohledem na využití v praktické části

- **Živý obraz** – nebo také „živá fotografie“ je metoda, kdy žák, jednotlivec, nebo skupina žáků zaujímá pozici. Z jejich pozic těla a postojů poznáme, jaké mají mezi sebou vztahy, co představují. Živý obraz může být pouze jeden, nebo může být série živých obrazů, které se proměňují.
- **Etuda** – krátká improvizace s jednoduchou zápletkou prezentovaná malou skupinou účastníků. Ostatní účastníci tvoří publikum a sledují „představení“ svých spolužáků, kde se mohou nalézat různá řešení a důležité informace. Může být velmi návodná, kdy žáci dostanou přesné informace, co má jejich etuda obsahovat, nebo naopak zcela volná, kdy žáci znají téma a mají volné pole působnosti a tvořivosti.
- **Narativní pantomima** – známá jako „vyprávěná pantomima“, je taková, kde učitel (lektor) nebo vybraný žák vypráví „příběh“ a ostatní podle vyprávění (narace) se pohybují či vykonávají činnost. Je důležité vybírat takové situace a okolnosti, které lze pantomimicky předvést. Tato metoda je vhodná pro vedení začátečnické

skupiny, umožňuje totiž žákům oporu. Narativní pantomima může být velmi návodná, kdy žáci konají přesně to, co je jim vyprávěno, př. „Tomášek si hrál v pokojíčku s autem, jezdil s ním po koberci.“ Nebo ponechává jistou volnost, kdy žáci sami vymýšlejí, př. „Tomáš si hrál v pokoji.“ U druhé možnosti již žákům ponecháváme možnost volně improvizovat. Narativní pantomima je zcela bez zvuků, proto je k ní přidán ještě termín autonarace, která je na pomezí metod pohybových a zvukových. Autonarace je narativní pantomima, kde však každý hráč mluví za svou postavu.

- **Hromadná improvizace** – účastní se jí všichni hráči současně, ale každý má svoji roli a v ní jedná. Většinou se jedná o téma a příběh, kde se vyskytují davy lidí (prostředí školy, tržiště, nákupní centrum apod.). Může posouvat děj nebo do něho vnést nové improvizace prostřednictvím tajné informace nebo učitele v roli. Např. Nyní jste se ocitli na návsi, kde se konají trhy.
- **Simultánní improvizace** – opět se jí účastní všichni hráči současně, ale všichni mají stejnou roli, každý koná sám za sebe. Záleží na vlastním prožitku a uchopení role. Např. Nyní jsou všichni bylinkářkou, která šla prodávat na trh.
- **Alej** – známá také jako ulička. Je metoda, kdy hráči vytvoří uličku tak, že se postaví do dvou řad naproti sobě čelem k sobě (díívají se na sebe). Mezi nimi je tzv. ulička – alej, kterou prochází učitel v roli. Hráči mají instrukci, co alej zastupuje a co mají říkat (myšlenky, názory, postoje, návrhy řešení) a také jakou roli zastupují (sami sebe, přátele postavy, známé, rádce, myšlenky). Postava (učitel v roli) prochází alejí, na koho se podívá, může promluvit.
- **Hlasité čtení** – neboli klasické předčítání, kdy všichni mají vše slyšet. Vazba je především na literaturu a příběh dramatu.
- **Horká židle** – je jedna z technik dotazování. Principem je zpovídání určité postavy (hrané především učitelem). Hráči mají instrukci, v jaké roli se dotazují (sami za sebe, za postavu). Většinou se dotazuje celá skupina nebo větší část jedinců (většinou učitele) nebo menší skupiny. Přídavné jméno „horká“ naznačuje, že dotazováním se řeší nějaký problém, který se dané postavy nebo skupinky velmi dotýká.

- **Konverzace** – technika založena na dialogických postupech. Jedná se především o nezávazné rozprávění, tzv. klábosení. Dialogy bývají společným sdílením různých témat, postojů a názorů. Hráči vychází ze své zkušenosti, z konverzace, z běžného života (návštěva rodiny, posezení z přáteli). Je také dobrým ukazatelem charakteru postav (drbna, pomlouvač, ...).
- **Rozhovor** – technika založena na dialogických postupech. Především se jedná o klasické rozhovory v rodině (rodiče, děti, příbuzenstvo) nebo se známými (sousedí, obyvatelé jedné vesnice). Rozhovory bývají zpravidla osobnější a soukromější, mohou obsahovat žádosti a rady. Hledá se vzájemné porozumění a dorozumění. Při rozhovoru jsou většinou rozdány role, které jsou hráčům blízké.
- **Deníky** – materiály, které přináší nové informace. Mohou vnést do dramatu řadu otazníků a myšlenek, proto jsou většinou deníkové zápisy neúplné a „nejasné“. Vhodné pro uvedení příběhu, dá se k nim vracet po celou dobu dramatu, mohou drama různě posouvat, měnit a ovlivňovat. Hráči se pomocí deníků blíže seznámí s postojem dané postavy a jejím charakterem.
- **Dopisy** – materiály, které taktéž přináší nové informace. Na rozdíl od deníků jsou někomu určeny a psány za nějakým účelem. Opět nám mohou dát výpovědní hodnotu o charakteru postav. Dopisy můžeme využít mnoha způsoby (hodnotit či reflektovat, psát hlavní postavě nebo za hlavní postavu, nebo se stanou průvodcem dramatu).
- **Práce s kostým** – též tzv. kostýmní znak, pomáhá v rozlišení konkrétních postav. Je to další prostředek k motivování hry a hry v roli. Kostým umožňuje roli přijmout a následně z ní vystoupit nebo ji vyměnit. Kostýmem může být celý oděv, nebo pouze jeden kus oblečení, dotváří charakterizaci postav a vytváří další atributy příběhu.
- **Práce s rekvizitou** – věci, které prohlubují hru. Umocňují chování a jednání hráče, aktivují hráčovu zkušenost. Předměty mohou zastupovat samy sebe, nebo napodobovat jiné, či být zcela imaginární. Rekvizita dotváří člověka a podporuje jeho charakter. Jedná se předmět, který se snadno přesouvá a nosí.
- **Práce se zástupnými předměty** – velmi podobné rekvizitám, cokoliv se může stát čímkoliv. U hráčů rozvíjí fantazii a představivost. Zástupný předmět použijeme

v jiném významu, než který ve skutečnosti má. Jedná se například o symbolický význam (VALENTA, 1997, s. 123 - 214).

3 Dramatická výchova jako nástroj (instrument) pro práci s tématy svátků

Již dlouho platí, že když vybíráme a plánujeme vyučovací hodinu, musíme si promyslet obsah učiva. O to více je to platné u dramatické výchovy a lekcí, u nichž chceme využít metody a postupy této výchovy. Dramatickou hru můžeme využít jako metodu vyučování jiných předmětů. Aby bylo možné uplatnit primární metody dramatické výchovy, tedy ty, které jsou založeny na hraní rolí a jednání postav v situacích (viz výše J. Valenta), je důležité v lekci pracovat s příběhem, postavami a situacemi. Hlavními postavami může být jakýkoli člověk, nadpřirozená bytost, ale i zvíře či věc, pokud jsou personifikovány. Když takové postavy máme, je důležité najít příběh nebo situace.

Metody dramatické výchovy se nejlépe uplatňují u oblastí a předmětů, kde se nalézají takové situace, které se týkají konkrétního lidského jednání a chování, případně takové, které lze do mezilidských vztahů převést. Když budeme hledat v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání, jistě takových témat vhodných pro metody dramatické výchovy najdeme mnoho. V této práci se zaměřujeme na látku, která je součástí vzdělávací oblasti „Člověk a jeho svět“ z Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání. V této oblasti najdeme pět tematických okruhů, z nichž nás nejvíce zajímají tematické okruhy: *Lidé a čas, Místo, kde žijeme, Lidé kolem nás*. Do všech těchto tří okruhů můžeme zařadit problematiku svátků.

Brain Way ve své publikaci *Rozvoj osobnosti dramatickou improvizací* zjednodušeně uvádí funkci dramatu. „*Odpověď na jakoukoli otázku může mít dvojí formu – buď informace, anebo přímé zkušenosti. První odpověď patří do kategorie akademického vzdělávání, druhá do dramatu.*“ Na otázku „Kdo je slepec?“ může znít odpověď „Ten, kdo nevidí.“ Jedná o odpověď akademika. Ovšem ten, kdo řekne, ať zavřeme oči a dojdeme ke dveřím, nás vede k přímé zkušenosti a vlastnímu prožívání (WAY, 1967, s. 7). Ten, kdo

uslyší druhou odpověď a sám si vyzkouší být nevidomým, rozvíjí celou svoji osobnost. Dramatická výchova pomáhá rozvíjet množství klíčových kompetencí a staví především na prožitku a vlastní zkušenosti, což v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání vyžaduje i vzdělávací oblast Člověk a jeho svět. *„Podmínkou úspěšného vzdělávání v dané oblasti je vlastní prožitek žáků vycházející z konkrétních nebo modelových situací při osvojování potřebných dovedností, způsobů jednání a rozhodování.“* (RVP ZV, 2017, s. 42)

Ať už svátky vycházejí z pohanských rituálů nebo křesťanské tradice, většinou u nich nalezneme nějaký příběh nebo legendu, která se k danému svátku váže, nebo alespoň pověru či důležitou postavu, na níž můžeme lekci postavit. Můžeme tedy říci, že obsah učiva svátků je pro dramatickou výchovu vhodný i zajímavý.

3.1 Cíle oblasti „Člověk a jeho svět“ v souladu s metodami dramatické výchovy

Od roku 2005, kdy byla spuštěna kurikulární reforma ve školství, najdeme v RVP ZV i dramatickou výchovu. Dramatická výchova je spolu s etickou, filmovou/audiovizuální, taneční a pohybovou výchovou zařazena do takzvaných Doplňujících vzdělávacích oborů, které nejsou povinnými předměty základního vzdělávání. Jelikož tyto obory doplňují a rozšiřují obsah vzdělávání, můžeme říci, že jejich očekávané výstupy jsou nezávazné.

Naopak vzdělávací oblast „Člověk a jeho svět“ je soustředěna přímo na 1. stupeň základního vzdělávání, tedy i její cíle a očekávané výstupy je nutné naplnit. Svoji charakteristikou a obsahem harmonizuje s cíli dramatické výchovy. Taktéž klade důraz na vlastní prožitek a zážitek. *„Podmínkou úspěšného vzdělávání v dané oblasti je vlastní prožitek žáků vycházející z konkrétních nebo modelových situací při osvojování potřebných dovedností, způsobů jednání a rozhodování. K tomu významně přispívá i osobní příklad učitelů. Propojení této vzdělávací oblasti s reálným životem a s praktickou zkušeností žáků se stává velkou pomocí i ve zvládnutí nových životních situací i nové role školáka, pomáhá jim při nalézání jejich postavení mezi vrstevníky a při upevňování pracovních i režimových návyků.“* (RVP ZV, 2017, s. 42)

Při stanovování cílů musí brát učitel (lektor) ohledy na individuální specifika a potřeby žáků. Cíl pro ně musí být přiměřený a dosažitelný. Proto můžeme například při jejich formulaci a stanovování použít metodu SMART, která se hojně využívá při plánování projektů. Našim potřebám ale tato analytická technika poslouží podobně při navrhování cílů. Název metody vznikl z prvních písmen anglických slov.

- S – specific – specifický, konkrétní
- M – measurable – měřitelný
- A – achievable – akceptovatelný, dosažitelný
- R – realistic – realistický
- T – time-bound – termínovaný, ohraničený v čase

Cíle mají jasně formulovat to, k čemu má lekce žáky dovést, čeho má být dosaženo, popř. v jaké míře. Nejčastěji používáme slovesa: učí, uvědomuje, zdokonaluje.

Cílové zaměření vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět (RVP ZV, 2017, s. 43)

- orientace ve světě informací, v časovém a místním propojování historických, zeměpisných a kulturních informací
- rozšiřování slovní zásoby v osvojovaných tématech, pojmenovávání pozorovaných skutečností a jejich zachycení ve vlastních projevech, názorech a výtvorech
- poznávání a chápání rozdílů mezi lidmi, kulturní a tolerantní chování a jednání na základě respektu a společně vytvořených, přijatých nebo obecně uplatňovaných pravidel soužití, plnění povinností a společných úkolů
- samostatné a sebevědomé vystupování a jednání, efektivní a bezkonfliktní komunikace v méně běžných situacích, bezpečná komunikace prostřednictvím elektronických médií, poznávání a ovlivňování své jedinečnosti (možností a limitů)
- utváření ohleduplného vztahu k přírodě i kulturním výtvorům, hledání možností aktivního uplatnění při jejich ochraně
- přirozené vyjadřování pozitivních citů ve vztahu k sobě i okolnímu prostředí
- objevování a poznávání všeho, co ho zajímá, co se mu líbí a v čem by v budoucnu mohl uspět

Kromě společného znaku prožívání najdeme také společný znak pozorování a vlastního objevování. Dále mají obě oblasti společné samostatné vystupování a jednání, důraz na rozvoj komunikace a vyjadřování citů.

S ohledem na praktickou část se více zaměřuji na očekávané výstupy, které směřují k tématu svátků a tradic.

Očekávané výstupy ze vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět – 1. období (1. – 3. ročník) (RVP ZV, 2017, s. 43)

Žák:

ČJS-3-3-01 využívá časové údaje při řešení různých situací v denním životě, rozlišuje děj v minulosti, přítomnosti a budoucnosti

ČJS-3-3-02 pojmenuje některé rodáky, kulturní či historické památky, významné události regionu, interpretuje některé pověsti nebo báje spjaté s místem, v němž žije

ČJS-3-3-03 uplatňuje elementární poznatky o sobě, o rodině a činnostech člověka, o lidské společnosti, soužití, zvycích a o práci lidí; na příkladech porovnává minulost a současnost

ČJS-3-4-01 pozoruje, popíše a porovná viditelné proměny v přírodě v jednotlivých ročních obdobích

Nejvíce s tématem práce harmonizuje tematický okruh „Lidé a čas“. V praktické části se žáci přesunou pomocí příběhů a své fantazie do minulosti, kde se seznámí s různými způsoby života lidí a připomenou si významné dny, které jsou určeny především střídáním roční doby a pohanskými rituály.

Dramatická výchova stejně jako vzdělávací oblast „Člověk a jeho svět“ zkoumá lidský svět, lidské vztahy a činnosti v přítomnosti, v blízké budoucnosti, ale i v minulosti. Díky tomu obsah učiva tematického okruhu Lidé a čas ze vzdělávací oblasti „Člověk a jeho svět“ nabízí nejen vnesení do příběhu a nastolení problému ke zkoumání, ale zároveň vstup do různých rolí, prostředí a událostí.

Vybrané učivo z tematického okruhu Lidé a čas ze vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět (RVP ZV, 2017, s. 47)

- **orientace v čase a časový řád** – určování času, čas jako fyzikální veličina, dějiny jako časový sled událostí, kalendáře, letopočet, generace, denní režim, roční období
- **současnost a minulost v našem životě** – proměny způsobu života, bydlení, předměty denní potřeby, průběh lidského života, státní svátky a významné dny
- **regionální památky** – péče o památky, lidé a obory zkoumající minulost
- **báje, mýty, pověsti** – minulost kraje a předků, domov, vlast, rodný kraj

3.2 Obsah svátků v souladu s metodami dramatické výchovy

Nejdůležitější nosnou jednotkou dramatické lekce je příběh (konflikt) a postavy, což nám obsah svátků poskytuje. U filipojakubské noci se nabízí řada příběhů o čarodějnicích, u letnic můžeme stavět příběh na volbě krále, u svatojánské noci se můžeme vypravit hledat poklad.

Druhým neméně důležitým úkolem dramatické výchovy je, že zpřítomňuje jiné světy. Přestože se většina v této práci popisovaných svátečních rituálů odehrávala převážně v minulosti, dramatická výchova v rámci fikce umožňuje si svátky naživo připomenout, žáci mají možnost si je prožít. Jedná se o dramatickou hru ve smyslu tady a teď, kdy jejími hlavními protagonisty jsou samotní žáci. V současné době moderního světa je známé a samozřejmé, že se například mládenci nevydávají hledat do lesa o svatojánské noci poklady, ale za pomoci dramatické výchovy to můžeme žákům zprostředkovaně ukázat, zpřítomnit.

Prostřednictvím metod dramatické výchovy je fiktivní svět zpřítomňován, je prezentováno (jako) tady, (jako) teď, žáci mají možnost do něj vstoupit, přijmout roli a jednat. Vše se děje v rovině hry. Ta nám dává pocit bezpečí a přirozenosti, zaujme a vtáhne nás. Umožňuje aktivní účast hráčů, experimentování, zkoumání situací a vztahů, ale i možné přerušení, zopakování či reflektování. Díky zpřítomnění žáci vstupují do různých světů a rolí, kde musí uplatňovat své dosavadní zkušenosti, nebo získávají nové. Svět vyprávění a představitosti mění na realitu. Svým konáním a počínáním procházejí

různé situace a snaží se na ně hledět z různých úhlů pohledu. Na základě zpřítomnění (zprostředkování jiné přítomnosti či skutečnosti) dochází k porozumění jevu, jeho obohacení či prohloubení.

Metody dramatické výchovy mohou být pro obsahy, ve kterých se vyskytuje příběh, situace, postavy, vstřícné tím, že jejich východiskem je modelování člověka člověkem – člověk je znakem člověka. Je to tedy nejpřímější převod příběhů „lidského světa“ do znaku, zobrazení člověka. Takovéto modelování (formou rolové hry) je celostní, navíc přináší určité prožitky, jež jsou silným momentem pro reflektování jevů souvisejících s těmito situacemi. Může nás s nimi propojit přes časy i vzdálenosti a pocítit tak jejich významnost pro dnešek.

S ohledem na praktickou část jsem se dříve zmíněné rozhodla ukázat na tradici vynášení Morany. Jde o starobylý zvyk, jímž naši předkové vítali jaro a vyháněli zimu, žádali o bohatou úrodu. Zde se nabízí řada příběhů, jak žákům toto téma přiblížit. S mladšími dětmi by nám již tento děj stačil a společně bychom si vytvořili nějaký rituál. Pro starší žáky je to málo, potřebují přemýšlet, proč to předkové dělali. Můžeme jim nabídnout různé příběhy, kdy předkové tento rituál zamítli, jaké to mohlo mít následky. Co by tenkrát pro lidi znamenalo být bez teplého jara a léta, jaké by to mělo dopady na život obyvatel. Samozřejmě víme, že i bez tohoto zvyku by jaro a léto nastalo, ale můžeme žákům ukázat, jakou sílu to pro lidi má/mělo. Dalším příkladem může být filipojakubská noc, to lidé věřili na čarodějnice. Opravdu se jich báli, ale dnešní žáci nemají možnost si to vyzkoušet. Proto je vhodné využít metody dramatické výchovy a jednotlivé rituály na ochranu proti čarodějnicím s nimi vyzkoušet.

Je důležité hledat takové mezilidské situace, které mají význam pro dnešního člověka – žáka a jeho život, nebo mu pomoci takovou významnost objevit. Zpřítomnění dějů, situací, postav a vztahů je cestou k objevování. Dramatická výchova pro to poskytuje významné způsoby práce.

Plně je také využita symbolizace. Fantazijní zážitky se prolínají se zkušenostmi z reálného, obyčejného světa. Ten představují předměty z tehdejší doby a žákům umožňují rozvoj fantazie a představivosti. Můžeme tedy říci, že žáci pracují se zástupnými předměty.

Příkladem může být využití koštěte pro zobrazení koně. Koště se hrou dětí proměňuje, z této hry je jasná jeho zástupná funkce, hráč i divák tomuto posunu významu rozumějí. Nového významu nabývá předmětem hrou, jednáním s ním a vztahováním se k němu. Tímto procesem symbolizace lze proměnit mnoho předmětů třídy v objekty a předměty fiktivního (zobrazovaného) světa.

*„Dramatická výchova umožňuje ve všech svých formách naplnění požadavku, aby obsah vzdělávání byl volen s ohledem na svou významnost pro život žáků.“
(MACHKOVÁ, 2007, s. 46)*

Praktická část

1 Úvod praktické části

Cílem mé praktické části je poukázat na možnost využití metod dramatické výchovy jako instrumentu výuky netradičních témat, v tomto případě českých svátků. Žáci by si měli po skončení jednotlivých lekcí uvědomit významovost svátků pro naše předky a třeba se i zamyslet nad tím, proč jsou dnes opomíjené, jak by se to dalo změnit.

Praktická část obsahuje pět vlastních scénářů dramatických lekcí a jejich reflexe. Dramatické lekce jsou zaměřeny na vybrané české svátky a zvyky v první polovině kalendářního roku. Při jejich plánování jsem vycházela z dostupných informací v literatuře, na internetu a z vlastních zkušeností.

Dále jsem dbala na výběr metod, aby byly pro žáky zajímavé a pestré, ale aby se často opakovaly. Opakování proto, aby měli žáci dostatek času si je osvojit a zlepšovat se v nich. V jednotlivých lekcích žáci řeší různé problémy, využívají své dosavadní zkušenosti a znalosti. Jsou vybízeni k vzájemné spolupráci a naslouchání.

Lekce byly realizované ve třídě, kterou jsem dříve neznala. První lekce byla spíše vzájemně poznávací, zvoleno bylo všeobecné téma, kdy si žáci vytvořili fiktivní vesnici a obyvatele, s nimiž se ztotožnili. Další lekce na tu první navazovaly místem a obyvateli, do příběhu ale vždy vstoupily navíc jedna až dvě hlavní postavy. Žáci měli možnost si pomocí zvolených metod jednotlivé rituály a zvyky daného svátku vyzkoušet a prožít.

Scénáře jsou podrobné, veškeré aktivity do detailu popsány, včetně formulovaných otázek pro reflexi a hlavních myšlenek.

Výzkumné otázky pro praktickou část:

1. Jaké edukační kvality přináší výuce zvoleného obsahu (české svátky) využití postupů a metod dramatické výchovy? Jsou tyto metody účinné k dosažení cílů vyplývajících z povahy zvoleného učebního obsahu?

2. Mohou žáci třetího ročníku pracovat od počátku metodami dramatické výchovy, aniž by na ně byli zvyklí? Jaké metody dramatické výchovy jsou pro ně při práci s touto látkou uchopitelné snadno, které obtížněji?
3. Které metody dramatické výchovy si žáci třetího ročníku osvojili v průběhu práce (lekci)? Byl zde sledovatelný vývoj v dovednostech využívání těchto metod práce? Pokud ano, v čem?

Charakteristika školy a třídy

Projekt byl uskutečněn na fakultní škole v centru Prahy. Realizace probíhala ve třetí třídě této školy. Ve třídě je 26 žáků, 13 dívek a 13 chlapců. Třída je velmi různorodá nejen chováním, ale i skladbou žáků. Ve třídě se nachází tři žáci cizinci, jedna dívka je z Ukrajiny, jeden chlapec z Vietnamu a jeden chlapec z Portorika. Na jejich řeči to však není vůbec poznat, mluví plynule česky a všemu rozuměli. Ve třídě je také paní asistentka, která je přidělena k jednomu chlapci, který má 3. stupeň podpůrných opatření.

Ve škole se nenachází místnost přizpůsobená potřebám dramatické výchovy, takže jsme před každou lekcí upravovali jejich třídu. Lavice jsme stavěli po obvodu třídy a my jsme pracovali uvnitř tohoto prostoru, nebo jsme využívali chodbu. Veškeré pomůcky jsem si do výuky nosila.

1.1 První lekce – Hromnice

1.1.1 Scénář první lekce

Věková skupina: 3. třída ZŠ

Časový rozsah: 90 minut (jeden vyučovací blok po dvou vyučovacích hodinách)

Téma: Hromnice

Cíle:

- Žák se seznámí s významem svátku Hromnic.
- Žák si přiblíží život ve středověké vesnici.
- Žák chápe pojem Hromničky.
- Žák přijme jednoduchou roli a bude v ní jednat.

Pomůcky: svíčky, kostýmní znak kněze, lístečky s postavami obyvatel, lístečky s pranostikami, jmenovky na trička

Plán realizace projektu:

AKTIVITA Č. 1 – ÚVODNÍ NALADĚNÍ A ROZEHRÁTÍ, NAVOZENÍ TÉMATU

ŠTRONZO

Učitel udává rytmus pomocí ozvučných dřivek. Žáci se podle rytmu pohybují prostorem. Když učitel přestane vyťukávat rytmus, pro žáky to znamená „štronzo“ (zkamenění). Žáci se na ticho zastaví a stojí, když učitel začne zase vyťukávat, žáci se opět začnou pohybovat.

ŠTRONZO – TVORBA SKUPIN (MOLEKULY)

Učitel stále vyťukává rytmus a žáci se pohybují prostorem. Učitel, než přestane udávat rytmus, řekne číslo. Žáci vytvoří početné skupinky dle zadaného čísla (předem si spočítat žáky a připravit počty, aby nikdo nezůstal mimo skupinu). Několikrát opakujeme. Poté přidáme další pravidlo, kdy budou v každé skupině min. dvě dívky a dva chlapci. Párkrát opakujeme. Poté necháme poslední vytvoření skupinky (ideální počet cca 4–6 lidí ve skupině).

AKTIVITA Č. 2 – ČTENÍ PŘÍBĚHU

Učitel čte a žáci poslouchají.

„Život ve středověkých vesnicích byl jiný. Lidé bydleli spolu v malých domech. Dům měl pouze tři místnosti – jizba, síň a komora. Vesnický dům se skládal ze síně, kde se vykonávala většina prací, jizby, v níž se vařilo, jedlo i spalo, a komory sloužící k ukládání věcí a někdy i ke spaní. Rolníci (zemědělci) pracovali často dlouho na polích. Ve vesnici bývala jedna krčma, mlýn, kovárna, tak jako ve vesnici Pohodnice. Kovárna patřila mezi nepostradatelné místo ve vesnici. Kovář vyráběl zemědělské nástroje, zbraně, šperky, podkovy pro koně. Také občas sloužil jako zubař, kdy pomáhal vytrhnout bolavý zub. Ve vesnici se o oděvy starala rodina ševce. Manželka ševce tkala na tkalcovském stavu, byla to švadlena. Večer se muži sházeli v místní krčmě. Krčma (hospoda) byla důležitým místem uprostřed vesnice. Krčmář se svojí rodinou pracovali celé dny v hospodě. Lidé se scházeli

k pravidelným bohoslužbám v kostele. Také se často potkávali na návsi, kde se konali trhy.“

REFLEXE: Jaké lidi najdeme ve vesnici Pohodnice? Víte ještě něco více o životě ve středověkých vesnicích?

AKTIVITA Č. 3 – TVORBA RODIN A SVĚTNIC

TVORBA RODIN

Žáci jsou rozděleni do skupin, ve kterých zůstali naposledy ve „štronzu“. K učiteli přijde jeden zástupce z každé skupiny a vylosuje si lísteček, na kterém je napsána rodina a jejich členové. Ve skupině si žáci rozdají role a vymyslí si charakteristiku postav ve své rodině. Pokud je méně členů rodiny než žáků ve skupině, svoje postavy si vymyslí (dostanou však podmínku, že to nesmí být malé dítě ani starý slabomyslný člověk).

- mlynář, mlynářka, syn
- kovář, kovářka, dcera
- Krčmář (hospodský), paní Krčmářová, dědeček
- švec, švadlena, babička
- hrnčíř, dcera, hrnčířka

TVORBA SVĚTNIC

Když mají žáci rozdělené role, každá skupina si vytvoří svoji světnici z předmětů, které jsou ve třídě (polštářky, židle, ...). Důležité je, aby si vytvořili místo, kde se každý den společně scházejí.

PŘEDSTAVOVÁNÍ

Společně obcházíme jednotlivá stavení a skupinky představují členy rodiny a svoji světnici.

AKTIVITA Č. 4 – HROMADNÁ IMPROVIZACE – ŽIVOT NA ULICI

Učitel dává žákům pokyn, že je únor a ve vesnici Pohodnice leží sníh. Všichni obyvatelé se sešli na návsi, nejspíše na trhu. Úkolem žáků bude ve své roli zaujmout jakoukoli pozici, která by byla typická pro činnost, kterou mohli lidé v té době vykonávat.

Jakmile všichni pozici zaujmou, na chvíli ji rozehrají.

Poté učitel jednotlivě každého obejde. Na koho položí šátek, ten řekne, co je za postavu a co dělá.

AKTIVITA Č. 5 – NARATIVNÍ PANTOMIMA

Učitel dává pokyn, že on teď bude vyprávět a oni budou příběh přehrávat současně s ním. Stále jsou ve svých rolích.

„Na polích se ještě nepracuje, protože jsou celé pokryté sněhem. Kovář vyrábí nové nástroje, které se budou na jaře opět používat. Švec již přijímá zakázky na nové jarní boty. V krčmě se lidé scházejí častěji, protože nemohou venku nic dělat. Hrnčíř točí nové hrnky na kruhu, a jeho dcera je zdobí. Jelikož i ve mlýně byla práce po celý rok, nezastavil se ani mlynář se synem. Ženy v domácnosti stojí u kamen a pečou buchty. 1. února se celá vesnice vydá do kostela na bohoslužbu.“

Žáci se sejdou na jednu místě a posadí se na koberec.

AKTIVITA Č. 6 – UČITEL V ROLI KNĚZE

Na bohoslužbu přijde kněz (učitel v roli), který vypráví příběh o Ježíšovi, který se stal před spoustou let.

„Vítám Vás na dnešní bohoslužbě. Dnes budeme pokračovat v příběhu Ježíše Krista, který shodou okolností zítra, 2. února, jako vy zavítal do kostela (chrámu).“

Dále pokračuje učitel vlastními slovy podle příběhu:

„Když uplynulo 40 dnů od narození Ježíše, přinesli ho Marie a Josef do Jeruzaléma, aby s ním předstoupili před Boha. V Jeruzalémě žil muž jménem Simeon. Byl to člověk spravedlivý a zbožný. Bůh mu jednou předpověděl, že nezemře, dokud nespatří Ježíše. Nyní veden Bohem přišel do chrámu a čekal. Když rodiče přinesli Ježíše, vzal ho Simeon do náručí a takto chválil Boha:

„Nyní propouštíš v pokoji svého služebníka, Pane, podle svého slova, neboť mé oči viděly tvé spasení, které jsi připravil přede všemi národy – světlo, jež bude zjevením pohanům, slávu pro tvůj lid.“

Ježíšův otec a matka byli plni údivu nad slovy, která o něm slyšeli. A Simeon jim požehnal a řekl jeho matce Marii: „Hle, on jest dán k pádu i k povstání mnohých a jako znamení, kterému se budou vzpírat, aby vyšlo najevo myšlení mnohých srdcí. On bude světlem pro všechny národy.“ Žila tu i prorokyně Anna. Byla již pokročilého věku. Bylo jí 84 let. Od svého mládí nevycházela z chrámu, ale dnem i nocí sloužila Bohu modlitbami. V tu chvíli k nim přistoupila a také požehнала Ježíšovi a chválila Boha. Od té doby mluvila o tom dítěti všem, kteří očekávali vykoupení.“ (převzato z Bible – upraveno pro potřeby třetáků)

Učitel vystoupí z role, sundá kostým a sedne si k žákům.

REFLEXE: Co vše jste se od kněze dozvěděli? (V případě potřeby zopakovat, kdo je to Ježíš, Marie, Josef, předzvěst Velikonoc. Co o tom vědí od Vánoc.)

AKTIVITA Č. 7 – HROMADNÉ IMPROVIZACE VE SKUPINÁCH

Učitel zadává žákům výchozí situaci:

„Je večer. Ženy jsou doma a sklízají večeři. Ostatní členové rodiny jim pomáhají nebo mají svoji práci. Pouze otcové rodin se vydají do krčmy.“

Učitel si zavolá otce rodin a krčmáře a předá jim tajnou informaci.

Informace: *„Dříve lidé věřili, že existuje bůh Perun a že pomocí hromů, což jsou vlastně rány, vyhání zlé duchy ze stavení. Lidé tedy dříve bouchali ve světnici vším, co měli – židle, stoly, nádobí. Schválně se vším mlátili. Připomeňme si tento svátek. Vraťte se ke svým rodinám a začněte se vším mlátit. Ale počkejte, až se vás ostatní budou ptát, proč to děláte. Pak jim to vysvětlíte.“*

Otcové se vrátí z krčmy do svých domovů. Hned, jak se vrátí, začnou doma se vším mlátit a bouchat, aby tak vyhnali zlé duchy. Rodina by se jich měla ptát, proč to dělají. Měli by zjistit, co otec ví a oni ne.

Učitel obchází a ujišťuje se, že se všichni informaci dozvěděli.

AKTIVITA Č. 8 – NARATIVNÍ PANTOMIMA

Učitel dává pokyn, že teď bude vyprávět a žáci budou příběh přehrávat současně s ním. Stále jsou ve svých rolích.

„Když se rodina dozvěděla o tradici, která se konala na počest boha Peruna, chystala se ulehnout ke spánku. Všude zhasli, zkontrolovali, že mají pořádně zavřená okna, a ulehli každý na svoji postel. Všichni spali velmi dlouho, pouze mámy od rodin se často probouzely a měly neklidný spánek.“

Učitel při vyprávění postaví všude okolo nich svíčky (nemusí být zapálené).

„Konečně se rozednělo. Byl tady další nový den, 2. únor. Když se členové rodiny probudili, spatřili, že na každém jejich okně leží zapálená svíce. Začali se divit a zjišťovat, kdo ji tam dal a proč... Na nic nepřišli, nikdo se nepřiznal. Rodina se společně nasnídala. Otcové odešli pracovat - kovář šel kovat nové podkovy, na mlynáře čekali pytle mouky, švec měl dnes ušít dvoje nové boty, krčmář šel počítat zásoby do skladu a hrnčír zasedl k hrnčírskému kruhu. Děti se setkaly v lese a domlouvaly se, co budou hrát. Jen maminky zůstaly doma a vařily oběd. Všem však vrtalo v hlavě, co znamenaly ty svíčky.“

AKTIVITA Č. 9 – UČITEL V ROLI KNĚZE – SVĚCENÍ HROMNÍČEK

Učitel v roli kněze vejde do třídy a žáci mají možnost s ním rozmlouvat. Žáci by měli zjišťovat informace o svíčkách. Když učitel vycítí, že se žáci zadržli, nebo naopak už vyčerpali téma, rozhovor ukončí.

REFLEXE: Co vše jste se dozvěděli?

AKTIVITA Č. 10 – REFLEXE – ASOCIAČNÍ KRUH

Učitel položí žákům otázku, co jim dnešní hodina přinesla nového.

AKTIVITA Č. 11 – ETUDY PRANOSTIK

Žáci jsou stále ve skupinách. Každá skupinka si vylosuje lísteček s pranostikou. Jejich úkolem bude připravit si krátkou etudu, aby ostatní poznali, o kterou pranostiku se jedná.

Pranostiky:

- Když na Hromnice taje, hotov sedláče saně.
- Na Hromnice chumelice, netrvá pak zima více.
- Je – li o Hromnicích teplo, staví si medvěd svoji boudu.
- Jak dlouho skřivan před Hromnicemi vrzá, tak dlouho po nich zmrzá.
- Na Hromnice jasná noc – bude ještě mrazů moc.

- Na Hromnice pěkný den, prodej sukni, zasej len.

Při prezentaci etud si třídu rozdělíme na jeviště a hlediště. Společně si zopakujeme, jak se chováme v divadle, po každém představení diváci tleskají.

AKTIVITA Č. 12 – DŮKAZ O UČENÍ – DOPIS KAMARÁDOVI

Žáci mají za úkol napsat kamarádovi, který dnes nebyl přítomen ve škole, co jsme dělali, co se dozvěděli nového a co je důležité (v případě nedostatku času můžeme kdykoli jindy, nemusí být bezprostředně po lekci).

1.1.2 Reflexe první lekce

Před touto lekcí měli žáci minimální zkušenost s metodami dramatické výchovy. Během lekce panovala přátelská a uvolněná atmosféra, i když jsem byla pro žáky cizí. Etudy a živé obrazy žáci nějakým způsobem znali, ale říkali jim sochy a scénky; používali je v jiných předmětech. S učitelem v roli, narativní pantomimou a uličkou svědomí se ještě nesetkali.

Na začátku jsme si ze všeho nejdříve nastavili společně pravidla – mluví pouze jeden, když je ti to nepříjemné, nemusíš to dělat, signál pro ticho apod. Dále lekce proběhla podle připraveného plánu. Jako první jsem zařadila „štronzo“, aby se žáci soustředili a naučili se vnímat. Pro novou skupinu je to obzvlášť důležité, aby se žáci snažili odbourat pošklebky a předvádění. Následující hra „Molekuly“ mi měla ukázat, která dvojice spolu ráda pracuje a naopak, kteří žáci jsou na okraji třídy. Bylo vidět, že žáci jsou zvyklí pracovat ve skupinách, ale pouze se svými nejbližšími kamarády. Jelikož se jednalo o první zkušenosti s dramatickými metodami, dala jsem pouze dvě pravidla na tvorbu skupin a žáci si je vytvořili více méně sami dobrovolně. Techniku „štronza“ si žáci osvojili velice rychle.

Při čtení příběhu byli někteří žáci roztěkaní, ale tvorba rodin je velmi zaujala a vtáhla do příběhu. Při hromadné improvizaci stále u žáků převládalo nadšení z práce. Jednalo se o první samostatnou tvůrčí aktivitu, kde měli ukázat, jak jsou vztažení do tématu a jakou mají ochotu pracovat, tvořit a vymýšlet. Někteřím se dařilo více, jiným méně. Myslím si, že je to dané i jejich povahou, protože se někteří musí více předvádět a být v centru pozornosti. Nejspíš se nejednalo o schválné vyrušování. Pozorováním mohu

řící, že si většina žáků uvědomovala svoji roli a cítila za ní odpovědnost. V hromadné improvizace se projeví jejich dosavadní zkušenosti a činnost si plně užívali. Poté ji kladně hodnotili v reflexi.

Narativní pantomima žáky zaujala a velmi je bavila. Byli při ní uvolnění a hraví. Naopak u učitele v roli znejistěli a byli ostražití. Nejspíš to bylo tím, že se s ním setkali poprvé. Nejspíše byl na začátek příliš dlouhý, avšak cílem bylo seznámit žáky s příběhem z Bible. Zde jsem měla zvolit jinou metodu, protože při důkazech o učení bylo vidět, že největší dojem v žácích zanechal učitel v roli, kdežto příběh jim splýval. Mohlo to být také tím, že „kněz“ se žáky nevedl rozhovor, ale měl pouze monolog.

Nicméně veliký úspěch měla druhá narativní pantomima, kdy si žáci nejvíce zapamatovali třískání a bouchání předměty, jakožto vyhánění zlých sil z domu. Měla jsem strach, zda žáci zvládnou pracovat s tajnou instrukcí, ale mile mě překvapili. Ihned práci pochopili a chopili se jí ukázkově. Nejspíše by tajnou informaci potřebovalo více žáků, aby si jí lépe uchovali v paměti. Na druhou stranu ostatní činnost jejich spolužáků velmi překvapila a zanechala netradiční zážitek, který by jim mohl být dobrým podnětem pro uchování informací.

Dále lekce probíhala dle připraveného scénáře. Pozornost žáků přitahovaly svíčky, kdy se již více žáků pustilo do rozhovoru s učitelem v roli. Žáci v otázkách tápali a většinou nedokázali položit přímé zjišťovací otázky. Mohu tedy říci, že s metodou učitele v roli se žáci musejí dále seznamovat.

Při závěrečné reflexi byli žáci zpočátku opatrní, ale postupně se více rozpovídali a sami reflektovali. Žákům nejvíce v paměti utkvěly svíčky a kostýmní znak kněze, dále chválili „hru na rodinu“ a zmiňovali také tajnou instrukci. V závěrečných etudách byli velmi tvořiví. Bylo vidět, že se pohybují v jim blízkém prostředí (na „scénky“ jsou zvyklí). Většinou se drželi doslovného zobrazení přísloví, kdy si myslím, že nemohou příliš vidět skryté významy daného přísloví. Přesto aktivita splnila cíl a žáci se s příslovími o Hromnicích seznámili a některé si zapamatovali. Závěrečné psaní dopisů kamarádovi bylo velmi rychlé, ale jako důkaz o učení po první lekci dostačující. Každý většinou napsal přísloví, které si zapamatoval a také, co to jsou hromničky, čímž byly naplněny cíle této lekce.

1.2 Druhá lekce – Morana

1.2.1 Scénář

Skupina: 3. třída ZŠ

Čas: 90 minut (jeden vyučovací blok po dvou vyučovacích hodinách)

Téma: Vynášení Morany

Cíle:

- Žák se seznámí s lidovým zvykem vynášení Morany.
- Žák pozná a dokáže popsat figurínu Morany.
- Žák dokáže charakterizovat vlastními slovy, co tento zvyk představuje (rozloučení se zimou).
- Žák přijme učitele v roli a dokáže na něj reagovat.

Pomůcky: postava Morany, rozstříhané obrázky Morany, kostýmní znak kožišníka (chlupatá vesta), barevné pentle, vejrumkový náhrdelník, bubínek, nahrávka písničky „Neseme Moranu“ (od kapely ZeMě), lístečky s informacemi do skupin

Plán realizace projektu:

AKTIVITA Č. 1 – ÚVODNÍ NALADĚNÍ A ROZEHRÁTÍ, NAVOZENÍ TÉMATU

BAREVNÁ HRA

Každý žák si vylosuje jednu kartičku. Na kartičce je z jedné strany barva a druhá strana je bílá. Žáci takto získají přidělenou barvu. Poté si každý vezme jeden polštář, položí ho kdekoli po třídě a sedí na něm.

Učitel vždy řekne nějakou barvu. Ti žáci, kteří barvu mají, se zvednou a vymění si mezi sebou místo. Začínáme s jednou barvou a pomalu přidáváme další a ztěžujeme náročnost. Někdy se mění pouze tři barvy, jindy pouze jedna. Pro lepší udržení pozornosti žáků barvu nahlas neříkáme, ale držíme v ruce barevné pentle a pouze je zvedáme. Žáci si pamatují svoji první barvu a barvy během hry nemění.

ŠTRONZO

Učitel bubnuje na bubínek a žáci chodí po třídě v rytmu. Když bubínek přestane bubnovat, zastaví se i žáci.

TEMATICKÉ ŠTRONZO

Učitel bubnuje na bubínek a žáci chodí po třídě v rytmu. Když bubínek přestane bubnovat, zastaví se i žáci a zaujmou pozici tělem, která vyjadřuje cokoli z jara.

TEMATICKÉ ŠTRONZO VE SKUPINÁCH

Učitel bubnuje na bubínek a žáci chodí po třídě v rytmu. Když bubínek přestane bubnovat, zastaví se i žáci, vytvoří dvojice a ve dvojici zaujmou pozici tělem tak, aby vyjadřovali cokoli z Velikonoc.

AKTIVITA Č. 2 – SEZNÁMENÍ S MORANOU

Žáci vytvoří dvojice. Každá dvojice dostane jiný rozstříhaný obrázek Morany. Úkolem žáků je daný obrázek složit a na papír napsat vše, co o tom vědí. Poté se dvojice spojí ve čtveřice a společně si vše sdělí.

Následuje společná diskuse o Moraně, co vše o ní vědí, jak je Morana ustrojená, co se s ní dělá, proč je tento zvyk a zda se někdy vynášení Morany účastnili.

AKTIVITA Č. 3 – ČTENÍ PŘÍBĚHU

Učitel čte příběh a žáci poslouchají.

„Dni byly delší a slunce mocnější, teplý vítr sežíral sníh na stráních. Slepice již zase vesele krákoraly po dvoře, hospodyně, když se sešly, mluvily o nasazování vajec, o setí lnu, hospodáři chystali pluh a brány.

Pan myslivec, když chtěl z protějšího lesa přímo na Staré bělidlo, nemohl již přes řeku, led pukal a pomalu se kus po kusu poroučel, jak pan otec říkal, když ráno k stavidlu dohlížet chodil a na záspí Proškovíc chvílku u babičky postál. Přešla neděle Černá, Družebná, Kýchavná a pátou neděli, Smrtnou, se děti zaradovaly: „Dnes budem vynášet smrt,“ a děvčata dodala: „Dnes je naše koleda!“ Babička udělala Adélce líto, na které

shromážděla kolik dní výdunky. Navěsila je na ně, navázala červených fátorů, aby veselé bylo. Omladina šla koledovat.

Odpoledne se všechna omladina vesnice shromáždila u mlýna, kde se strojila smrt. Chlapci udělali slaměný došek, každá z děvčat dala něco ze šatstva na něj; čím byla Mařena pěknější, tím větší chloubka. Všichni se těšili, až Moranu a zimu vynesou, a naopak nové léto do vsi přinesou.“

Božena Němcová: Babička – Jaro na Starém bělidle (upraveno pro mé potřeby)

REFLEXE: Co jsme se z příběhu dozvěděli? Čím vším Moranu strojili?

AKTIVITA Č. 4 – STROJENÍ MORANY

Žáci sedí v kruhu a učitel jim ukáže malou figurínu. Společně si ji oblečeme a každý žák na ni naváže pentli. Na pozadí hraje písnička „Neseme Moranu“ (od kapely ZeMě). Učitel ji nazdobí vejdumpkovým náhrdelníkem.

AKTIVITA Č. 5 – NARATIVNÍ PANTOMIMA

Učitel dává pokyn, že teď bude vyprávět a žáci budou příběh přehrávat současně s ním.

„Když byla Morana ustrojena, vzali ji k rychtárovi domů. Po cestě zpívali „Bud’te, páni, veselí na tu Smrtnou neděli.“ Když došli k rychtárovi, zapíchli ji doprostřed dvoru, kde se měla celá chasa společně sejít a následně ji vynést k řece. Všichni si okolo Morany posedali a hlídali ji. Po chvílce je to však přestalo bavit, tak začali hrát na babu. I ta hra na babu je přestala bavit, tak chtěli hrát na schovávanou. Než se však všichni stačili schovat, zavolala je rychtárova žena na buchty. Schovávanou nechali schovávanou, na Moranu zapomněli a sprintovali k oknu, které vedlo do kuchyně, aby získali buchty. Každý chtěl získat tu největší. Cpali se, až se jim dělali boule za ušima. Když nezbyl ani drobeček, vesele se vraceli zpět k Moraně. Když došli na dvůr, zhrozili se. Morana byla pryč!“

REFLEXE: Co se teď stalo? Co se asi stalo s Moranou? Jak se dostala pryč?

AKTIVITA Č. 6 – KRÁTKÉ ETUDY – CO SE STANE VESNICI A OBYVATELŮM, KDYŽ NEPŘIJDE JARO

Žáci vytvoří skupinky podle svých rodin z minula (mlynář, krčmář, švec, hrnčíř a kovář). Ve skupinkách si připraví krátkou etudu na téma „Co se stane vesnici a obyvatelům, když nepříjde jaro?“

Po přípravě si třídu rozdělíme na jeviště a hlediště. Zopakujeme si společně pravidla prezentace etud a chování diváků. Etuda začíná cinknutím učitele na triangl a také tak končí.

Po každé etudě následuje reflexe toho, co jsme viděli.

AKTIVITA Č. 7 – DOPIS OD KOŽIŠNÍKA

Žáci dostávají od učitele dopis, který si společně přečtou.

„Obyvatelé Pohodnic, ANO!!! Sebral jsem vám Moranu. Nepřeji si, aby přišlo jaro a léto! Tu dobu nemám rád. Teď bude vláda zimy! K.Ž.K.“

REFLEXE: Kdo by to mohl být K.Ž.K.? Proč by někdo chtěl, aby jaro a léto nepřišlo?

AKTIVITA Č. 8 – PROČ BY MĚL KOŽIŠNÍK VRÁTIT MORANU

Žáci ve skupinkách sepisují argumenty, proč by měl kožišník vrátit Moranu. Společně o tom ve skupině diskutují a hledají společná řešení.

AKTIVITA Č. 9 – UČITEL V ROLI KOŽIŠNÍKA

Učitel v roli kožišníka vejde do třídy a vede se žáky rozhovor. Žáci mu nabízejí svoje argumenty jakožto obyvatelé vesnice Pohodnice. Kožišník zpočátku odmítá a na každý argument hledá odpověď. Žáci ho mají za úkol přesvědčit. Celá třída pracuje společně. Když učitel vycítí, že se žáci zadržli, nebo že naopak už vyčerpali téma, rozhovor ukončí tím, že si to musí promyslet.

REFLEXE: Co jste se vše dozvěděli? Myslíte, že jste kožišníka přesvědčili?

AKTIVITA Č. 10 – ALEJ SVĚDOMÍ – CO SE TEĎ MOHLO ODEHRÁVAT V HLAVĚ KOŽIŠNÍKA?

Žáci vytvoří dvě řady naproti sobě, aby vznikla ulička. Učitel prochází uličkou v roli kožišníka. Na koho se podívá, ten řekne za kožišníka, co se mu teď honí v hlavě, co si myslí. Vysloví nahlas jeho myšlenky.

REFLEXE: Nad čím nejvíce přemýšlel?

AKTIVITA Č. 11 – ČTENÍ PŘÍBĚHU

Žáci poslouchají a učitel čte.

„Kožišník rychle spěchal domů. V hlavě mu pořád vířily ty samé myšlenky. Vrátit! Nevrátit? Vrátit? Nevrátit! Už ho z toho bolela hlava. Přemýšlel, zda obyvatelé splní své sliby, zda toho nebude litovat. Nebo naopak bude litovat, že ji nevrátí? Tak dlouho nad tím dumal, až se rozhodl Moranu vrátit. Odstěhoval skříň, která stála na poklopu do sklepa. Vytáhl Moranu a vydal se s ní zpět na náměstí.“

REFLEXE: Co jsme se nyní dozvěděli?

Učitel: Ať už se teď na náměstí Pohodnic stalo cokoli, pojďme se podívat dál. Nevíme, zda se na kožišníka vrhli a ztrestali ho, nebo zda přijali jeho omluvu. To se již nedozvíme, ale dozvíme se, co udělali dál s Moranou.

AKTIVITA Č. 12 – VYNÁŠENÍ MORANY – SÉRIE TŘÍ ŽIVÝCH OBRAZŮ

Žáci se rozdělí do skupin (můžeme skupiny ponechat z minule nebo v rámci kooperace vytvořit nové). Každá skupina pracuje na vytvoření tří živých obrazů, v nichž zúročí své zkušenosti. Obrazy by měly ukázat rituál vynášení Morany. Jako nápovědu dáme žákům lístečky s informacemi.

- 1. a 2. skupina: Děvčata nesla Moranu. Chlapci okolo poskakovali. Když došli k řece, Moranu odstrojili a s jásotem hodili do vody. Společně zpívali a vraceli se k vesnici.
- 3. a 4. skupina: Společně nesli Moranu k řece. Když přišli k řece, Moranu ještě zapálili a hodili do vody. Po celou dobu se radovali a zpívali.

- 5. skupina: Společně nesli Moranu k řece. Když přišli k řece, Moranu hodili do vody. Poté ihned utíkali, aby je plovoucí Morana nedostihla.

Po přípravě si třídu rozdělíme na jeviště a hlediště. Připomene pravidla chování. Na cinknutí diváci zavřou oči a účinkující připraví první živý obraz. Na druhé cinknutí diváci otevrou oči a prohlíží si živý obraz. Na další tlesknutí diváci zavírají oči a herci se mění v druhý obraz atd.

Po celé sérii obrazů následuje reflexe toho, co jsme viděli. Jednotlivé skupinky následně přiblíží své obrazy. Poté různé zvyklosti porovnáme. Učitel může přidat další informace (viz teoretická část).

AKTIVITA Č. 13 – REFLEXE

V závěrečné reflexi žáci odpovídají na otázku: „Co jste se dnes dozvěděli nového?“ Společně hodnotíme předchozí aktivity.

AKTIVITA Č. 14 – DŮKAZ O UČENÍ – VYPLNĚNÍ PRACOVNÍHO LISTU

Důkaz o učení nemusíme zařazovat bezprostředně po skončení lekce. Můžeme v průběhu času nebo před další lekcí, či až úplně po všech lekcích.

1.2.2 Reflexe druhé lekce

Z druhé lekce odcházím velmi nadšená. Přestože se žáci s dramatickou výchovou setkali podruhé, vše krásně plynulo a veškeré aktivity rychle pochopili. Velmi mile mě překvapili a mám radost, že i časově jsme vše zvládli.

Lekci jsme začali úvodní hrou, kde jsme byli mírně limitováni prostorem, ale samotné aktivitě to nevadilo a účel hry to nijak neovlivnilo. Žáci danou hru neznali a velmi je bavila. Což se odrazilo i v následném „štronzu“, kde byli aktivní a nápadití. „Štronzo“ jsem zařadila opět proto, aby si ho žáci připomněli, osvojili a zbavili se „předvádění“ a ostychu.

Rozstříhané obrázky žákům nedělaly žádný problém. Naopak při společné diskusi se objevovaly velmi rozdílné informace, jež samotní žáci o vynášení Morany mají. Někteří vůbec nevěděli, jiní tento zvyk přirovnávali k čarodějnicím. Při čtení příběhu dávali žáci pozor a díky tomu dali společně dohromady základní charakteristiku tohoto zvyku.

Strojení Morany a následná narativní pantomima žáky nadchla. Strojení Morany si žáci plně užívali, následně jsem litovala, že jí velikostně nemáme větší, aby si to žáci mohli více užít. Tato aktivita určitě patří k činnostem, které si žáci zapamatují a uchovají v paměti. Při narativní pantomimě, mají někteří stále problém se při ní soustředit a pořád u toho povídají, většina to zvládá velmi dobře. Naopak etudy ovládá již celá třída, je na ně celkem zvyklá z jiných předmětů, říkají jim však „scénky“. Pozorováním mohou říci, že žáci udržují svoji pozornost více při etudách, kdy jsou nuceni sami tvořit více než u narativní pantomimy.

Avšak zmizení Morany žáky velmi zaujalo a vrátilo jejich pozornost. Tu ještě posílil dopis od Kožešníka, který byl podepsán pouze iniciály. Při psaní důvodů, proč by měl Kožešník vrátit Moranu, nastávali pozoruhodné chvíle učení, kdy žáci mezi sebou ve skupině argumentovali. Někteří nabízeli úplatek, jiní na to šli domlouváním. Přemýšleli nad rámcem výuky a hledali nové možnosti řešení, které poté nabídli ostatním spolužákům. Proces učení posílili jejich spolužáci, kteří jejich argumenty dále posílili.

Nicméně na metodu učitele v roli si zatím žáci stále nezvykli. Zapojují se stále ti samí a ostatní se jen dívají. Pro žáky je těžké formulovat přímé a důležité otázky, v některých případech se jedná o nevhodné poznámky či otázky. S tím také souvisí alej svědomí, kdy se myšlenky a názory často opakují. Žáci se schovávají za svůj stud nebo ho schovávají za legraci a nezapné žerty. Naopak u živých obrazů se zapojují všichni. Série živých obrazů byly velmi zdařilé. Žáci se díky tomu seznámili s rozdílů v tradici, které vynášení Morany na jednotlivých územích má. Díky podobnému zobrazení vynášení Morany, si žáci tento rituál zapamatovali.

Myslím si, že tento příběh na žáky velmi zapůsobil. Největším zážitkem pro ně bylo strojení Morany, narativní pantomima a série živých obrazů, které nejvíce zmiňovali v závěrečné reflexi. Díky pozorování a závěrečné reflexi mohou říci, že se žáci nejvíce učí vlastní tvořivostí, kdy tvoří etudy nebo živé obrazy. Při aleji svědomí se učí vyjadřovat své myšlenky a na učitele v roli si musí ještě zvyknout.

Pracovní list byl žákům zadán až po týdnu realizace této lekce. Vyhodnocením pracovního listu mohou říci, že cíle lekce byly naplněny. Žáci sami popsali průběh tradice a charakterizovali Moranu.

1.3 Třetí lekce – Pálení čarodějnic (filipojakubská noc)

1.3.1 Scénář

Skupina: 3. třída ZŠ

Čas: 90 minut (jeden vyučovací blok po dvou vyučovacích hodinách)

Téma: Pálení čarodějnic

Cíle:

- Žák se seznámí s lidovým zvykem pálení čarodějnic.
- Žák hledá nové poznatky v textu a utváří si tak bohatší představu o lidovém zvyku pálení čarodějnic.
- Žák přijme roli a vytvoří ve skupině krátkou etudu.

Pomůcky: kostýmní znak Silemíny, truhlička s předměty (staré brýle, roztrhaný šál, kořenka, starý notes – deník, kniha a bylinky), dopis o čarodějnictví, literární texty o tradici pálení čarodějnic, lístečky s informacemi do skupin

Plán realizace projektu:

AKTIVITA Č. 1 – ÚVODNÍ NALADĚNÍ A ROZEHRÁTÍ, NAVOZENÍ TÉMATU

KOŠTĚ VYHÁNÍ ZIMU

Žáci se pohybují ve třídě. Učitel honí v roli koštěte (musí se pohybovat nějak zvláště). Koho učitel chytí, ten musí zkamenět. Zachránit ho můžou ostatní tak, že ho třikrát oběhnou.

CHŮZE V PROSTORU

Žáci chodí po prostoru a učitel pomocí ozvučných dřívěk udává rytmus. Přitom učitel zadává, jak žáci chodí – jako babička, jako dítě, jako mlynář, jako čarodějnice, jako veselý člověk,

CHŮZE V PROSTORU S PÓZOU – ŠTRONZO

Když učitel přestane ťukat, žáci zkamení. Vytvoří nějakou pozici, která představuje danou osobu, kterou měli zadanou.

AKTIVITA Č. 2 – SEZNÁMENÍ SE SILEMÍNOU

Žáci sedí s učitelem v kruhu. Učitel: „*Do té naší vesnice Pohodnice, se přistěhoval někdo nový. Někdo, kdo našim obyvatelům nedal spát. Nastěhoval se do opuštěné chatrče blízko lesa.*“ Učitel položí doprostřed kruhu truhličku. Společně se žáky si ji prohlíží a vyndává věci, které jsou uvnitř (staré brýle, roztrhaný šál, kořenka, starý notes, kniha a bylinky). Volíme takové předměty, aby nám to asociovalo ženu z dřívější doby – bylinkářku. Učitel prozradí žákům její jméno – Silemína.

REFLEXE: Komu by ty věci mohly patřit? Proč ji obyvatelé Pohodnic ve vesnici nechtěli?

AKTIVITA Č. 3 – STAVBA SILEMÍNINY CHALOUPKY

Učitel ve třídě vymezení prostor pro chaloupku. Vyzve žáky, aby si každý vzal do ruky jeden předmět, postavil ho postupně do prostoru a řekl, co to má představovat – žáci tak společně postaví chaloupku, ve které bydlí Silemína. Jelikož se může stát, že se žáci navzájem nevnímají, přidáme radši ke každé věci ještě lístečky.

Př. Vezmu do ruky lahev a řeknu: „To je stůl.“

Když máme prostor dostatečně vyplněný, učitel ho se žáky projde, a ještě jednou si připomenou, co vše je v chaloupce.

AKTIVITA Č. 4 – UČITEL V ROLI SILEMÍNY – PANTOMIMA

Žáci sedí před vytvořenou chaloupkou Silemíny. Učitel v roli Silemíny v kostýmním znaku vejde do chaloupky a pantomimicky znázorňuje typické činnosti Silemíny (před chalupou trhá bylinky, vaří, uklízí, míchá lektvar, čte, píše deník).

REFLEXE: Co jste se o Silemíně dozvěděli. Co asi četla/psala/dělala?

AKTIVITA Č. 5 – ČTENÍ PŘÍBĚHU

Žáci sedí a učitel čte zápis z deníku nebo vyzve jednoho žáka, aby to přečetl.

„Po prvním týdnu ve vesnici se nic nepříhodilo. Obyvatelé se mě stále straní. Nevěří mi. Nadávají mi. Na trhu se na mě dívali velice divně a sledovali každý můj pohyb. Když mlynářův nejmladší kluk upadl, chtěla jsem ho zvednout. Ale hned se na mě vrhli

a odehnali mě. Snad bude zítra lépe. Dnes rozkvetly před chalupou fialky, aspoň z nich můžu udělat sirup“

AKTIVITA Č. 6 – HROMADNÉ SKUPINOVÉ ŽIVÉ SOCHY

Učitel rozdělí třídu na polovinu. Jedna polovina zastupuje obyvatelstvo vesnice a druhá polovina je Silemína. Vyzve členy první skupiny, aby zaujali takovou pozici, kterou by vyjadřovali pocity obyvatel ze Silemíny. Poté vyzve skupinu Silemíny, aby zaujala takovou pozici, jak se asi Silemína cítí, jak mohla reagovat. Takto vyzýváme jednotlivé skupiny alespoň třikrát. Můžeme role obrátit.

REFLEXE: Jak jste se cítili? Co bylo příjemnější, mít roli Silemíny nebo obyvatel?

AKTIVITA Č. 7 – ČTENÍ ZÁPISU Z DENÍKU

Učitel čte a žáci poslouchají.

28. dubna

„Dnes za mnou přišla kovářova žena. Byla jsem velmi překvapená, protože za mnou chodí málo lidí. Ale ona byla velmi zoufalá. Jejich nejmladší, Anička, je už dva týdny nemocná a ani doktor neví, co s ní. Prý nic nepomáhá. Dala jsem jí tedy odvar z měsíčku, heřmánku a divizny a mast z měsíčku a zlatobýlu. To snižuje horečku a odvádí z těla pryč. Dívala se na mě dost podezřele. Tak nevím, proč sem šla, když mi nevěří.“

REFLEXE: Co jsme se teď dozvěděli?

AKTIVITA Č. 8 – SITUACE MEZI LIDMI – SIMULTÁNNÍ HROMADNÁ IMPROVIZACE

Žáci vytvoří skupinky po rodinách z předešlých lekcí (mlynář, kovář, krčmář, švec, hrnčír). V každé rodině dostane jeden člen od učitele tajnou informaci. Společně se celá skupinka posadí k rodinné poradě a sdílejí své pocity ze Silemíny. Členové s tajnou informací mají za úkol ji rodině předat a přesvědčit je o svém názoru.

Tajné informace:

- 1. skupina: kovářka: Chválí Silemínu. Zastává se jí.

- 2. skupina: mlynářův starší syn: Prý uhranula sedlákův dobytek. Kráva přestala dávat mléko a slepice mají černá vejce.
- 3. skupina: dědeček od krčmáře: Za našich mladých let se dělal veliký hluk a práskalo se bičem na návsi. To bych udělal.
- 4. skupina: babička od ševce: Je to čarodějnice. Od čeho jsou studovaní doktoři. Používá nekalé praktiky.
- 5. skupina: hrnčír: Na trhu se povídalo cosi o čarodějnictví. Bůh ví, odkud přišla. Už asi neměla kde škodit, tak přišla sem.

Když vidíme, že skupinky skončily s povídáním, uvede učitel další situaci. Celá vesnice se sešla na náměstí a mají opět pouze jedno společné téma – Silemína. Společně si zase povídají a předávají informace.

REFLEXE: Co se mezi lidmi o Silemíně povídá? Měl někdo nějaké návrhy, co dělat?

AKTIVITA Č. 9 – ČTENÍ ZÁPISU Z DENÍKU

Žáci poslouchají a učitel čte.

29. dubna

„V noci jsem nespala. Byl úplněk a bylo potřeba natrhat půlnoční kvítí. Než jsem obešla všechny paloučky, již svítalo. Chvátala jsem zpět do chalupy, abych nikoho nepotkala. Půlnoční kvítí potřebuje speciální péči a dnes by hrozilo, že potkám dívky na sedmero lukách, jak hledají jívové kočičky, aby si je nechaly vysvětit.

Vždyť už teď se připravují na zítřek a neví, co by ještě vymyslely. Ani odpočnout mě nenechají. K večeru přišel Oldřich, to byl starší syn Hajného. Nedávno se jim v Hájovně narodil Honzík a rostou mu zoubky, tak přišel poprosit o jetelíčkovou mastičku. Samozřejmě jsem mu ji dala. Jsou to jen bylinky, ale mezi lidmi se šíří povídačky o čarodějnici. Snad tomu neuvěří.“

REFLEXE: Co jste se nyní o Silemíně dozvěděli?

AKTIVITA Č. 10 – KRÁTKÉ ETUDY V RODINĚ

Žáci jsou stále ve skupinkách a zastupují jednu rodinu vesnice. Každá skupinka dostane lísteček, jak se jeho rodina snažila zabránit Silemíniným čarům. Jak se proti čarodějnicím

dá podle povídaček chránit. Ve skupině si připraví krátkou etudu, ve které zazní informace z lístečku.

- 1. skupina: Před dveře chléva se sype písek. Čarodějnice musí zrníčka spočítat, aby mohla vejít. Tak se chrání vaše rodina.
- 2. skupina: Před všechny dveře dala rodina narýpané drny trávy. Dokud čarodějnice nespočítala všechna stébla trávy, nemohla vejít. Tak se chrání vaše rodina.
- 3. skupina: Vaše rodina se chrání vším svčceným (voda, křída, květ z kapradí) a zaříkáváním. Svčcenou vodu lili úplně všude.
- 4. skupina: Vaše rodina na dvoře zapichovala pichlavé trní a pruty, aby se o ně čarodějnice poranila.
- 5. skupina: Věříte v ochranné kruhy a kříže, které malujete nejen po celém stavení, ale i venku a na zemi. Tak se chrání vaše rodina.

Následuje prezentace etud, kdy máme třídu rozdělenou na jeviště a hlediště. Každá skupina s tlesknutím začne hrát a zase si tlesknutím etudu ukončí. Po každé etudě následuje krátká reflexe.

AKTIVITA Č. 11 – ČTENÍ ZÁPISU Z DENÍKU

Učitel čte a žáci poslouchají.

30. dubna

„Když jsem ráno vyšla před chaloupku, zděsila jsem se. Všude byly nakreslené nějaké kruhy a kříže. Poznala jsem, že se jedná o ochranu proti čarodějnicím. Kousek od toho ležely plné hromady písku a drnů. Poznala jsem, že lidé se mě opravdu bojí a věří na čarodějnice. Co jen budu dělat.“

AKTIVITA Č. 12 – TAJNÉ MYŠLENKY SILEMÍNY

Učitel v roli se k žákům otočí zády. Žáci sedí na koberci a stávají se Silemininými myšlenkami (vnitřními hlasy). Myšlenky (žáci) vedou se Silemínou (učitelem) rozhovor. „Co by asi mohla dělat, co by měla podniknout, aby se měla lépe. Má odejít? Má zůstat.....“ Učitel klade otevřené otázky žákům a nutí je nad situací přemýšlet. Žáci by se měli v odpovědích střídat. „No dnes to asi nevyřeším, nechám to na zítra.“

Učitel to takto ukončí a nechá pro žáky otevřené. Každý má své starosti a ani jedny nejsou o nic menší než ty druhé....

REFLEXE: Ví Silemína, co má dělat? Co je pro ni těžké?

AKTIVITA Č. 13 – SEZNÁMENÍ S TRADICÍ PÁLENÍ ČARODĚJNIC

Žáci vytvoří čtyři skupiny. Každá skupina dostává část textu týkající se dne 30. dubna nebo čarodějnic, každá má jiné údaje. Skupina v časovém limitu odprezentuje nově získané informace ostatním tak, že 1–2 žáci se chopí role vypravěče a ostatní připraví živý obraz. Učitel přitom pomáhá, může se doptávat a případně uvést věci na pravou míru, poté obejde žáky v živém obraze a koho se dotkne, ten řekne, co dělá.

V případě dostatku času mohou ještě skupiny vytvořit plakát a ten také odprezentovat.

AKTIVITA Č. 14 – ČARODĚJNICTVÍ

Učitel uvede žáky zpět za Silemínou a ukáže jim cár papíru o čarodějnictví. Společně vede se žáky diskusi, jak to asi se Silemínou mohlo dopadnout.

AKTIVITA Č. 15 – RITUÁLNÍ TANEC

Učitel a žáci stojí v kruhu. Učitel uvede situaci, že se od Silemíny podívají ještě na sabat čarodějnic. Ať už čarodějnice jsou/nejsou, byly/nebyly, tak si ho vyzkoušíme.

Učitel má připravené slabiky, slova spojená s pohybem a žákům to předvádí. Žáci to po něm opakují a poté se všichni společně účastní rituálu. Vždy první slabiky říká učitel, žáci je po něm opakují. Pokud rituál opakujeme často, mohou již všechno říkat žáci, tedy to budou vše dvakrát opakovat.

RITUÁL:

- Ó-Ó LEJLEJ – Na první Ó předpažíme pravou ruku, na druhé Ó předpažíme levou ruku. Na slabiky LEJLEJ, se ruce spojí a pohoupeme s nimi.
- JAO JAO JAO JAO – Ruce jsou spojené a stále předpažené, na každou slabiku JAO jednu nohu v mírném podřepu zvedneme a dupneme, nohy máme mírně rozkročené. (4x dupat)

- SELVE SELVE SELVE – Jsem v postoji, který jsme měli u předchozích slabik, tedy v mírném podřepu s rozkročenýma nohama, a na každé „slovo“ vyskočíme. (3x vyskočit)
- DIGI DIGI DAMBA – Na „slovo DIGI“ pokaždé tleskneme oběma rukama do stehen a na „slovo DAMBA“ tleskneme rukama v přepažení.
- TUSA TUSA TUSA – Během těchto „slabik“ se otočíme na místě.
- DIGI DIGI DAMBA - Na „slovo DIGI“ pokaždé tleskneme oběma rukama do stehen a na „slovo DAMBA“ tleskneme rukama v přepažení.
- OMA OMA OMA DVAZAL – Na „slabiky OMA OMA OMA“ jdeme všichni společně vpřed do kruhu, na „slovo DVAZAL“ louskneme prsty.
- OMA OMA OMA DVAZAL - Na „slabiky OMA OMA OMA“ jdeme všichni společně vzad do kruhu (kruh zpět rozšiřujeme), na „slovo DVAZAL“ opět louskneme prsty.
- KEDE KODO KEDE – Na „KEDE“ zakrýváme oběma dlaněmi oči, na „KODO“ zakrýváme dlaněmi uši a na „KEDE“ dlaně opět vracíme na oči.
- MUNA MUNA MUNA – Jdeme do dřepu a třikrát tleskáme do podlahy.
- KEDE KODO KEDE – Stále jsme ve dřepu a opakujeme to samé, co ve stojí. Na „KEDE“ zakrýváme oběma dlaněmi oči, na „KODO“ zakrýváme dlaněmi uši a na „KEDE“ dlaně opět vracíme na oči.
- MUNA MUNA MUNA – Jdeme do stoje a velmi rychle do jednotlivých slabik dupeme.
- LIKÝ LIKÝ SEM – V mírném podřepu dva kroky vpřed (na každé „LIKÝ“ jeden krok), na „slabiku SEM“ výrazně dupnu (přinožím nohu) a stojím v pozoru.
- JAO JAO JAO – Na každou „slabiku“ jednou dupneme, střídáme přitom nohy. Zároveň máme ruce v pěst a tleskáme s nimi do stehen. (3x dupneme + 3x tleskneme)
- LIKÝ LIKÝ SEM – V mírném podřepu dva kroky vzad (na každé „LIKÝ“ jeden krok), na „slabiku SEM“ výrazně dupnu (přinožím nohu) a stojím v pozoru.

- TODAY TYDY TODAY TYDY – Ruce máme volně u těla. Na „slabiky TODAY“ překřížíme ruce před tělem, na „slabiky TYDY“ dáváme ruce zpět a snažíme se chytnout za ruce se sousedy, na „slabiky TYDY“ se pouštíme a opět křížíme ruce před sebou a na „slabiky TYDY“ se opět chytáme se sousedy.
- HEJA HEJA HEJA – Otáčíme se za pravou ruku a chodíme po kruhu v pravo.
- HEJA HEJA HEJA – otáčíme se za levou ruku a chodíme po kruhu v levo.
- TODAY TYDY TODAY TYDY HEJ – Stále se držíme za ruce. Na „slabiky TODAY“ překřížíme ruce před tělem, na „slabiky TYDY“ dáváme ruce zpět a snažíme se chytnout za ruce se sousedy, na „slabiky TYDY“ se pouštíme a opět křížíme ruce před sebou a na „slabiky TYDY“ se opět chytáme se sousedy. Na „slabiku HEJ“ pořádně vyskočíme, a přitom zvedáme obě ruce nad hlavu.
- Na konci si společně zakřičíme a zatleskáme.

AKTIVITA Č. 16 – DŮKAZ O UČENÍ – REFLEKTIVNÍ KRUH

Žáci sedí s učitelem v kruhu. Učitel vyzve žáky, aby každý řekl jednu informaci o tradici pálení čarodějnic, kterou si přečetl v textu nebo si jí zapamatoval během lekce. Odpovědi se nesmí opakovat.

AKTIVITA Č. 17 – REFLEXE – PRÁZDNÁ ŽIDLE

V závěrečné reflexi žáci odpovídají na otázku: „Co jste se dnes dozvěděli nového, mimo to, co již bylo řečeno před chvílí?“ Před zdí stojí prázdná židle. Kdo bude chtít k dnešní lekci cokoli říct, přehodí si přes sebe plášť, posadí se na židli a může mluvit. Poté společně hodnotíme předchozí aktivity.

1.3.2 Reflexe

Lekce byla po realizaci velmi zdařilá. Možná to bylo tím, že příběh žáky vtáhl do děje. Chůze po prostoru a „štronzo“ se neskutečně zlepšuje. I když byli žáci mírně „roz dovádění“ z úvodní honičky, při „štronzu“ se dokázali zkoncentrovat.

Seznámení se Silemínou pomocí předmětů pro ně bylo zase něco nového. Dokázalo je to zaujmout a vtáhnout do děje, což se odrazilo i na vytvoření Silemíniny chaloupky. Při společné diskuzi o Silemíně, byli žáci sdílní a vymýšleli mnoho postav, kterým by dané

předměty mohly patřit. Je vidět, že už mají nějaké zkušenosti s mými lekcemi, takže se jejich návrhy týkali i svátků a tradic. Na tradici pálení čarodějnic si nakonec také vzpomněli. Tvorba chalupy byla pro žáky taktéž nová zkušenost a uspěli v ní výborně. Je vidět, že zde mohou vycházet ze své vlastní zkušenosti a činnost si plně vychutnat. Chaloupka vznikla se spoustu detailů a byla perfektně promyšlená. Při její tvorbě vznikla mezi žáky situace, kdy tam někteří dali předměty, které se do „starobylé“ chaloupky nechodí a ostatní jim to vysvětlovali. Byť to nebylo cílem, žáci zde ukázali své historické a životní zkušenosti a jako důkaz nabízeli ostatním spolužákům návštěvu skanzenu.

Učitel v roli byl tentokrát zdařilejší. Nejspíše žáky zaujalo, že nyní nevedou s postavou rozhovor, ale pouze ji sledují. Ve třídě panovalo soustředěné ticho. Následující aktivita byla pro mě plná očekávání. Nikdy jsem předem podobnou činnost nezkoušela a bála jsem se, zda vyjde podle mého očekávání. Velice jsem se soustředila na přesné zadávání pokynů a těšila se na vlastní činnost žáků. Žáci to zvládli víceméně výborně.

Improvizované rozhovory v rodině s tajnou informací si žáci zcela užívali. U některých bylo vidět, že se do toho opravdově vžili, protože „pomlouvání“ a „drby“ jim jsou blízké. U některých žáků při etudách odpadlo soustředění a převažovala legrace. Myslím si, že to mohlo být i tím, že doposud měli všechny aktivity nové, etudy patří mezi metody, které již znají. Také mají žáci nějaké podvědomí o čarodějnicích, a tak nechali pracovat svoji fantazii. Zde nastával proces učení o čarodějnictví předáváním „drbů“, což žáky bavilo a „drby“ si řádně zapamatovali, což se následně ukázalo „na náměstí“, kde si je žáci vzájemně předávali. Bylo to tak možnost, jak získat nové informace a uchovat si je v paměti. „Šíření drbů“ se u žáků ukázalo jako velmi účinný nástroj učení.

Přemýšlela jsem, jak ozvláštnit učitele v roli, aby se při rozhovoru s ním zapojilo více žáků. Nakonec jsem se k nim otočila zády, což splnilo účel. Žáci věděli, že nepoznám, kdo z nich mluví, a proto opadl jejich ostych a zapojilo se jich více. Byl zde viditelný pokrok, kdy žáci pokládali zjišťovací otázky a ptali se pouze na to pro ně důležité, již se vyvarovali všeobecných otázek. Nabízeli Silemíně řadu možných řešení a hledali s ní kompromis.

Při vlastní aktivitě žáků se často doptávali a někde odmítali i pracovat. Možná na ně byl dlouhý text, možná už pro ně celá lekce byla dlouhá, ale spíše se jako problém ukázala

práce ve skupině, pokud jde o čtení a text. Někteří žáci se textu nechtěli vzdát a jiní žáci věděli z dřívějších zkušeností, že práci udělají za ně. Proto jsem jim připomínala pravidla prezentace, že se všichni musí zapojit, a doporučila jsem jim, ať si rozdají role. Po mém občasném zásahu bylo vidět, že ve všech skupinách většina vždy pracuje. Prezentace výsledné práce byla velmi zdařilá. Žáci vzájemně představovali svá zjištění a spolužáci se mohli doptávat. Jelikož každá skupina měla jiný text, informací bylo mnoho, ale byly velmi podobné. Ukázalo se, že i samotné čtení některé žáky baví a odnášejí si z něho mnoho informací.

Pokračování příběhu o Silemíně některé žáky zasáhlo. Ne, že by je vystrašilo obvinění z čarodějnictví, ale spíše fakt, že příběh má otevřený konec. Dožadovali se jeho ukončení, ale já jsem se naučila, že každý občas potřebuje místo pro svoji fantazii a konec příběhu si dotvoří. Navíc se nejednalo o hlavní cíl lekce, tudíž otevřený konec ničemu nevadí.

Rituální tanec žáky opět rozveselil a uvolnil atmosféru. Při závěrečné reflexi byli celkem sdílní, velmi pozitivní ohlasy byly na stavbu Silemíniny chaloupky, na truhličku s předměty, na deník, ale i na improvizaci v rodině. Každého žáka bavilo něco více, něco méně. Nejmenší ohlas měla aktivita samostatného zjišťování informací z textu. Myslím si, že je to z důvodu toho, že jim to připomíná učení, kdežto ostatní aktivity spíše hraní.

Sama jsem z lekce překvapena, jak plynule se dařilo dodržet scénář. Myslím si, že se dá dále rozšířit a více se zaměřit na samotné obvinění z čarodějnictví. V dnešní lekci se jako velmi účinný nástroj učení ukázala hromadná improvizace s tajnou informací a etudy. Nicméně z pozorování mohu říci, že neméně účinná byla i skupinová práce s textem, což ale žáci nepřiznají. Jako důkaz o učení mi posloužila skupinová práce žáků, kterou dostali před další lekcí, kdy měli společně na papír napsat co nejvíce zvyků, které se 30. dubna dříve praktikovali a doplnit je zvyky, které jsou dělána dnes. Z pozorování a následném vyhodnocení důkazu o učení mohu říci, že zvolené cíle lekce byly naplněny. Při důkazu o učení, se žáci neopakovali a každý si opravdu zapamatoval něco jiného.

1.4 Čtvrtá lekce – Letnice

1.4.1 Scénář

Zkoumaný koncept:

Skupina: 3. třída ZŠ

Čas: 90 minut

Téma: Letnice

Cíle:

- Žák vlastními slovy charakterizuje letnice.
- Na základě vlastní zkušenosti žák popíše průběh oslavy.
- Žák přijme učitele v roli a dokáže na něj reagovat.

Pomůcky: kostýmní znak pastevce (bača klobouk), papírová koruna pro krále a královnu, polštáře na úvodní hru, videonahrávka – záznam jízdy králů z Vlčnova, obrázek studánky, obrázek „Střílení ku ptáku“, lístečky s informacemi do skupin, relaxační hudba

Plán realizace projektu:

AKTIVITA Č. 1 – ÚVODNÍ NALADĚNÍ A ROZEHRÁTÍ, NAVOZENÍ TÉMATU

HRA OBYVATELÉ, DOMY, BOUŘE

Žáci vytvoří trojice. Jeden žák musí stát mimo. Pokud počty nevycházejí, zapojí se i učitel. Trojice si vezme jeden polštář a kdekoli v prostoru jej položí na zem. Jeden z trojice si na polštář sedne a další dva nad ním vytvoří střechu neboli dům. Ten, který sedí na polštáři, se jmenuje obyvatel. Hráč, který stál dosud mimo, počká, až všichni zaujmou svá místa, a poté začíná hru. Jeho cílem je se dostat z okraje do hry tak, že někomu vezme jeho místo. Pokud hráč vysloví slovo obyvatelé, všichni hráči, kteří sedí na polštáři, si musejí vyměnit místo. On se do hry zapojuje a doufá, že bude rychlejší než někdo jiný. Pokud vysloví slovo domy, mění se všichni, co tvořili střechu, a musí vytvořit střechu nad někým jiným a nejlépe v jiné dvojici. Pokud by se vyslovilo slovo bouře, mění si místa úplně všichni (z obyvatele se může stát dům).

REFLEXE: Bylo těžké se dostat zpět do hry? Jak ses jako „opuštěný“ cítil?

AKTIVITA Č. 2 – ASOCIACE MÍSTA

Žáci leží na koberci. Učitel pustí autentickou nahrávku (relaxační hudbu) a provádí žáky tím, co si mají nyní představovat.

„Představ si své oblíbené místo v přírodě. Jdeš bosý trávou. Stébla ti lechtají kotníky. Paty dopadají do měkkého mechu. Nyní se zastavíš a ve vzduchu něco voní. Cítíš tobě známou, krásnou, opojnou vůni. Jen ty sám víš, co teď cítíš. Tvoji pozornost však upoutá zvuk. Ozývá se v dáli, ale pořád se přibližuje. Už je ten zvuk téměř u tebe, ale najednou zmizí. Vydáváš se tím směrem. Pořád je ti krásně, nad hlavou máš možná koruny stromů, možná modré nebe. Až jsi konečně dorazil na tvoje tajné místo.“

AKTIVITA Č. 3 – ŽIVÉ SOCHY

Učitel dává žákům instrukci, že jsou stále na tom svém oblíbeném místě a tělem mají zaujmout takovou pozici, která bude vyjadřovat, co by tam teď rádi dělali.

Když jsou všichni žáci v pozicích, učitel začne žáky obcházet, a koho se dotkne, ten danou činnost na pět sekund rozehraje.

AKTIVITA Č. 4 – OBRÁZEK STUDÁNKY

Učitel ukáže žákům obrázek studánky v lese. Společně vedeme diskusi o studánce, kde se studánka nachází, kdo k ní chodí, je třeba kouzelná?

AKTIVITA Č. 5 – NARATIVNÍ PANTOMIMA – ČIŠTĚNÍ STUDÁNEK

Učitel uvede žáky zpět do vesnice Pohodnice. Dále žáci dostávají pokyn, že učitel teď bude vyprávět a oni budou příběh přehrávat současně s ním.

„I v blízkosti vesnice Pohodnice se v lese nacházela schovaná studánka. Věděli o ní jen místní obyvatelé. V období letnic se k ní vydala celá vesnice, aby ji symbolicky „odemkla“. Mladé slečny studánku vyčistily, vybíraly z ní nečistoty. Mládenci zase sesbírali okolo studánky klacky a chrastí a nosili všechno na hromadu. Když bylo hotovo, dívky tančily kolem studánky a ostatní obyvatelé se modlili, aby dávala čistou a zdravou vodu. Přitom házeli drobečky svátečního pečiva do studánky, aby byla svatá moc posílena. Nakonec všichni položili na kraj studánky upletené věnečky z brusinek a zimostrázu a pomalu se začali vracet zpět do vesnice.“

REFLEXE: Co se v období letnic děje u studánek?

AKTIVITA Č. 6 – UČITEL V ROLI PASTEVCЕ

Učitel v roli mokrého pastevece vejde do třídy a žáci mají možnost s ním rozmlouvat. Celý rozhovor probíhá u studánky (na interaktivní tabuli máme obrázek lesa se studánkou a může k tomu slabě hrát hudba zvuků lesa). Rozhovor je zcela improvizovaný, ale žáci by se měli dobrat k odpovědi, proč je pastevec mokrý. Pastevec jim naopak vypráví svůj příběh, že je mokrý, protože vyhnal na pastvu jako poslední, a tak ho za výsměch hodili do řeky. Než se mu z ní podařilo vylézt, tak ho odnesla pořádný kus dále a teď se vrací domů. Vysvětluje žákům, že se jedná o zvyk letnic, proto se na ostatní nezlobí, ale teď už chvátá na jízdu krále.

AKTIVITA Č. 7 – UČITEL V ROLI PASTEVCЕ VYPRÁVÍ O STŘELBĚ KU PTÁKU + OBRÁZEK

Učitel v roli pastevece chce již od žáků odejít, když mu z kapsy vypadne obrázek „střelby ku ptáku“. Nechá žákům obrázek a odchází.

Když učitel vystoupí z role, se žáky si prohlédne obrázek a vedou diskuzi o tom, co na obrázku vidí, co se nyní od pastevece dozvěděli.

AKTIVITA Č. 8 – PŘÍBĚH

Učitel vypráví příběh a žáci poslouchají.

„I když se lidé v Pohodnicích divili zvyku házet nejpomalejšího pastevece do vody nebo tradici „střílení ku ptáku“, měli vlastní oslavu letnic. Byla to známá jízda krále a královničky. Letos byl králem zvolen mlynářův syn a královnou hrnčířova dcera. Všichni lidé se na oslavu těšili. Těšili se, až omladina v čele s králem a královnou bude chodit po celé vesnici a jejich družina je bude bavit. Za to dostanou malé dárky v podobě pohoštění, ze kterého si poté všichni udělají hostinu, a bude se slavit. Ale na to se muselo všude uklidit, nazdobit a péct.“

AKTIVITA Č. 9 – PŘÍPRAVA KRČMY A NÁMĚSTÍ NA OSLAVU – HROMADNÁ IMPROVIZACE

Žáci se nyní stávají obyvateli Pohodnic. Každý má svoji roli. Je stále dopoledne před oslavou. Jak to teď asi ve vesnici vypadá. Učitel žákům vymezí náves a les, žáci sami nyní rozehrávají všichni najednou.

REFLEXE: Jak to teď ve vesnici Pohodnice vypadá? Panuje chaos nebo klidné přípravy?

AKTIVITA Č. 10 – ŽIVÉ OBRAZY – PŘÍPRAVY RODIN NA OSLAVU

Žáci jsou opět ve skupinkách podle svých rodin. Jednotlivé skupiny si mají připravit sérii tří živých obrazů, jak se oni připravují na oslavu letnic a samotnou jízdu králů. Obrazy se jmenují: Poledne, Po obědě, Už se to blíží.

- 1. skupina: Kovář připravuje meče na pasování družiny. Bohužel se mu některé zlomily, protože se jedná o atrapu. Zvládne je opravit včas?
- 2. skupina: Mlynářův syn byl zvolen letošním králem. Musí se svátečně obléknout a nastrojít. Mají doma vhodné oblečení?
- 3. skupina: Krčmář slíbil vyzdobit krčmu i území před krčmou. Stále ale nestíhá. Stihne to?
- 4. skupina: Švec slíbil na oslavu vystrojít koně a koňský povoz. Má mu kdo pomoci? Stihne to?
- 5. skupina: Hrnčířova dcera byla zvolena letošní královničkou. Musí se svátečně obléknout a nastrojít. Mají doma vhodné oblečení?

Při prezentaci živých obrazů máme třídu rozdělenou na jeviště a hlediště. Se žáky zopakujeme pravidla chování (na tlesknutí obraz, diváci zavírají oči, na další tlesknutí diváci oči otvírají, na třetí tlesknutí diváci oči zavírají a účinkující mění svůj obraz na číslo dvě...).

Po prezentaci celé série následuje krátká reflexe každé série, co jsme nyní viděli.

AKTIVITA Č. 11 – VÁHÁNÍ MLYNÁŘOVA SYNA

Učitel dává tajnou informaci žákovi (žákyni), který má roli mlynářova syna, že si není jistý, jestli má být králem, a že mu to přijde směšné a trapné.

Ostatní žáci sedí na koberci. Žák v roli mlynářova syna k nim přijde a nahlas začne říkat své obavy. Žáci ho pouze poslouchají. Pokud si neví rady, co říkat, může učitel pokládat zjišťovací otázky, případně to umožní žákům.

AKTIVITA Č. 12 – ALEJ SVĚDOMÍ KRÁLE

Žáci vytvoří dvě řady naproti sobě, aby vznikla ulička. Žák v roli mlynářova syna (případně učitel) prochází uličkou. Na koho se podívá, ten řekne, zda by měl být mlynářův syn králem a proč. Vysloví nahlas jeho myšlenky.

REFLEXE: Co bylo mlynářovu synovi doporučeno?

AKTIVITA Č. 13 – VIDEO O JÍZDĚ KRÁLŮ – VLČNOV

Pustíme žákům krátkou ukázkou ze záznamu jízdy králů z Vlčnova.

AKTIVITA Č. 14 – HROMADNÝ OBRAZ S PŘIPRAVENOU IMPROVIZACÍ

Nyní se se žáky podíváme zpět do vesnice Pohodnice a jízdu králů si vyzkoušíme. Žáci dostanou čas a prostor na domluvu. Jejich úkolem je vytvořit hromadnou improvizaci, jak taková slavnost ve skutečnosti probíhá. Dostanou informaci, že každý má svoji roli. V té zaujme pozici v obraze a řekne, kdo je a co dělá. Když budeme mít všechny žáky v obraze, začnou hromadně improvizovat.

REFLEXE: Byla naše jízda králů v něčem podobná té, kterou jsme viděli? V čem?

AKTIVITA Č. 15 – REFLEXE – PĚT OKÉNEK

Každá žák dostane proužek papíru s předtištěnými pěti okénky. Do prvních čtyř okének nakreslí nebo napíše, které situace pro něho byly zajímavé, klíčové nebo se mu prostě jen líbily. Do toho posledního napíše nebo nakreslí, co mu zajímavé nepřišlo, co se mu nelíbilo nebo mu vadilo.

Poté vedeme se žáky diskusi, kdo jaké situace vybral a proč je vybral, nebo v čem se liší.

1.4.2 Reflexe

Tato lekce se vydařila. Žáci hned na úvod ocenili hru, kterou již znali, a velmi je bavila. Nejraději by ji hráli pořád. Jejich dobrá nálada zůstala i při druhé aktivitě, v tichosti leželi, a doufám, že si skutečně představovali své oblíbené místo. Živé sochy žáci ovládají,

ale stále dělá některým potíže zůstat bez hnutí a smíchu. I přesto mají žáci stále originální nápady a nepřestávají mě překvapovat.

Naopak obrázek studánky v lese někteří přestali brát vážně a vymýšleli „vylomeniny“ a nereálné věci. Avšak ostatní se snažili a vymýšleli moře nápadů. Stejná situace se opakovala i při narativní pantomimě, kde už jsem je však v roli pastevce mohla napomenout. Žáci se zarazili, ale opravdu se uklidnili a dále v klidu pracovali. Dnes jich začalo více na učitele v roli reagovat, více se bavili a spolupracovali. Obrázek o „střelbě ku ptáku“ je zaujal a kladli řadu otázek. Zde se ukázalo, že si žáci na učitele v roli pomalu a jistě osvojují, a že se tato metoda také stává nástrojem k učení. Žáci dokázala klást opravdu zřetelně zjišťovací otázky a se získanými informacemi dále pracovat.

Hromadná improvizace žáky vždy zaujme a nechává je zde plně uplatnit jejich kreativitu a fantazii. Žáci se do rolí plně vžili, vycházeli ze svých zkušeností s přípravou oslav. Při reflexích po aktivitách dokáží již více popisovat své pocity a dojmy. U živých obrazů se pomalu začíná žákům dařit, aby si je sami zahájili tlesknutím a poté i ukončili. Obsah živých obrazů je poměrně pestrý a je vidět, že žáci se do role umějí vžít. Při prezentaci živých obrazů dochází mezi žáky k předávání informací a možnosti nahlížení na přípravu oslavy z různých úhlů pohledu. Po prezentaci celé série následovala krátká reflexe, kdy byl u žáků sledovatelný proces učení, kdy sami refletovali, co viděli, a následně dokázali říct, co vše souvisí s oslavou letnic.

I když jsem se bála, jestli se do mlynářova syna dokáží všichni vžít, zvládli to bravurně. Každý se spíše vcítil do našeho žáka, někteří měli opravdu přesvědčivé argumenty, proč by měl tuto roli přijmout. Například, že se jedná o čest a on že by to klidně vzal za něho apod. Žáci tak měli možnost si zde plně uvědomit význam jednotlivých rolí.

Videoukázka ze skutečné jízdy králů z Vlčnova žáky nadchla a někteří vyjádřili touhu se tam podívat a jízdy se zúčastnit.

S připravenou hromadnou improvizací si žáci dali opravdu práci. Plně vše promysleli do detailů a po jednom chodili do obrazů. Následně vznikla krásná improvizace, kde se každý zapojil. Nejdříve se dali do pohybu někteří žáci, kteří

zastupovali královu družinu, a poté jel král. Využívali u toho koště jako koně. Padlo i pár vtípů a vesničané se smáli a tleskali jim. Krčmář je zval do hospody. Každý se dostal ke slovu a měl svoji roli, což pro mě bylo nejen důležité, ale zároveň i důkazem o učení a reflexí.

Reflexe jsem se časově obávala, protože jsem tento typ zkoušela poprvé, ale mile mě překvapila. Někteří žáci nestihli vyplnit všechna okénka, protože se hodně vykreslovali, ale ti, kteří to stihli, zachytili opravdu přesně své dojmy z dnešní lekce.

Dnes se jako účinné metody dramatické výchovy k učení ukázali opět živé obrazy, hromadný obraz s připravenou improvizací, ale také i učitel v roli a v malé míře i alej svědomí. Jako vhodná metoda vyučování i lekcí se ukázala práce s obrázky a pouštění videoukázky. Jako důkaz o naplněných cílech této lekce sloužily poslední dvě aktivity – hromadný obraz s připravenou improvizací a reflexe, které ukázaly, že cíle lekce byly splněny. Dalším důkazem o splnění cílů a důkazem o učení je první aktivita následující lekce, kdy žáci odpovídají na otázky týkající se lekcí předchozích.

1.5 Pátá lekce – Svatojánská noc

1.5.1 Scénář

Skupina: 3. třída ZŠ

Čas: 90 minut

Téma: Poklady svatojánské noci

Cíle:

- Žák se seznámí s významem tradice a oslavou Svatojánské noci.
- Žák vyjmenuje a vlastními slovy charakterizuje některé tradice patřící ke Svatojánské noci.
- Žák vytvoří hromadný obraz se spolužáky a rozehraje ho.

Pomůcky: kostýmní znak Milady (umělý věnec z květin) a Přeslava (klobouk), lístečky s informacemi do skupin, arch papíru

Plán realizace projektu:

AKTIVITA Č. 1 – ÚVODNÍ NALADĚNÍ A ROZEHRÁTÍ

KRUH ANO / NE

Žáci stojí v kruhu a učitel pokládá otázky nebo tvrzení. Pokud žák na otázku nebo tvrzení odpovídá ano, projde se a vymění si místo s někým jiným (stoupne si někam jinam, než stál), pokud ne, stojí na místě. Po každé otázce či tvrzení se zeptáme některého žáka, zda by nám svoji odpověď vysvětlil.

Otázky:

- Hromničky jsou malé blesky.
- Hromničky slouží jako ochrana před hromy.
- Vynášení Morany je symbolem vyhánění jara.
- Jízda králů se koná na Filipo-jakubskou noc.
- Při letnicích se čistí studánky.
- Jako ochrana proti čarodějnicím slouží vysypaný beton před dveřmi.

HRA POKLAD

Jeden hráč (nejdříve učitel, poté žák) stojí uprostřed místnosti a je „strážcem pokladu“, který leží u jeho nohou. Pokladem jsou malé žluté papírové koule. Ostatní žáci mají za úkol ukořistit co nejvíce částí pokladu. Koho se strážce dotkne – zmrzne. Jakýkoli jiný hráč ho může vysvobodit tím, že ho za ruku odvede ke dveřím. Pokud měl hráč ve chvíli zmrznutí v ruce poklad, musí ho vrátit nazpět ke zbytku pokladu.

REFLEXE: Jak se vám dařilo? Když jste zamrzli a museli vrátit poklad, jaké to pro vás bylo? Byl někdo dlouho zamrzlý a nikdo ho nevysvobodil?

AKTIVITA Č. 2 – NAVOZENÍ TÉMATU

Učitel pustí žákům krátkou video ukázkou z pohádky „Svatojánský věneček“ (23:30 – 23:40).

REFLEXE: Co jsme v ukázce viděli?

Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=501KCSaPhgk>

AKTIVITA Č. 3 – ASOCIAČNÍ KRUH + ŘÍZENÝ ROZHOVOR

Učitel položí doprostřed kruhu věneček z květin. Pokládá žákům otázky, co vědí o věnečkách, kdy především je dívky pletou, zda znají nějaké tradice.

Poté se v debatě přesuneme konkrétně k našemu věnečku. Komu by mohl patřit tento věneček? Učitel prozradí, že patří Miladě (jméno si můžeme upravit).

AKTIVITA Č. 4 – NARATIVNÍ PANTOMIMA – MILADA

Učitel dává pokyn, že teď bude vyprávět a žáci budou příběh přehrávat současně s ním. Žáci se rozmístí po prostoru a každý je teď Miladou.

- Milada musí péct koláče.
- Milada musí dojit krávu.
- Milada musí jít nasbírat chrástí na oheň.
- Milada sbírá kvítí.
- Milada plete věneček.
- Co dělá Milada, když má chvilku čas?
- Jaká činnost Miladu těší? Sami si ji vymyslete.

REFLEXE: „Co všechno Milada ráda dělá? Které činnosti Miladu těší?“

AKTIVITA Č. 5 – ČTENÍ PŘÍBĚHU

Učitel čte příběh a žáci poslouchají.

„Je dopoledne svatojánské. Rámus je po celé vesnici a v každém stavení. Smejčí se a drhnou se celé světnice, aby nikde nebylo ani prášku. Je nutné napéct koláče. Nejdřív si panímámy zadělaly na těsto a poté pečou. Babičky hlídají troubu, aby se koláče nepřipálily. Chlapci připravují venku velkou vatra (hranici), aby byl večer velký oheň. Dívky již nyní sbírají pohledem kvítí, které půjdou večer natrhat. Všichni jsou šťastní a užívají si dne. Jen Milada byla smutná.“

AKTIVITA Č. 6 – ŽIVÉ OBRAZY – PROČ BYLA MILADA SMUTNÁ?

Žáci vytvoří ve trojicích živý obraz jako odpověď na otázky: „Proč byla Milada smutná? Co ji asi potkalo? Co se jí stalo?“

Skupinky jednotlivé obrazy prezentují a současně probíhá krátká reflexe po každém obraze.

AKTIVITA Č. 7 – UČITEL V ROLI MILADY – ROZHOVOR

Učitel v roli Milady vejde do třídy a žáci mají možnost s ní rozmlouvat. Rozhovor je zcela improvizovaný, ale žáci by se měli dobrat k odpovědi, proč je Milada smutná.

Učitel v roli Milady by jim měl kromě jiného určitě říci: *„Ale už je to přesně rok, co Přeslav odešel hledat poklad. Prý někde u svítícího kapradí.“*

Když učitel vidí, že žáci téma zcela vyčerpali, vystoupí z role, sundá kostým a sedne si k žákům.

REFLEXE: „Co jsme se dozvěděli o Miladě? Proč byla smutná? Kdo je to Přeslav? Co ho potkalo? Co to bylo za noc?“

AKTIVITA Č. 8 – ETUDY – CO SE MOHLO STÁT PŘESLAVOVI?

Žáci vytvoří čtyři skupinky. Zástupce z každé skupinky přijde k učiteli a vylosuje si lísteček s informací, co se asi Přeslavovi mohlo stát. Jednotlivé skupinky si podle informace připraví krátkou etudu, kterou poté budou prezentovat spolužákům. Žákům necháme dostatek času na přípravu.

Při prezentaci etud si rozdělíme třídu na jeviště a hlediště a připomene pravidla.

Po jednotlivých etudách následuje krátká reflexe toho, co jsme se z etudy dozvěděli.

- 1. skupina: Přeslav narazil v lese na bludičky a ty ho zavedly hluboko do lesa a do bažin.
- 2. skupina: Přeslav v noci přešel bludný kořen, který byl v lese nástrahou, a celý rok hledá cestu domů.
- 3. skupina: Přeslav potkal v lese divoženky (divé ženy, lesní panny), ty ho obloudily – slibovaly mu hory doly a lákaly ho tancem a zpěvem. Přeslav s nimi musí do teď na palouku tancovat.
- 4. skupina: Přeslav už byl blízko pokladu, ale ten hlídali čerti a čarodějnice. A dál ho nepustili. Nyní stojí Přeslav na místě, jako by mu nohy přirostly do země.

AKTIVITA Č. 9 – PŘÍBĚH

Učitel čte příběh a žáci poslouchají.

Přeslav skutečně našel svítící kapradí, pomocí něhož zjistil, kde je zakopán poklad. I když to bylo velmi náročné, až životu nebezpečné, podařilo se mu poklad objevit. Bojoval při tom s temnými silami a uspěl. Poklad byl však schován hluboko ve skále a než se Přeslav dostal přes další nástrahy k pokladu, již svítalo. Když konečně poklad získal a vydal se ke vchodu, všiml si, že průchod se zmenšuje. Než ke vchodu doběhl, vchod se uzavřel a Přeslava uvěznil. Zůstal zavřený ve skále.“

REFLEXE: „Co se Přeslavovi stalo? Kde zůstal uvězněný?“

AKTIVITA Č. 10 – ALEJ SVĚDOMÍ – MYŠLENKY PŘESLAVA

Žáci vytvoří dvě řady naproti sobě, aby vznikla ulička. Učitel prochází uličkou v roli Přeslava, na koho se podívá, ten řekne za Přeslava, co se mu teď honí v hlavě, co si myslí. Vysloví nahlas jeho myšlenky.

Poté se žáci posadí a učitel pokračuje v roli Přeslava: „*Že já jsem pro ten poklad chodil. Prý svatojánská moc. Co teď budu dělat. Milada je sama doma a ani neví, co se mnou je. Měl jsem radši vyhazovat ta košťata do vzduchu, než věřit svítícímu kapradí...“* Učitel uvádí a zdůrazňuje činnosti svatojánského dne a noci, o co všechno Přeslav přišel.

REFLEXE: „Co je pro Přeslava důležité? Na co pořád myslí?“

AKTIVITA Č. 11 – VZKAZY

Učitel vyzve žáky, aby napsali krátký vzkaz. Buď, že Milada píše Přeslavovi, nebo naopak, co by chtěl asi Přeslav napsat Miladě. Učitel poté vylosuje pár vzkazů a přečte je nahlas.

AKTIVITA Č. 12 – NARATIVNÍ PANTOMIMA

Učitel dává pokyn, že on teď bude vyprávět a žáci budou příběh přehrávat současně s ním.

„Mezitím uplynul rok, Milada stále myslela na Přeslava a on na ni. Nyní nastává večer. Další svatojánská noc. Obyvatelé vesnice se chystají na oslavu. Těší se, jak budou skákat přes oheň, jak dívky odejdou trhat svatojánské kvítí na věnečky a ženy pro změny byliny na léčení. Svatojánské kvítí má totiž kouzelnou moc. Děti z něho přes den dělaly svatojánské

postýlky, na které postaví obrázek Jana Křtitele, aby ráno našly malý dáreček nebo mlsání. Muži připravují loukoťová kola a sudy, které večer zapálí a pošlou dolů z kopce, což symbolizuje putování slunce po obloze. Konečně je hluboká noc a dívky jdou trhat kvítí na louku k lesu. Jde s nimi i Milada. Stále se rozhlíží, ze zvyku také usedá a začíná trhat. Když má celé kvítí natrhané, začíná plést věneček. Má již celý věneček hotový a vydává se domů. Věneček položí pod polštář a doufá, že se jí bude zdát o Přeslavovi. Spí a spí. Opravdu se jí zdá krásný sen. Zdá se jí, že se Přeslav vrací. Začíná se v posteli vrtět, až se z toho probudí. Posadí se, promne si oči a uvědomí si, že to byl jen sen. Zakroučí hlavou a lehá si zpět do postele. Nyní se jí nedaří usnout. Převaluje se ze strany na stranu, ale nakonec přeci jen ještě usne. Když v tom ji probudí velký rámus ve vesnici“

REFLEXE: „Co vše se o svatojánském dni dělá. Co dělala Milada? Co ji mohlo vzbudit?“

AKTIVITA Č. 13 – PŘÍBĚH

Učitel čte příběh a žáci poslouchají.

„Miladu vzbudil velký rozruch na ulici. Rychle se oblékla a utíkala se jako ostatní podívat, co se děje. Již z dálky k ní doléhaly hlasy. Přeslav. To je Přeslav, on se vrátil.... Když vyběhla ven, skutečně to byl Přeslav a běžel přímo k ní.“

AKTIVITA Č. 14 – SKUPINOVÉ ROLE MILADY A PŘESLAVA

Žáci jsou rozděleni do dvou skupin. Jedna skupina představuje Miladu, kdokoli z nich může promluvit, jako by byl ona. Druhá skupina je v roli Přeslava, ke které se přidá i učitel. Vedou spolu první rozhovor po setkání. (Například: Milada mu může vyčítat, kde byl tak dlouho, že o něho měla strach. Přeslav se zase obhajuje, že nešlo nic dělat.)

REFLEXE: „Jaké bylo jejich první setkání po roce?“

AKTIVITA Č. 15 – DŮKAZ O UČENÍ – HROMADNÝ ŽIVÝ OBRAZ

Učitel určí žákům jeviště a hlediště. Úkolem žáků je vytvořit společný obraz (fotografii) dnešního dne. Co vše jsme během dneška zažili a viděli. Žáci postupně chodí na jeviště a každý řekne, co představuje, stoupne si v pozici do obrazu. Snažíme se, aby se postavy a předměty neopakovaly. Obraz končí poté, co v něm jsou všichni žáci.

AKTIVITA Č. 16 – DŮKAZ O UČENÍ – ASOCIAČNÍ KRUH

Žáci s učitelem sedí v kruhu a na zemi je velký arch papíru. Žáci by si měli vzpomenout, co vše se o svatojánském dni a jeho tradicích dozvěděli. Také by měli vycházet z předchozího živého obrazu. Zda dávali dobrý pozor. Pokud žáci tápou, může jim učitel napovědět nebo ukázat obrázky na tabuli. Veškeré nápady se sepíší na arch papíru.

1.5.2 Reflexe

Hned na začátku jsme měli aktivitu, která mi reflektovala a podávala důkaz o učení žáků z předchozích lekcí. Žáci měli pohybem odpovídat na otázky, a kriticky musím říci, že se většinou dařilo. Pokládala jsem otázky, které mě přišli důležité a co by si podle mě měli z lekcí odnést. Potvrdilo se mi, že žáci na stanové cíle předchozích lekcí dosáhly.

Poté již následovala zahřívací hra, která nám tematicky souvisela s příběhem lekce. Žáky hra bavila a rádi by v ní pokračovali déle. Žáci pohádku Svatojánský věneček znají. Pohádku dokázali charakterizovat, avšak o svatojánském věnečku a noci toho moc nevěděli. Díky pohádce jsme dali společně dohromady tradici o svatojánských věnečcích. Naopak u charakteristiky našeho věnečku byli velice aktivní a vymýšleli mnoho postav, komu by věneček mohl patřit.

Jelikož se jedná již o pátou lekci, žáci narativní pantomimu ovládají. Chlapci nemají problém vžít se do hlavní postavy ženy. Při narativní pantomimě se snaží a mile mě překvapují. Hlavně samostatné vymyšlení činností je velmi nápadité a kreativní.

Živé obrazy taktéž žákům nedělají výrazné potíže. I když mají někteří stále problém se nesmát nebo vydržet 100 % „štronzo“, obrazy jsou velice propracované. Žáci si dávají veliký pozor na detaily a rádi používají i zástupné předměty.

Myslím si, že si žáci již zvykli na učitele v roli. Dokáží vytušit, na co důležitého se mají zeptat. Ztratili ostych a už se zapojují opravdu všichni. Pokládají otevřené otázky a dokáží získané informace propojovat a nadále s nimi pracovat.

Etudy se zadáním byly povedené. Žáci ve scéně přešli vše důležité a dávali alespoň pozor, protože každá skupinka měla jiné zadání. Myslím si, že to byl dobrý tah, aby skupinky neměly jednotné zadání. Stále platí, že rádi používají kostýmní znak a zástupné předměty. Díky těmto etudám se žáci seznámili s různými nadpřirozenými

bytostmi, které jsou spojované se Svatojánskou nocí. Jelikož si žáci nadpřirozené bytosti sami „zahráli“, měli tak možnost získat sami svoji zkušenost a lépe si získané informace osvojit.

Při čtení příběhů byl ve třídě klid. Což se odrazilo i v aleji svědomí, kde na „třetáčky“ padaly velice neobvyklé myšlenky. Pozornost žáků si udržela i metoda učitele v roli, kdy učitel v roli za Přeslava pokračoval a žákům nabízel další informace o Svatojánské noci. Jejich pozornost trochu opadla při psaní vzkazů, kde to polovina třídy vzala vážně a druhá polovina ne.

Narativní pantomima byla v tomto případě delší, než které jsme doposud měli. Nicméně to ničemu nevadilo a žáci se jí rádi účastnili. Právě v této aktivitě byla řada tradic, které se tuto noc a den dříve dodržovali. Žáci tak měli možnost skutečně si s danými zvyky seznámit, prožít a osvojit.

Obávala jsem se skupinové role, ale musím říci, že mě mile překvapili. Velice rychle zadání pochopili a ani nebyla potřeba moje pomoc. Myslím si, že vycházeli ze svých zkušeností nebo z frází odkoukaných z filmů. Někteří žáci v roli Milady již čerpali z nasbíraných zkušeností a jako argumenty používali, že hledání pokladu patří mezi nejfantazijnější tradice, a proč se nemohl Přeslav věnovat třeba stavením ohňů nebo vyhazování košťat do vzduchu. Opačná strana v roli Přeslava reagovala tím, že chudého by ho nechtěla apod. Zde jsem byla reakcí žákyň velmi nadšená a podalo mi to jasný důkaz o procesu učení žáků a také to, že lekce mají opravdu smysl.

Hromadný živý obraz žáci již také znali. Musím ocenit některé z nich, kteří si skutečně vybavili i informace z narativní pantomimy. Myslím si, že hodina naplnila stanové cíle a žáky obohatila nejen vědomostně, ale i zážitkově.

1.6 Závěrečné vyhodnocení otázek

1. otázka: Jaké edukační kvality přináší výuce zvoleného obsahu (české svátky) využití postupů a metod dramatické výchovy? Jsou tyto metody účinné k dosažení cílů vyplývajících z povahy zvoleného učebního obsahu?

Dramatická výchova a její metody se rodí především z dětské hry. Kdy, jak je známo, se „dítě“ hrou učí. Žákům je pomocí příběhů a fikce zprostředkovaně nabídnuto vzdělání, kterého se sami stávají spolutvůrci. Žáci se aktivně zapojují, důležité informace ze zvoleného obsahu si spojují se zážitkem a s prožitkem ukládají do paměti. Mají možnost se učit na základě vlastní zkušenosti, kdy si pomocí dramatických metod a principů informace sami třídí, ukládají a prohlubují.

I když žáci nemohou příliš měnit téma či příběh, je jim umožněno prozkoumávat jednání postav, případně domýšlet motivy takového jednání. Žákům je nabídnuto více se ztotožnit s postavou a vžít se do její situace. Pomocí různých metod a technik, například živé obrazy, zápisy z deníku, učitele v roli, mají možnost porozumět vztahovým i dějovým skutečnostem. Žáci mohou nahlédnout na zvolený obsah výuky z jiného pohledu, než je ten jednotvárně podaný z učebnic. Ostatní spolužáci také umocňují proces učení, kdy stejnou situaci můžou pochopit jinak a různými způsoby tento kontrast řeší.

Dalším výchovným přínosem postupů a metod dramatické výchovy je zapojení všech žáků a využití jejich tvůrčí činnosti, například u etud, živých obrazů, narativní pantomimy či hromadné nebo simultánní improvizace. U tvorby etud a živých obrazů je podporována práce ve skupině a rozvoj komunikace. Učitel si však musí ohlídat zapojení všech žáků, například rozdělením rolí a činností.

V průběhu lekcí byla vidět snaha o větší kooperaci mezi všemi žáky, dále se zlepšilo celkové naslouchání a vnímání. Dále bylo zřetelné, že se zapojují i žáci „na okraji třídy“. Podle paní třídní učitelky se hojně zlepšili i žáci s poruchami učení či chování.

Pozorováním žáků při aktivitách mohu říci, že žáci obsah vyučovací látky – svátků, přijali pozitivně. Jednotlivá témata a příběhy žáky zaujaly a umožnily jim aktivně se zúčastnit procesu, který jim umožnil zpřítomnit některé jevy vztahující se k svátkům a tím jim dát možnost pochopit více jejich podstatu a původ. Důkazem byla viditelná činnost

žáků při etudách a živých obrazech plná soustředění a snahy. Rádi vše promýšleli do detailů a činnostmi se všichni zúčastnili, vždy byli rádi v roli.

Zpozorovatelný byl i proces učení u těchto metod, kdy jednotlivé skupinky měly různá zadání. Žákům byly nabídnuty různé úhly pohledu na danou problematiku. Díky tomu se žáci navzájem vnímali, pozorovali a vzájemně se doptávali.

Mohu říci, že užitím metod dramatické výchovy byl u žáků podnícen zájem o učení a sebevzdělávání, kdy sami mezi sebou o příbězích mluvili nebo chodili za mnou a zjišťovali další informace. Díky tomu, že žáci tyto lekce brali jako „hru“, byli aktivnější a měli větší snahu získávat nové informace a následně si je zapamatovat. Bylo vidět, že žáci o tématech více přemýšlejí.

Z důkazů o učení, které jsem v průběhů lekcí od žáků dostávala, mohu říci, že zvolené metody byly účinné pro dosažení cílů vyplývajících z povahy zvoleného učebního obsahu a stanovených v souladu s oblastí Člověk a jeho svět.

V první lekci sloužil jako důkaz o učení dopis, který žáci psali. Shrnutím všichni psali, co jsme dnes dělali. Dokáží říct, co to jsou Hromnice a Hromničky a stručně charakterizují další zvyky spojené s tímto dnem.

V druhé lekci byl jako důkaz o učení zvolen krátký pracovní list, který žáci vyplňovali týden po lekci. Z vyhodnocení pracovního listu bylo viditelné, že lekce cíle splnila a žáci si odnesli povědomí o průběhu zvyku vynášení Morany. Dále více jak polovina třídy dokázala charakterizovat vzhled Morany a následně ji nakreslit.

Při třetí lekci jsem jako důkaz o učení zvolila pouze pozorování žáků, jejich prezentaci přečtených textů a slovní odpověď. Převážně si žáci zapamatovali informace z textu, který četla jeho skupina, ale někteří mile překvapili a vycházeli z nasbíraných zkušeností při etudách a narativní pantomimě.

Jako důkaz o naplněných cílech čtvrté lekce sloužila metoda hromadného obrazu s připravenou improvizací a reflexe pomocí pěti okének, kde žáci dokázali uplatnit své nasbírané znalosti a obhájit si je při diskuzích se spolužáky.

Dalším důkazem o učení je první aktivita páté lekce, kdy žáci odpovídají na otázky týkající se lekcí předchozích v kruhu. Záměrně jsem pokládala tvrzení ze všech lekcí,

abych si skutečně ověřila osvojené znalosti žáků o vybraných svátcích. Žáci mile překvapili a většinou odpovídali správně, až na poslední otázku: „Jako ochrana proti čarodějnicím slouží vysypaný šterk před dveřmi.“ Nejspíše jsem měla místo šterku zvolit jiný výraz, neboť někteří žáci nevěděli, co slovo šterk znamená.

Posledním důkaze o učení je společná tvorba archu s informacemi o Svatojánské noci, kdy se všichni žáci zapojili a napsané výroky ještě okomentovali.

Na základě zjištěných skutečností z lekcí jsem dospěla k závěru, že využití postupů a metod dramatické výchovy přináší výuce zvoleného obsahu (české svátky) edukační kvality, a to jak výchovné, tak vzdělávací.

2. otázka: Mohou žáci třetího ročníku pracovat od počátku metodami dramatické výchovy, aniž by na ně byli zvyklí? Jaké metody dramatické výchovy jsou pro ně při práci s touto látkou uchopitelné snadno, které obtížněji?

Odpověď na první část této otázky zní ANO. Žáci mohou pracovat metodami dramatické výchovy, aniž by na ně byli předem zvyklí. Velice však záleží na učiteli, zda dokáže instrukce předat jasně a srozumitelně. Dále by měl žáky umět zaujmout a správně motivovat k činnosti, nejlépe s využitím vnitřní motivace. Musí dbát na složení a tvorbu skupin, se snaží eliminovat případné rušivé chování.

Již od začátku jsme dodržovali pravidla a navykali si na „štronzo“. Žáci si ho osvojili velice rychle a využívali jsme ho po celých pět lekcí. Blízko „štronza“ se na stejné úrovni pohybují živé obrazy, které žákům nečiní žádné obtíže.

Jednoduše uchopitelné jsou pro žáky i rozehrané živé obrazy a etudy, s nimi mají zkušenost z jiných předmětů, byť danou aktivitu nazývají „scénky“. Žáci ze svého života disponují i zkušeností s pantomimou, jež opět považovali za „scénku“, velice dobře ji ovládají, i když mají občas problémy s pozorností. Což je však u všech metod, někteří žáci se nechají velmi snadno rozptýlit. Každopádně si žáci své dosavadní zkušenosti prohloubili, k jednotlivým aktivitám dostávali informace, které se musely v etudě nebo v živém obraze objevit.

Velice snadno se žáci naučili ovládat metodu narativní pantomimy a hromadné či simultánní improvizace. Ve všech třech případech však potřebují znát pravidla, co se smí a co ne. Důležité je dostatečně podnětné prostředí. Žáci zcela automaticky při diskuzích, rozhovorech a reflexích seděli v kruhu. Při reflexích se vnímali a nebáli se vyjádřit svůj názor.

Mírné obtíže se ukázaly u techniky aleje svědomí, kdy buď váhali co říct nebo neměli nápad či se předváděli. Možná to bylo i tím, že pro ně bylo nejobtížnější přijmout učitele v roli. I přesto, že ho vnímají, kromě pár žáků se na něj „báli“ reagovat a spíše byli pozorovateli.

Shrnutím můžu říci, že si žáci snadněji osvojili etudy, živé obrazy, „štronzo“, improvizaci. Menší či větší obtíže představovaly činnosti s učitelem v roli a metoda alej svědomí.

3. otázka: Které metody dramatické výchovy si žáci třetího ročníku osvojili v průběhu práce (lekci)? Byl zde sledovatelný vývoj v dovednostech využívání těchto metod práce? Pokud ano, v čem?

Abych mohla na tuto otázku odpovědět, tak jsem velmi často volila metody a techniky, které se v jednotlivých lekcích více či méně podobaly.

Ze všeho nejrychleji si žáci osvojili tvorbu a prezentaci etud. Myslím si, že je to i zásluhou jiných předmětů, kde žáci tuto metodu taktéž používali, byť ji nazývali „scénky“. Avšak díky tomu byl u této metody pozorovatelný progres a to, že si žáci osvojili etudy sami signálem (tlesknutím) začít a poté i ukončit. Dále zde byl vidět pokrok, kdy se někteří z počátku mírně předváděli, ale postupně se plně začali soustředit.

Podobně sledovatelný vývoj byl i u živých obrazů. Tuto techniku si žáci prohloubili a podobně jako u etud se naučili živý obraz sami signálem začít a opět sami signálem ukončit. U obojího, etud a živých obrazů, žáci potřebují časové ohraničení přípravy, méně času je nutí aktivně se zapojit hned od začátku a jít pevně za svým cílem, kdežto mnoho času na přípravu dává možnost se nesoustředit, „lajdačit“ a vymýšlet zbytečnosti.

Největší sledovatelný vývoj byl u techniky aleje svědomí a učitele v roli. Během lekcí začalo na učitele v roli reagovat více žáků. Sami zjistili, že je důležité se ptát a zjišťovat informace. Progres byl vidět i u aleje svědomí, kdy jsem tuto techniku ozvláštňovala. Žáci se museli vzájemně poslouchat a respektovat názor spolužáků. Stali se jedinými myšlenkami, ty musely mít mezi sebou alespoň malou souvislost, neboť jedna myšlenka se váže na několik dalších. Každopádně by si žáci tyto dvě techniky potřebovali dále upevňovat.

Nemalé pokroky dělali žáci i při jiných metodách a technikách, dokázali se více koncentrovat a vymýšlet stále originální nápady.

Neméně sledovatelný vývoj byl při reflexích. První dvě reflexe byly krátké, ale postupem času měli žáci více potřebu sdělovat své dojmy, nápady, ale i nejasnosti nebo nesouhlasy.

Shrnutím můžu říci, že u všech osvojených metod a technik byl větší či menší sledovatelný progres.

Závěr

Tato diplomová práce se zabývala využitím metod dramatické výchovy jako instrumentu konkrétního vzdělávacího obsahu z oblasti Člověk a jeho svět.

Cílem diplomové práce bylo vytvořit a realizovat s pomocí metod dramatické výchovy pět lekcí zaměřených obsahově na vybrané české svátky v první polovině kalendářního roku. Důraz byl kladen nejen na výukové cíle, ale i na dramatické metody a rozvíjení klíčových kompetencí.

V teoretické části byla nastíněna charakteristika vybraných svátků, obecné pojednání o dramatické výchově, jejích metodách a technikách. Snažila jsem se propojit teoretickou část s praktickou. Proto také vznikla třetí kapitola teoretické části o tom, jak může být dramatická výchova v souladu s jiným předmětem. Čerpala jsem mnoho informací z odborné literatury, internetu, ale i z výuky na střední škole a následně na naší fakultě.

Praktická část měla za hlavní cíl vytvoření a realizaci lekcí ve třetí třídě základní školy. Vybrala jsem několik svátků, k nim jsem vytvořila potřebné prostředí a uskutečnila jsem je. Veškeré činnosti jsou zde popsány i s následnou reflexí. Prostřednictvím realizovaných lekcí a následných reflexí jsem došla k závěru, že s dramatickou výchovou mohou žáci pracovat, i když ji před tím neznali. Její metody se dají aplikovat na vybraný obsah učiva.

Na závěr bych uvedla, že se mi podařilo naplnit cíle diplomové práce, které jsem si zvolila. Současně jsem dokázala odpovědět na výzkumné otázky. Tato práce mi dala řadu zkušeností a umožnila mi si před vlastní praxí vyzkoušet intenzivně plánovat, realizovat a reflektovat lekce dramatické výchovy.

Snahou bylo vytvořit konkrétnější představy o využití metod dramatické výchovy s netradičním obsahem vzdělávání. Avšak každý učitel musí sám zvážit, zda bude metody dramatické výchovy využívat, případně které. Doufám však, že tato práce bude inspirací pro další učitele a budou ji moci ve své praxi využít, i kdyby jen jako zpestření výuky vyzkoušeným a efektivním způsobem.

V přílohách přikládám fotografie z průběhu lekcí.

Seznam použitých informačních zdrojů

Monografické publikace

- ❖ BENEŠOVÁ, Mária; PAVLOVSKÁ, Marie. Dramatická výchova a dětské divadlo. Bratislava: Metodické centrum s finančním přispěním Združenia na podporu vzdelávania EDUKÁCIA, 2002. ISBN 80-8052-164-6.

- ❖ BESTAJOVSKÝ, Martin. *Lidové obyčeje a nápady pro šikovné ruce – Jaro*. Brno: Computer Press, 2004. ISBN 80-251-0160-6.

- ❖ BESTAJOVSKÝ, Martin. *Lidové obyčeje a nápady pro šikovné ruce – Léto*. Brno: Computer Press, 2004. ISBN 80-251-0315-3.

- ❖ BESTAJOVSKÝ, Martin. *Lidové obyčeje a nápady pro šikovné ruce – Zima*. Brno: Computer Press, 2004. ISBN 80-251-0476-1.

- ❖ *Bible: překlad 21. století*. 3. opravené vydání. Praha: Biblion, 2017. xv, 1564 stran, 7 nečíslovaných stran obrazových příloh: mapy. ISBN 978-80-87282-32-8.

- ❖ BUKAČOVÁ, Irena; DIENSTPIEROVÁ, Jana; SVOBODOVÁ, Alena. *Od májů do posvícení: křesťanské tradice a lidové jarní, letní a podzimní obyčeje na severním Plzeňsku*. Mariánská Týnice: Muzeum, 2008. ISBN 978-80-87185-00-1.

- ❖ JANOVEC, Ladislav. *Český rok: včera a dnes*. 3.vyd. Říčany: SUN, 2018. ISBN 978-80-7567-325-1.

- ❖ KOŤÁTKOVÁ, Soňa. *Vybrané kapitoly z dramatické výchovy*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-756-9.

- ❖ KOVAŘÍKOVÁ, Zuzana; LYČKOVÁ, Viola. *Pranostiky rokem krok za rokem*. Praha: Albatros, 2006. ISBN 80-00-01989-2.

- ❖ LANGHAMMEROVÁ, Jiřina. *Lidové zvyky*. Praha: Lidové noviny, 2004. ISBN 80-7106-525-0.

- ❖ MACHALÍKOVÁ, Jana; MUSIL, Roman. *Improvizace ve škole: didaktika improvizace pro rozvoj osobnosti žáků středních škol*. Praha: Informatorium, spol. s. r. o., 2015. ISBN 978-80-7333-120-7.

- ❖ MACHKOVÁ, Eva. *Jak se učí dramatická výchova: didaktika dramatické výchovy*. 2. vyd. Praha: Akademie múzických umění v Praze, Divadelní fakulta, katedra výchovné dramatiky, 2007. ISBN 978-80-7331-089-9.

- ❖ MACHKOVÁ, Eva. *Metodika dramatické výchovy: zásobník dramatických her a improvizací*. Praha: Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, 2015. ISBN 978-80-7068-298-2.

- ❖ MACHKOVÁ, Eva. *Nástin historie a teorie dramatické výchovy*. Praha: Akademie múzických umění v Praze, Divadelní fakulta, nakladatelství AMU, 2018. ISBN 978-80-7331-487-3.

- ❖ MACHKOVÁ, Eva. *Úvod do studia dramatické výchovy*. 3., aktualizované vyd. Praha: NIPOS, 2018. ISBN 978-80-7068-317-0.

- ❖ MACHKOVÁ, Eva. *Volba literární látky pro dramatickou výchovu aneb hledání dramatickosti*. Praha: Nakladatelství AMU, 2012. ISBN: 978-80-7331-214-5.

- ❖ MARUŠÁK, Radek; KRÁLOVÁ, Olga; RODRIGUEZOVÁ, Veronika. *Dramatická výchova v kurikulu současné školy*. Praha: Portál, s.r.o., 2008. ISBN: 978-80-7367-472-4.

- ❖ MARUŠÁK, Radek. *Literatura v akci: metody dramatické výchovy při práci s uměleckou literaturou*. Praha: Akademie múzických umění, 2017. ISBN 978-80-7331-172-8.

- ❖ MORGANOVÁ, Norah; SAXTONOVÁ, Juliana. *Vyučování dramatu: hlava plná nápadů*. Praha: Sdružení pro tvořivou dramatiku, 2001. ISBN 80-901660-2-4.

- ❖ MUSIL, Roman. *Pedagogika pro střední pedagogické školy*. Praha: Informatorium, spol. s. r. o., 2015. ISBN 978-80-7333-107-8.

- ❖ PEJML, Karel. *Český lid ve svých názorech, obyčejích a pověrách*. Praha: Josef R. Vilímek, 1941. ISBN neuvedeno.

- ❖ PLICKA, Karel; VOLF, František. *Český rok: Jaro: v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách*. Ilustroval Karel SVOLINSKÝ. Praha: Mladá fronta, 2010. ISBN 978-80-204-2209-5.

- ❖ SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika: 2. rozšířené a aktualizované vydání*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1821-7.

- ❖ SVOBODOVÁ, Radka. *Základy techniky řeči pro (budoucí) učitele*. Praha: Pedf UK, 1998.

- ❖ ŠIMKOVÁ, Božena. *Barevný rok*. Praha: Euromedia Group k.s. – Knižní klub, 2001. ISBN 80-242-0692-7.

- ❖ ŠOTTNEROVÁ, Dagmar. *Lidové tradice: původ lidových tradic, zvyky, pověry, pranostiky, říkadla a hry*. Olomouc: Rubico, 2009. ISBN 978-80-7346-096-9.

- ❖ ŠOTTNEROVÁ, Dagmar. *Zima: zvyky, obyčeje, náměty, návody, pohádky, příběhy a hry*. Olomouc: Rubico, 2005. ISBN 80-7346-059-9.

- ❖ ŠOTTNEROVÁ, Dagmar. *Velikonoce: původ, zvyky, hry, pohádky, návody a náměty*. Olomouc: Rubico, 2004. ISBN 80-7346-018-1.

- ❖ ULRYCHOVÁ, Irina. *Drama a příběh: tvorba scénáře příběhového dramatu v dramatické výchově*. Praha: Akademie múzických umění v Praze, Katedra výchovné dramatiky DAMU, 2016. ISBN 978-80-7331-408-8.

- ❖ VALENTA, Josef. *Metody a techniky dramatické výchovy*. Praha: Agentura Strom, 1997. ISBN 80-901954-1-5.

- ❖ VONDRUŠKA, Vlastimil. *Církevní rok a lidové obyčeje*. Praha: Dona, 2005. ISBN 80-7322-075-X.

- ❖ VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. Brno: MOBA, 2015. ISBN: 978-80-243-6761-3.
- ❖ WAY, Brian. *Rozvoj osobnosti dramatickou improvizací*. Překlad: Eva MACHKOVÁ. Praha: ISV nakladatelství, 1996. ISBN: 80-85866-16-1.
- ❖ WAY, Brian. *Rozvoj osobnosti dramatickou hrou*. 2. revidované a aktualizované vydání. Překlad: Eva MACHKOVÁ. Praha: NIPOS, 2014. ISBN: 978-80-7068-286-9.

Internetové zdroje

- ❖ SMART aneb jak definovat cíle [online]. BusinessVize. [2.2.2020]. Dostupné z: <http://www.businessvize.cz/planovani/smart-aneb-jak-definovat-cile>
- ❖ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. Praha: MŠMT, 2017 [5.2.2020]. Dostupné z: file:///F:/Sta%C5%BEen%C3%A9%20soubory/RVP%20ZV_2017_%C4%8Derve n-2.pdf
- ❖ MACHKOVÁ, Eva. NÁSTIN HISTORIE DRAMATICKÉ VÝCHOVY: SYSTÉMY DRAMATICKÉ VÝCHOVY V ANGLOAMERICKÉ OBLASTI. *TVOŘIVÁ DRAMATIKA: Časopis o dramatické výchově, literatuře a divadle pro děti a mládež* [online]. Praha: NIPOS — pracoviště ARTAMA ve spolupráci se STD a KVD DAMU, 2016, **XXVII**(79), příloha 29 [cit. 2020-03-30]. ISSN 1211-8001. Dostupné z: https://www.drama.cz/periodika/td_archiv/td2016-3.pdf

Seznam příloh

Příloha 1 – fotografie aktivit 1. lekce

Příloha 2 – vyhodnocení 1. lekce

Příloha 3 – fotografie aktivit 2. lekce

Příloha 4 – vyhodnocení 2. lekce – část I

Příloha 5 – vyhodnocení 2. lekce – část II

Příloha 6 – fotografie aktivit 3. lekce

Příloha 7 – fotografie aktivit 3. lekce

Příloha 8 – fotografie aktivit 4. lekce

Příloha 9 – vyhodnocení 4. lekce

Příloha 10 – fotografie aktivit 5. lekce

Příloha 11 – fotografie aktivit 5. lekce

Příloha 12 – vyhodnocení 5. lekce

Fotografie aktivit 1. lekce

Obr. 1 aktivita č. 4 – hromadná improvizace – život na ulici

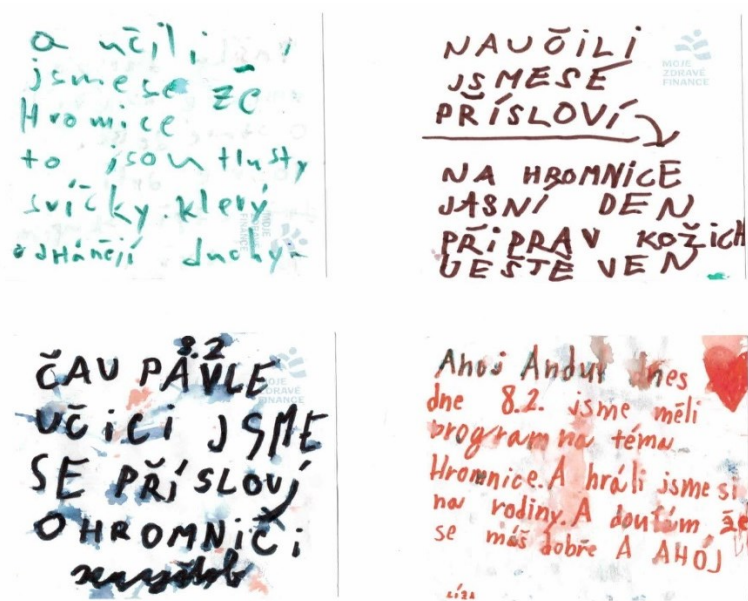

Obr. 2 aktivita č. 11 – etudy pranostik

Vyhodnocení 1. lekce

Obr. 3 fotografie po skončení 1. lekce

Obr. 4 výsledné dopisy z 1. lekce aktivita č. 12 – důkaz o učení – dopis kamarádovi

Fotografie aktivit 2. lekce

Obr. 5 aktivita č. 4 – strojení Morany

Obr. 6 aktivita č. 4 – strojení Morany

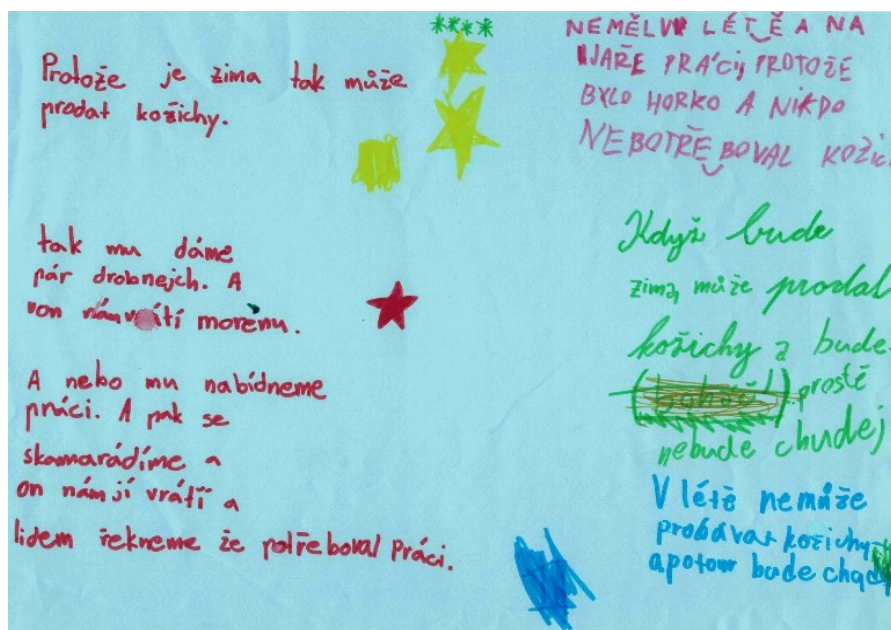

Obr. 7 aktivita č. 8
proč by měl Kožišník vrátit Moranu

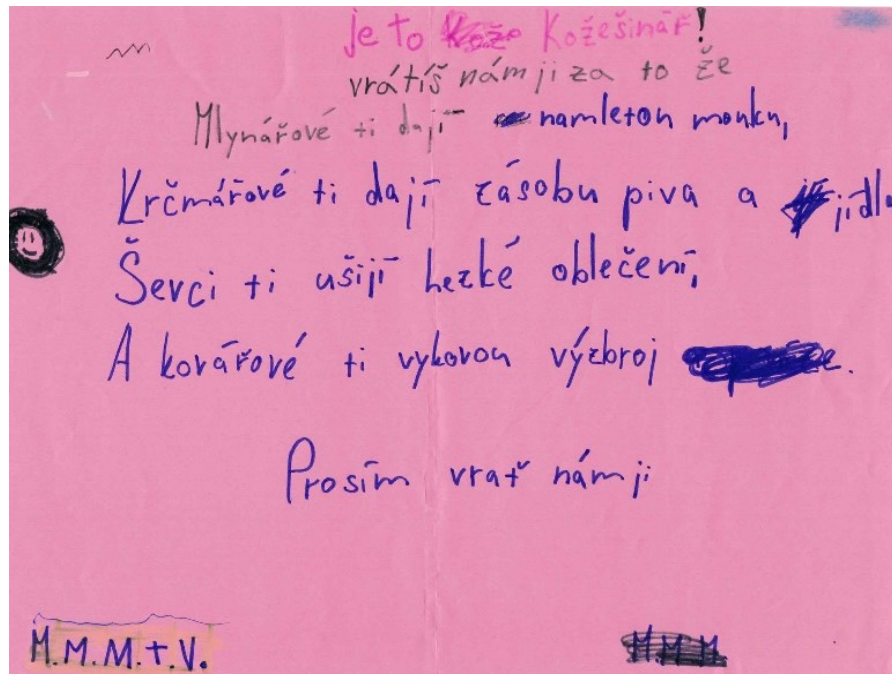

Obr. 8 aktivita č. 8
proč by měl Kožišník vrátit Moranu

Vyhodnocení 2. lekce – část I

Obr. 9 výsledné návrhy z aktivity č. 8 proč by měl kožišník vrátit Moranu

Obr. 10 výsledné návrhy z aktivity č. 8 proč by měl kožišník vrátit Moranu

Vyhodnocení 2. lekce – část II

Obr. 11 fotografie po skončení 2. lekce – aktivita č. 13 – reflexe

<p>1. Napiš, jak vypadá den, kdy se vynáší Morana.</p> <p>1. Z klacků vyrobíme tělo Morany,</p> <p>2. Po té jí navléceme různé látky</p> <p>3. Namalujeme obličej a pověsíme perle</p> <p>4. Všichni jí jdeme hodit do vody</p> <p>5. a utkáme rychle pryč</p> <p>2. Napiš alespoň 3 kusy oděvu, který má Morana na sobě.</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p>	<p>3. Nakresli ji.</p> 	<p>1. Napiš, jak vypadá den, kdy se vynáší Morana.</p> <p>1. Lidé ráno oslanou a vypráví Moranu</p> <p>2. musí se obléct a maslovat</p> <p>3. Morana se odnese k řece</p> <p>4. hodí se do vody</p> <p>5. lidé slavní a boví se</p> <p>2. Napiš alespoň 3 kusy oděvu, který má Morana na sobě.</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>3. Nakresli ji.</p>
--	--	--

Obr. 12 výsledné vyplněné pracovní listy z 2. lekce
aktivita č. 14 – důkaz o učení – vyplnění pracovního listu

Fotografie aktivit 3. lekce

Obr. 13 aktivita č. 2 – seznámení se Silemínou truhlička (staré brýle, roztrhaný šál, kořenka, starý notes – deník, kniha a bylinky)

Obr. 14 aktivita č. 10
krátké etudy v rodině

Obr. 15 aktivita č. 10
krátké etudy v rodině

Fotografie aktivit 3. lekce

Obr. 16 aktivita č. 13 seznámení se s tradicí pálení čarodějnic

Obr. 17 aktivita č. 13 seznámení se s tradicí pálení čarodějnic

Fotografie aktivit 4. lekce

Obr. 18 aktivita č. 10
živé obrazy – příprava rodin na oslavu

Obr. 19 aktivita č. 10
živé obrazy – příprava rodin na oslavu

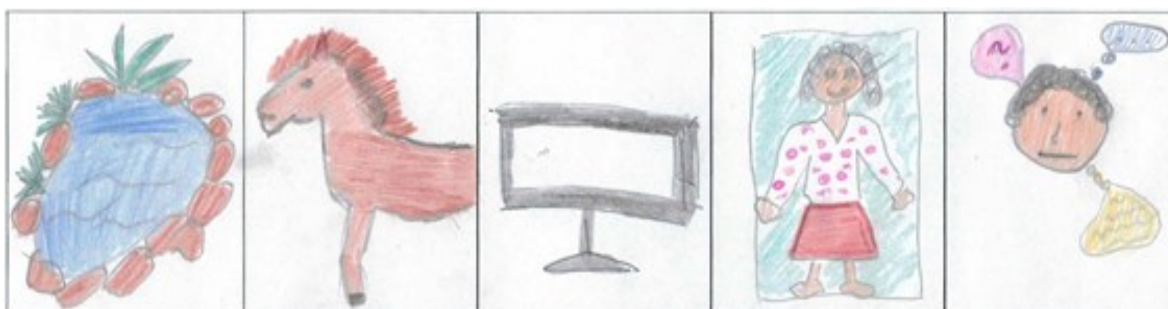

Obr. 20 aktivita č. 14
hromadný obraz s připravenou improvizací

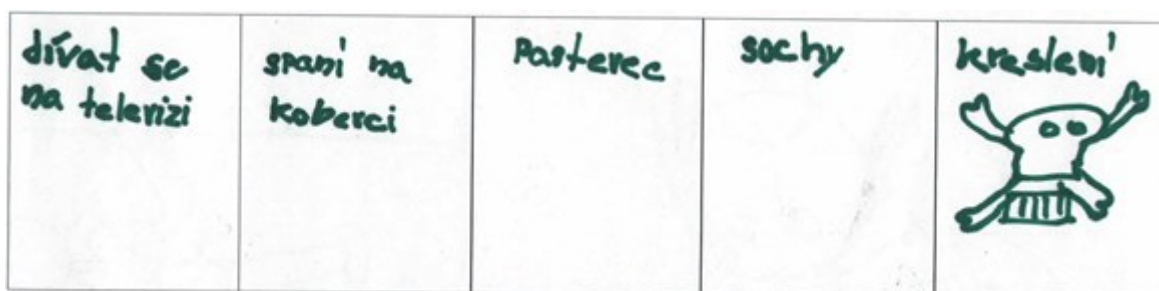

Obr. 21 aktivita č. 14
hromadný obraz s připravenou improvizací

Vyhodnocení 4. lekce

Obr. 22 výsledné vyplněné reflexe a důkazy o učení po ukončení 4. lekce
aktivita č. 15 – reflexe – pět okének

Obr. 23 výsledné vyplněné reflexe a důkazy o učení po ukončení 4. lekce
aktivita č. 15 – reflexe – pět okének

Fotografie aktivit 5. lekce

Obr. 24 aktivita č. 8
etudy – co se mohlo stát Přeslavovi

Obr. 25 aktivita č. 8
etudy – co se mohlo stát Přeslavovi

Obr. 26 aktivita č. 10
alej svědomí – myšlenky Přeslava

Obr. 27 aktivita č. 10
alej svědomí – myšlenky Přeslava

Fotografie aktivit 5. lekce

Mé srdce pro
tebe bije! Tak
mi ohybyš!
Zavřela se
Jeskyňe! Jsem
UVĚZNĚNÝ!

AHOJ MILADO, NAŠEL JSOM
POKLAD. UŽ SE SNAD BRZY
UVIDÍME. SICE SE MI
STALO PAR MENŠÍCH
ŠKODICEK ALE NEMĚJ
O MĚ STRACH. ♡
PS: moc tě miluju. P.H. ♡
♡ Přeslav

AHOJ MILADO
MÁM TĚ POŘÁD
POC RÁD. NAŠEL
JSEM TEN POKLAD
BYL JESKYŇI
A TA SE MI
ZAVŘELA. JESTLI
SE SKALA OTEVŘE
PŘINEŠU TI POUŠŤ

Ahoj Přeslave moc
se mi po tobě
stýskalo. Pořád tě
miluju. Jsi v rová-
dku? Nestalo se ti
nic. Kde jsi byl.

Miló ~~██████████~~ ^{nikla}
jsem ^{přeslava}
velice
špinavá. Bojím se
o sebe mám
strach. Vrať se
ale s pokladem.
MTM

Moc se mi stýská a jsem
bez tebe strašně nešťastná.
Nezapoměl jsi namořit?
Máš mě rád. Byl jsi
strašně dlouho pryč.
Dočám že se vrátíš.

Obr. 28 aktivita č. 11 – vzkazy

